



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ  
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ  
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»  
(Ειδίκευση: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)**

**Επιρρήματα σε -ως και -α στα νέα ελληνικά: ανάλυση με  
σώματα κειμένων και οι προεκτάσεις της στη λεξικογραφία**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ  
του

**Παναγιώτη Αθ. Τσούκληρη**

Πτυχιούχου του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (2020)

A.M.: 1013202004024

ΕΠΟΠΤΡΙΑ

Γεωργία Φραγκάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

**Καλαμάτα, 2022**



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ  
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ  
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»  
(Ειδίκευση: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

**Επιρρήματα σε -ως και -α στα νέα ελληνικά: ανάλυση με  
σώματα κειμένων και οι προεκτάσεις της στη λεξικογραφία**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ  
του

**Παναγιώτη Αθ. Τσούκληρη**

Πτυχιούχου του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (2020)

A.M.: 1013202004024

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεωργία Φραγκάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (επόπτρια)

Δήμητρα Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (μέλος)

Ουρανία Χατζηδάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Σχολής Ικάρων (μέλος)

**Καλαμάτα, 2022**

## Περιεχόμενα

|  |    |
|--|----|
| Ευχαριστίες.....   | 3  |
| Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή.....  | 4  |
| Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο .....  | 6  |
| 2.1 Επιρρήματα και γλωσσική ποικιλότητα .....  | 6  |
| 2.1.1 Μορφολογία και λειτουργίες των επιρρημάτων.....  | 6  |
| 2.1.2 Κοινωνική διγλωσσία και λόγια στοιχεία στα νέα ελληνικά .....  | 11 |
| 2.1.3 Τα επιρρήματα σε <i>-ως</i> και <i>-α</i> στα νέα ελληνικά .....                                       | 18 |
| 2.2 Γλωσσική ανάλυση με σώματα κειμένων .....  | 23 |
| 2.2.1 Τα σώματα κειμένων στη γλωσσολογική έρευνα .....   | 23 |
| 2.2.2 Μεθοδολογικά εργαλεία της ΓΣΚ .....  | 26 |
| 2.3 Σώματα κειμένων και λεξικογραφία .....   | 28 |
| 2.3.1 Η συμβολή των σωμάτων κειμένων στην λεξικογραφική έρευνα .....   | 28 |
| 2.3.2 Ηλεκτρονική λεξικογραφία.....  | 30 |
| Κεφάλαιο 3: Δεδομένα και μεθοδολογία .....   | 32 |
| Κεφάλαιο 4: Ανάλυση δεδομένων .....  | 37 |
| 4.1 Ποσοτική ανάλυση .....   | 37 |
| 4.1.1 Γενική συχνότητα .....   | 37 |
| 4.1.2 Συχνότητες με βάση την τροπικότητα των κειμένων .....  | 39 |
| 4.1.3 Συχνότητες με βάση τα κειμενικά είδη.....  | 44 |
| 4.1.4 Συχνότητες με βάση τη γεωγραφική ποικιλία.....   | 52 |
| 4.2 Σημασίες και χρήση των υπό μελέτη επιρρημάτων .....  | 55 |
| 4.2.1 Σημασίες και χρήση των τύπων <i>άμεσα</i> και <i>αμέσως</i> .....                                      | 55 |
| 4.2.2 Σημασίες και χρήση των τύπων <i>απλά</i> και <i>απλώς</i> .....  | 60 |
| 4.2.3 Σημασίες και χρήση των τύπων <i>βέβαια</i> και <i>βεβαίως</i> .....                                    | 64 |
| 4.2.4 Σημασίες και χρήση των τύπων <i>κύρια</i> και <i>κυρίως</i> .....                                      | 66 |
| 4.2.5 Σημασίες και χρήση των τύπων <i>προηγούμενα</i> και <i>προηγούμενος</i> .....                          | 67 |
| 4.2.6 Συζήτηση.....  | 68 |
| 4.3 Κριτική ανάλυση της αντιμετώπισης των μελετώμενων επιρρηματικών ζευγών σε λεξικά της νέας ελληνικής..... | 70 |
| 4.3.1 Οι επιρρηματικοί τύποι <i>άμεσα</i> και <i>αμέσως</i> στην ελληνική λεξικογραφία .....                 | 71 |
| 4.3.2 Οι επιρρηματικοί τύποι <i>απλά</i> και <i>απλώς</i> στην ελληνική λεξικογραφία .....                   | 75 |

|   |     |
|---|-----|
| 4.3.3 Οι επιρρηματικοί τύποι <i>βέβαια</i> και <i>βεβαίως</i> στην ελληνική λεξικογραφία.....               | 78  |
| 4.3.4 Οι επιρρηματικοί τύποι <i>κύρια</i> και <i>κυρίως</i> στην ελληνική λεξικογραφία.....                 | 82  |
| 4.3.5 Οι επιρρηματικοί τύποι <i>προηγούμενα</i> και <i>προηγούμενως</i> στην ελληνική<br>λεξικογραφία ..... | 84  |
| 4.3.6 Συζήτηση.....   | 87  |
| Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα.....   | 90  |
| Βιβλιογραφία .....  | 95  |
| Παράρτημα .....   | 100 |
| Περίληψη.....   | 102 |
| Abstract .....  | 104 |

## Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επόπτρια της εργασίας και επίκουρη καθηγήτρια κα Φραγκάκη Γεωργία, για την καθοδήγηση που μου προσέφερε με τις πολύτιμες συμβουλές και τις λεπτομερείς παρατηρήσεις της, όπως επίσης και για τη συνεχή της παρουσία και υποστήριξη, συμβάλλοντας καθοριστικά στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις αναπληρώτριες καθηγήτριες κα Δελλή και κα Χατζηδάκη για τη συμβολή τους στην εργασία ως μέλη της εξεταστικής επιτροπής, αλλά και για το γεγονός ότι μέσα από διδακτικό τους έργο συνέβαλαν στην περαιτέρω εξοικείωσή μου με την επιστήμη της Γλωσσολογίας και ειδικότερα με τον τομέα της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων.

Τέλος, δεν θα μπορούσα να παραλείψω την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση που μου έδειξαν σε όλη αυτή τη διάρκεια των φοιτητικών σπουδών.

## Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Βασικό χαρακτηριστικό του τρόπου με τον οποίο έχει διαμορφωθεί η σύγχρονη γλωσσική πραγματικότητα της Νέας Ελληνικής (NE) αποτελεί η συνύπαρξη γλωσσικών μορφών της δημοτικής με λόγια γλωσσικά στοιχεία, ως αποτέλεσμα της μακραιώνης συνύπαρξης των δύο αυτών γλωσσικών παραδόσεων. Η παρουσία της λόγιας παράδοσης μπορεί να εντοπιστεί σε όλο το φάσμα των επιπέδων ανάλυσης της NE και να γίνει αντιληπτή μέσα από τα διαφορετικά επίπεδα της υφολογικής διαστρωμάτωσης. Μέρος της γλωσσικής αποτύπωσης των δύο αυτών παραδόσεων αποτελεί και το φαινόμενο της διτυπίας των επιρρηματικών τύπων της NE.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να προσεγγίσει το γλωσσικό αυτό φαινόμενο με τη μελέτη ενδεικτικών επιρρηματικών ζευγών, με δεδομένα από το Σώμα Ελληνικών Κειμένων (ΣΕΚ), ένα συγχρονικό σώμα κειμένων της NE. Η μελέτη των γλωσσικών αυτών δεδομένων θα γίνει ποσοτικά και ποιοτικά με τη χρήση των μεθόδων και των εργαλείων της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων (ΓΣΚ). Ειδικότερα, θα μελετηθεί η συχνότητα χρήσης πέντε ζευγών επιρρημάτων σε *-ως* και *-α*, αλλά και οι χρήσεις και οι σημασίες τους σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας. Παράλληλα, θα συζητηθεί ο βαθμός επίδρασης παρεμβάσεων ρυθμιστικού χαρακτήρα στη χρήση των επιρρημάτων αυτών. Στη συνέχεια, τα ευρήματα της ανάλυσης θα αποτελέσουν τη βάση για την κριτική ανάλυση του τρόπου με τον οποίο τρία σύγχρονα λεξικά της NE χειρίζονται στα επίπεδα της μακροδομής και της μικροδομής τα υπό μελέτη επιρρηματικά ζεύγη. Με αυτό τον τρόπο θα διερευνηθεί το πώς μπορεί να αξιοποιηθεί στη γλωσσική έρευνα και ειδικότερα σε τομείς της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας όπως η λεξικογραφία η γλωσσική ανάλυση με σώματα κειμένων.

Αναφορικά με τη δομή της εργασίας, στο επόμενο κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, στην ενότητα 2.1 παρουσιάζεται η βιβλιογραφία για τη γραμματική κατηγορία του επιρρήματος από άποψη μορφολογίας, σημασιολογίας και χρήσης, ακολουθεί η αναφορά στο φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας και στην εμφάνιση του λόγιου στοιχείου στη NE και τέλος παρουσιάζεται το φαινόμενο της διτυπίας των επιρρηματικών τύπων της NE, με την ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων και των διαφορών που παρουσιάζουν οι τύποι μεταξύ τους ως προς τη χρήση, τη σημασία και το ύψος. Στην ενότητα 2.2 επιχειρείται η παρουσίαση βασικών εννοιών και μεθοδολογικών αρχών για τη μελέτη της γλώσσας με σώματα κειμένων και στην ενότητα 2.3 αναδεικνύεται

η συμβολή των σωμάτων κειμένων στη λεξικογραφική έρευνα και την ηλεκτρονική λεξικογραφία. Στο κεφάλαιο 3 παρουσιάζονται τα δεδομένα της έρευνας και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, ενώ το κεφάλαιο 4 είναι αφιερωμένο στην ποσοτική και την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, στην ενότητα 4.1 δίνονται οι γενικές συχνότητες των υπό μελέτη επιρρηματικών τύπων, καθώς και οι συχνότητες που εμφανίζουν με βάση την τροπικότητα των κειμένων, τα κειμενικά είδη και την γεωγραφική ποικιλία, ενώ στην ενότητα 4.2 καταγράφονται η σημασία και η χρήση κάθε μέλους των επιρρηματικών ζευγών ξεχωριστά. Τέλος, στην ενότητα 4.3 παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο τρία σύγχρονα λεξικά της ΝΕ χειρίζονται τα επιρρηματικά αυτά ζεύγη και στο κεφάλαιο 5 εξάγονται τα συμπεράσματα της έρευνας.

## **Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο**

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στη γραμματική κατηγορία των επιρρημάτων στη ΝΕ και πιο συγκεκριμένα στη διτυπία που εμφανίζουν συγκεκριμένα επιρρήματα και στη σύνδεσή της με το φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας (ενότητα 2.1). Επίσης, θα εξετάσουμε τις βασικές έννοιες και αρχές που διέπουν τη μεθοδολογία της γλωσσικής ανάλυσης με σώματα κειμένων, όπως τα κριτήρια στα οποία βασίζεται ο σχεδιασμός των σωμάτων κειμένων, τα είδη των σωμάτων κειμένων και τα μεθοδολογικά εργαλεία που παρέχουν οι εξειδικευμένες υπολογιστικές εφαρμογές για την επεξεργασία των γλωσσικών δεδομένων σε σώματα κειμένων (ενότητα 2.2). Τέλος, στην ενότητα 2.3 θα πραγματευθούμε ζητήματα που αφορούν τη σχέση του επιστημονικού πεδίου της λεξικογραφίας με αυτό της ΓΣΚ. Σε αυτό το πλαίσιο, θα αναδειχθεί η συμβολή, οι καινοτομίες και τα πλεονεκτήματα των σωμάτων κειμένων στους επιστημονικούς τομείς της παραδοσιακής και της ηλεκτρονικής λεξικογραφίας.

### **2.1 Επιρρήματα και γλωσσική ποικιλότητα**

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται το επίρρημα ως μέρος του λόγου στα ΝΕ. Στην υποενότητα 2.1.1 γίνεται αναφορά στη μορφολογία και τις λειτουργίες του επιρρήματος. Στη δεύτερη υποενότητα (2.1.2) επιχειρείται η εξέταση του φαινομένου της διτυπίας των επιρρημάτων σε συνάρτηση με αυτό της κοινωνικής διγλωσσίας και, παράλληλα, περιγράφεται η σύγχρονη γλωσσική πραγματικότητα σε σχέση με την παρουσία λόγιων στοιχείων στη ΝΕ, μέρος των οποίων αποτελούν και τα επιρρήματα με παραγωγικό μόρφημα -ως. Τέλος, στην υποενότητα 2.1.3 παρουσιάζονται οι ιδιαιτερότητες των δύο τύπων ως προς τη χρήση, το ύφος και τη σημασία.

#### **2.1.1 Μορφολογία και λειτουργίες των επιρρημάτων**

Οι πρώτοι που διέκριναν το επίρρημα ως μέρος του λόγου, με βάση μορφολογικά και σημασιολογικά κριτήρια, ήταν οι Στωικοί φιλόσοφοι. Στην κατηγοριοποίηση των μερών του λόγου που εισήγαγαν διέκριναν τρεις βασικές κατηγορίες: το όνομα, το ρήμα και τους συνδέσμους. Τους τελευταίους κατηγοριοποίησαν σε τρεις υποκατηγορίες: τους κυρίως συνδέσμους, τα άρθρα και την κατηγορία της μεσότητας, δηλαδή των στοιχείων που βρίσκονται μεταξύ του ονόματος και του ρήματος και τα οποία ισοδυναμούν με την μετέπειτα κατηγορία των επιρρημάτων (Μπαμπινιώτης 1977: 11-12).



Μορφολογικά διέκριναν τα επιρρήματα σε πρωτότυπα επιρρήματα (π.χ. *τώρα, μπροστά*) και σε παράγωγα επιρρήματα (π.χ. *εκεί > εκείθεν*). Επιπλέον, προχώρησαν σε κατηγοριοποίηση με βάση σημασιολογικά κριτήρια σε τοπικά, τροπικά, χρονικά, ποσοτικά επιρρήματα κ.ά. (Παπαναστασίου 2006: 277). Κατά την ελληνιστική περίοδο, ο Διονύσιος ο Θράξ (170-90 π.Χ.) στο έργο του *Τέχνη Γραμματική* θα θεωρήσει τα επιρρήματα ως ένα από τα μέρη του λόγου, ενώ οι Λατίνοι γραμματικοί θα εντάξουν σε αυτά ως ιδιάζουσα κατηγορία και αυτή των επιφωνημάτων (Μπαμπινιώτης 1977: 12-13).

Σε συγχρονικό επίπεδο ως επιρρήματα ορίζονται τα άκλιτα μέρη του λόγου τα οποία πρωτοτυπικά προσδιορίζουν το ρήμα μιας πρότασης. Ωστόσο, μπορούν να προσδιορίζουν και άλλα μέρη του λόγου, όπως ουσιαστικά, επίθετα, άλλα επιρρηματικά στοιχεία, αριθμητικά ή ποσοδεικτικά, καθώς και ολόκληρες προτάσεις ή τμήματα κειμένων (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2011: 885). Πιο συγκεκριμένα, τα επιρρήματα επιτελούν ποικιλία συντακτικών ρόλων, καθώς μπορούν να λειτουργήσουν σε μια πρόταση ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί ενός ρήματος (π.χ. *βρέχει πολύ*), ενός επιθέτου (π.χ. *είναι αρκετά αργός*) ή ενός επιρρήματος (π.χ. *τόσο πολύ*). Επιπλέον, ένα επίρρημα μπορεί να πάρει τη θέση ενός κατηγορουμένου (π.χ. *δείχνει καλά*) ή ενός επιθέτου (π.χ. *η άνω πόλη, η πρώην σύζυγος*), ενώ με τη προσθήκη ενός οριστικού άρθρου μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως υποκείμενο ή ως αντικείμενο (π.χ. *τελικά το είπε το ναι*). Το επίρρημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί, μεταξύ άλλων, σε ελλειπτικές απαντήσεις (και παράλληλα να αποτελέσει ισοδύναμο τύπο επιφωνημάτων π.χ. *βεβαίως, έζοχα!*) και σε σύνθετες προθετικές φράσεις με προθέσεις όπως *οι με και από* (π.χ. *μαζί με εσένα, έπειτα από καιρό*). Ακόμα, παρέχει τη δυνατότητα σχηματισμού εμπρόθετων επιρρηματικών προσδιορισμών με τη χρήση κατά κύριο λόγο τοπικών και χρονικών επιρρημάτων και τη συνοδεία μιας πρόθεσης (π.χ. *κανονίσαμε για αύριο*) (Παπαναστασίου 1999: 278-280).

Η θέση του επιρρήματος στην πρόταση σχετίζεται με την εκάστοτε λειτουργία του. Έτσι, όταν ένας επιρρηματικός τύπος προσδιορίζει ένα ρήμα και φανερώνει τροπική σχέση, τότε συχνά τίθεται αμέσως μετά το ρήμα (π.χ. *σήμερα παίζαμε καλά*). Αντίθετα, όταν προσδιορίζει ένα ονοματικό στοιχείο ή ένα άλλο επιρρηματικό στοιχείο, καθώς κι όταν φανερώνει χρονική σχέση, τότε τίθεται ακριβώς πριν από το προσδιοριζόμενο στοιχείο (π.χ. *στο εγγύς μέλλον*). Τέλος, όταν ένα επίρρημα προσδιορίζει ολόκληρη την πρόταση, τότε, κατά τον Mackridge (2006: 341-342), τοποθετείται στο αρχικό σημείο της πρότασης.

Ο ρόλος ενός επιρρήματος σε μια πρόταση έχει να κάνει με την εκπλήρωση πιο σύνθετων επικοινωνιακών αναγκών των ομιλητών. Σύμφωνα με την γραμματική των Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2011: 734), οι οποίοι ακολουθούν ένα επικοινωνιακό – δομολειτουργικό

πρότυπο, η λειτουργία του επιρρήματος παρέχει τη δυνατότητα της εξειδίκευσης της πληροφορίας που έχει σχέση με τη δράση ή την κατάσταση του ρήματος ως προς τον τρόπο, τον χρόνο, τον τόπο και το ποσό. Ανάλογα, η γραμματική του Τριανταφυλλίδη (2019: 191) επισημαίνει ότι, κατά τη σημασία τους, τα επιρρήματα ταξινομούνται σε τροπικά (π.χ. *έτσι*), τοπικά (π.χ. *εκεί*), χρονικά (π.χ. *χθες*), ποσοτικά (π.χ. *πολύ*), βεβαιωτικά (π.χ. *μάλιστα*), διστακτικά (π.χ. *ίσως, άραγε*) και αρνητικά (π.χ. *όχι, μη(ν)*).

Σύμφωνα με τους Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2011), τα τροπικά επιρρήματα αποτελούν τη μεγαλύτερη επιρρηματική κατηγορία και μπορούν να δηλώσουν τον τρόπο, τις συνθήκες ή και το πλαίσιο στο οποίο συντελείται μία κατάσταση ή μία δράση (π.χ. *δρούσε νόμιμα*), ή τη ψυχική διάθεση (π.χ. *ευχάριστα*). Επίσης τα τροπικά επιρρήματα χρησιμοποιούνται για τη δήλωση της εκτίμησης ποιότητας (π.χ. *τους τα είπε ωραία στην τηλεόραση*), καθώς και προκειμένου να ταξινομηθεί το είδος της πληροφορίας του ρήματος, όπως για παράδειγμα με τη μορφή της επιστημονικής τεκμηρίωσης (π.χ. *εμπειρικά*). Τα περισσότερα τροπικά επιρρήματα σχηματίζονται κανονικά από επίθετα και από παθητικές τετελεσμένες μετοχές. Ωστόσο, εκτός από εκείνα που σχηματίζονται από επίθετα, υπάρχουν και οι κοινοί τύποι τροπικών επιρρημάτων (π.χ. *έτσι, αλλιώς, μαζί*).

Τα τοπικά επιρρήματα χρησιμοποιούνται για τη δήλωση τόπου (π.χ. *εδώ*) ή για τη δήλωση του προσανατολισμού στον ορίζοντα (π.χ. *βορειοδυτικά*). Τα χρονικά επιρρήματα χρησιμοποιούνται για τη δήλωση του χρόνου της ενέργειας ενός ρήματος σε απαντητική μορφή (π.χ. *ήρθε χθες*), καθώς και για να δηλώσουν τη συχνότητα (π.χ. *συνεχώς*). Τα ποσοτικά επιρρήματα, πέρα από τη δήλωση του ποσού, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δηλώσουν την ποσότητα διαβάθμισης που εμφανίζει μια δράση ή μια κατάσταση ενός ρήματος (π.χ. *σε αγαπώ πολύ*), τη δήλωση έμφασης ή αντιδιαστολής (π.χ. *συγκινήθηκε πολύ, καταδικάστηκαν ιδιαίτερα όσοι συμμετείχαν ενεργά με τη δράση τους*), ή τέλος για να προσδιορίσουν αλλά επιρρηματικά στοιχεία (π.χ. *έτρεχε πολύ επικίνδυνα*) (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2011: 898-902).

Ωστόσο, υπάρχουν και επιρρήματα που δεν ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες, καθώς εκτός του ότι διαφέρουν στο σημασιολογικό σκέλος, επιτελούν και διαφορετικές λειτουργίες στο επίπεδο της προτασιακής δομής, όπως τα προτασιακά και τα κειμενικά – συνδετικά επιρρήματα (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton 2007: 344). Πιο συγκεκριμένα, τα κειμενικά επιρρήματα χρησιμοποιούνται για να προσδώσουν συνοχή στο κείμενο διευκολύνοντας με αυτόν τον τρόπο τη σύνδεση κειμενικών τμημάτων μεταξύ τους, λειτουργώντας κατά συνέπεια ως κειμενικοί δείκτες (π.χ. *συμπερασματικά, αντίθετα, ειδικότερα*) (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2011: 905). Από την άλλη, τα προτασιακά

επιρρήματα (π.χ. *ευτυχώς, τελικά, πραγματικά, βέβαια*) χρησιμοποιούνται προκειμένου να προσδιορίσουν ολόκληρη την πρόταση (π.χ. *πραγματικά, την ώρα που έφευγα από το γυμναστήριο άρχισε να βρέχει*). (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton 2007: 344).

Ο Γούτσος (2009), μελετώντας με τη χρήση ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων επιρρηματικούς τύπους από τις δύο παραπάνω κατηγορίες, επιχειρεί να οριοθετήσει τις γλωσσικές αυτές κατηγορίες σε βάση την προτίμησή τους σε ορισμένη θέση στην πρόταση, αλλά και να συσχετίσει τη θέση αυτή με τον λειτουργικό τους ρόλο. Τα ευρήματα της έρευνάς του αναδεικνύουν τη σαφή προτίμηση σε ορισμένη θέση των μελετώμενων στοιχείων. Για παράδειγμα, παρατηρεί ότι επιρρήματα με συνδυαστική λειτουργία που δηλώνουν αντίθεση ή συμπέρασμα (π.χ. *αντίθετα, επομένως*), καθώς και επιρρήματα που εκφράζουν τη στάση του ομιλητή προς το περιεχόμενο της πρότασης έχουν την τάση να εμφανίζονται στην αρχική θέση της πρότασης.

Από άποψη μορφολογίας τα επιρρήματα σχηματίζονται με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με τις λειτουργίες που επιτελούν. Ιδιαίτερα συχνά είναι τα επιρρήματα που δημιουργούνται με παραγωγικά επιθήματα όπως τα *-ως* και *-α*, και σπανιότερα εκείνα με επιθήματα που φανερώνουν την αρχαϊζουσα προέλευση των τύπων, όπως το μόρφημα *-θεν* που δηλώνει την προέλευση (π.χ. *παλαιόθεν*) και το επίθημα *-ης* που δηλώνει τον τρόπο (π.χ. *καταμεσής*). (Mirambel 1978: 160).

Η στενή σχέση επιθέτου και επιρρηματος είναι φανερή και στο επίπεδο της μορφολογίας. Η πλειονότητα των επιρρηματικών τύπων, και ειδικότερα αυτά που δηλώνουν τον τρόπο και το ποσό, προέρχεται από τύπους επιθέτων, αλλά και αντιστρόφως πολλά επίθετα παράγονται από επιρρήματα (π.χ. *αυριανό, κοντινός*) (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2011: 734-735, 908). Τα επίθετα που χρησιμοποιούνται ως βάση για το σχηματισμό των επιρρημάτων δηλώνουν την ιδιότητα (π.χ. *ωραίος, -α, -ο*), το ποσό (π.χ. *λίγος, -η, -ο*), την κατεύθυνση (π.χ. *δυτικός, -η, -ό*) ή είναι ταξινομικά επίθετα (π.χ. *επιστημονικός, -ή, -ό*). Επίσης, επιρρηματικοί τύποι μπορεί να σχηματιστούν και από μεσοπαθητικές μετοχές, αλλά και επιθετικές αντωνυμίες. Τα επιρρήματα αυτά εμφανίζουν δύο κύρια παραγωγικά επιθήματα, *-α* και *-ως*. Υπάρχουν βέβαια και επιρρήματα που σχηματίζονται από επίθετα με διαφορετικό τρόπο, όπως τα επιρρήματα *άλλο, λίγο, μόνο* και *πολύ* (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton 2004: 184-185).

Τα επιρρήματα σε *-α* αποτελούν τους συνηθέστερους επιρρηματικούς τύπους της ΝΕ (π.χ. *καλά, άμεσα*), ενώ το παραγωγικό αυτό μόρφημα προήλθε από την αιτιατική ουδετέρου πληθυντικού αριθμού, η οποία χρησιμοποιούνταν ως σύστοιχο αντικείμενο στην ΑΕ (Μηνάς 2008: 101). Με παραγωγικό μόρφημα *-α* σχηματίζονται τα επιρρήματα που προέρχονται από

το σύνολο σχεδόν των επιθέτων με κατάληξη *-ος* (π.χ. *ωραίος*) και τα οποία φανερώνουν τη δήλωση τροπικής σημασίας (π.χ. *αργά, χωριστά*). Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν επίσης επιρρήματα τα οποία προέρχονται από τα παραθετικά των επιθέτων (π.χ. *ανώτερα, ανώτατα*). Ο Μηνάς (2008: 101) αναφέρει ότι οι λόγοι για τους οποίους από τα επίθετα με κατάληξη *-ος* σχηματίστηκαν επιρρηματικοί τύποι σε *-α* και όχι σε *-ως*, αφορούν καθαρά φωνολογικά κριτήρια, καθώς με την παύση της προσωδίας δεν ήταν πλέον δυνατή η διάκριση των επιρρηματικών τύπων σε *-ως* από τα επίθετα σε *-ος* και έτσι συνέπιπταν μεταξύ τους φωνητικά (π.χ. *σοφός-σοφώς*). Εκτός από τα επίθετα σε *-ός*, σε *-α* σχηματίζονται και τα επιρρήματα από τα επίθετα σε *-ύς, -ιά, -ύ* (π.χ. *βαθιά*) και τα ανισοσύλλαβα επίθετα σε *-ης, -α, -ικο* (π.χ. *ζηλιάρικα*). Ακόμα, τροπικά επιρρήματα σε *-α* σχηματίζονται από ρηματικά επίθετα σε *-τος* (π.χ. *σβηστά*), από μετοχές παθητικού παρακειμένου (π.χ. *προηγούμενα*) και από επιθετικές αντωνυμίες στον πληθυντικό αριθμό (π.χ. *ίδια*). Τα ανισοσύλλαβα επίθετα σε *-ων, -ονος* άλλοτε σχηματίζουν τύπους επιρρημάτων σε *-ως* και άλλοτε σε *-α* (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton 2007: 93-34).

Στον αντίποδα, το μόρφημα *-ως* αποτέλεσε το βασικό επίθημα παραγωγής των επιρρημάτων της αρχαίας ελληνικής και της καθαρεύουσας. Έτσι, παραγωγικό μόρφημα *-ως* εμφανίζουν δικατάληκτα επίθετα σε *-ής, -ές* (π.χ. *ακριβώς, πλήρως*), των οποίων ο τόνος ακολουθεί τον τονισμό των επιθέτων στην ονομαστική του αρσενικού γένους, με μόνη εξαίρεση τους επιρρηματικούς τύπους που προέρχονται από επίθετα σε *-ώδης* (π.χ. *ουσιωδώς*). Επίσης, τύποι επιθέτων σε *-ύς, -εία, -ύ* σχηματίζουν τύπους επιρρημάτων σε *-έως* (π.χ. *βαρέως, ευθέως, ευρέως*). Επιπλέον, τύπους σε *-ως* δημιουργούν τύποι επιθέτων (από μετοχές) σε *-ων, -ουσα, -ον, -ών, -ώσα, ών / -ών, -ούσα, -ούν* και τα δικατάληκτα επίθετα *-ων/-ονας, -ον* (π.χ. *επειγόντως, παρεμπιπτόντως, δευτερευόντως* κ.ά.) (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton 2007: 94). Σε σχέση με τις επιθετικές μετοχές, οι μετοχές παθητικού ενεστώτα σχηματίζουν επιρρηματικούς τύπους με μόρφημα *-ως* (π.χ. *προηγούμενως*) –με εξαίρεση τη μετοχή *χαρούμενος*–, όπως επίσης και οι μετοχές παθητικού παρακειμένου, καθώς και οι επιθετικές αντωνυμίες (π.χ. *ιδίως, μερικώς*) (Παπαναστασίου 2006: 290).

Τέλος, σύμφωνα με την γραμματική των Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton (2007: 94), ορισμένα επίθετα σε *-ος*, εκτός από επιρρήματα σε *-α* σχηματίζουν εναλλακτικούς επιρρηματικούς τύπους σε *-ως* με καταβιβασμό του τόνου στην παραλήγουσα (π.χ. *αγρίως, κυρίως*). Οι συγγραφείς μάλιστα της γραμματικής υποστηρίζουν ότι τα επιρρήματα αυτά, τα οποία μέχρι πρότινος περιορίζονταν κυρίως στην καθαρεύουσα, σήμερα χρησιμοποιούνται όλο και πιο πολύ από τους ομιλητές, υπηρετώντας με αυτόν τον τρόπο διάφορες λεπτές διακρίσεις γλωσσικού και υφολογικού επιπέδου. Έτσι, όπως θα καταδειχθεί

στην ενότητα 2.1.3, η διτυπία των συγκεκριμένων επιρρημάτων, πέρα από διαφοροποίηση στο επίπεδο της χρήσης, μπορεί να οδηγήσει και σε διαφοροποίηση ως προς τη σημασία των δύο τύπων.

### **2.1.2 Κοινωνική διγλωσσία και λόγια στοιχεία στα νέα ελληνικά**

Όπως έχουμε υπαινιχθεί στην προηγούμενη ενότητα, το φαινόμενο της διτυπίας, της παράλληλης δηλαδή χρήσης επιρρημάτων σε *-ως* και σε *-α*, συνδέεται με το φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας (*diglossia*), το οποίο επηρέασε για μεγάλο διάστημα το κοινωνικό, πολιτικό και πνευματικό γίνεσθαι της ελληνικής γλωσσικής κοινότητας, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της σύγχρονης νέας ελληνικής γλώσσας. Το γλωσσικό αυτό φαινόμενο αφορά τη συνύπαρξη δύο ή περισσότερων γλωσσικών συστημάτων ή ποικιλιών με ετερογενή γλωσσική δομή στο πλαίσιο μίας γλωσσικής κοινότητας.

Το 1959, ο Αμερικανός γλωσσολόγος του Πανεπιστημίου του Στάνφορντ Ch. Ferguson θα εισαγάγει για πρώτη φορά στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία τον όρο *κοινωνική διγλωσσία* (*diglossia*).<sup>1</sup> Πιο συγκεκριμένα, και λαμβάνοντας ως παραδείγματα τη γλωσσική πραγματικότητα της σύγχρονης Ελλάδας, των αραβικών χωρών, της γερμανόφωνης Ελβετίας και της Αϊτής, θα αναφερθεί στη συνύπαρξη δύο διαφορετικών γλωσσικών κωδίκων επικοινωνίας στο περιβάλλον μιας γλωσσικής κοινότητας την ίδια χρονική περίοδο, οι οποίοι χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις.

Στον ορισμό που διατυπώνει ο Ferguson (1959: 336) αναφέρει ότι η κοινωνική διγλωσσία αποτελεί μία σχετικά σταθερή γλωσσική κατάσταση στην οποία, εκτός από τις βασικές διαλέκτους, υπάρχει και μία πολύ αποκλίνουσα και εξαιρετικά κωδικοποιημένη υπερκείμενη ή υψηλή ποικιλία, η οποία χρησιμοποιείται κυρίως σε πιο επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, αποτελεί τη γλώσσα του εκπαιδευτικού συστήματος, της διοίκησης, της επιστήμης, των Μ.Μ.Ε., της πολιτικής κ.ά. και στην οποία είναι γραμμένα τα σημαντικότερα λογοτεχνικά έργα. Εμφανίζει μεγαλύτερο βαθμό κωδικοποίησης και θεωρείται η πρότυπη γλώσσα της γλωσσικής κοινότητας. Κατ' επέκταση αποτελεί την ποικιλία με το μεγαλύτερο κύρος. Αντίθετα, η υποκείμενη ή χαμηλή ποικιλία, η οποία αποτελεί τη μητρική γλώσσα των ομιλητών, συνδέεται με την έκφραση ενός πιο οικείου ή ουδέτερου ύφους, καθώς αποτελεί τη γλώσσα που επιλέγουν οι ομιλητές στην καθημερινότητά τους και όχι σε επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας.

---

<sup>1</sup> Στην ελληνική βιβλιογραφία ο όρος *diglossia* έχει αποδοθεί ως *διπλογλωσσία*, *διφυΐα* ή *διμορφία*, *διγλωσσία*, *διγλωσσία τεχνητή*, ενώ ο Χαραλαμπίδης θεωρεί τον όρο *bilingualism* ως υπεράνυμη έννοια στην οποία εντάσσεται η *diglossia*, με υποδιαίρεση την εσωτερική διγλωσσία (Χαραλαμπίδης 2003: 40-41).

Το 1967 ο Fishman (1967: 29-38) επέκτεινε τη θεωρία του Ferguson συμπεριλαμβάνοντας στο φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας και τη συνύπαρξη δύο ή και περισσότερων διαφορετικών γλωσσών σε ένα ετερογενές γλωσσικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από λειτουργική διαφοροποίηση. Έτσι, αναφερόμενος ειδικά στο παράδειγμα της γλωσσικής κοινότητας της Παραγουάης, θεωρεί ότι τα ισπανικά ως επίσημη γλώσσα αποτελούν την υψηλή ποικιλία της γλωσσικής κοινότητας, ενώ η Guaraní, η γλώσσα δηλαδή των ιθαγενών που δεν είναι γενετικά συγγενής με την ισπανική, αποτελεί τη χαμηλή ποικιλία.

Στην ελληνική γλωσσική πραγματικότητα, το φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας αποτελεί ένα πολυσύνθετο, πολιτικοκοινωνικό, γλωσσικό φαινόμενο με ιδεολογικές προεκτάσεις, που έχει τις ρίζες του στη μακράιωνη συνύπαρξη δύο γλωσσικών παραδόσεων και συνδέθηκε με το ιδιότυπο καθεστώς της γλώσσας του 19ου αιώνα, το οποίο έμεινε γνωστό ως *γλωσσικό ζήτημα*. Με την χρήση του όρου αυτού γίνεται λόγος για το φαινόμενο του γλωσσικού διχασμού μεταξύ της προφορικής, καθομιλουμένης γλώσσας και της λόγιας γλώσσας ή καθαρεύουσας, απόρροια της διαμάχης των Ελλήνων λογίων του 18ου αιώνα για τον χαρακτήρα της εθνικής γλώσσας (Μπαμπινιώτης 2011: 23). Αυτή η διαμάχη ταλαιπώρησε για μεγάλη περίοδο την ελληνική κοινωνία και επιλύθηκε με την καθιέρωση της δημοτικής το 1976 ως επίσημης γλώσσας του εκπαιδευτικού συστήματος και της διοίκησης. Μέχρι τότε συνυπήρχαν η καθαρεύουσα ως υψηλή ποικιλία με τη δημοτική, τη γλώσσα δηλαδή που χρησιμοποιούσαν οι ομιλητές στον απλό, καθημερινό τους λόγο, ως χαμηλή ποικιλία.<sup>2</sup>

Το φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας στα ελληνικά έχει τις ρίζες του ήδη στα πρώιμα ελληνιστικά χρόνια, περίοδο κατά την οποία διακρίνεται η προφορική καθημερινή ομιλία από την γραπτή αττικίζουσα γλώσσα υπό την επίδραση του αττικιστικού κινήματος. Το κίνημα αυτό αποτελεί την πρώτη συνειδητή προσπάθεια για την αναβίωση της αττικής διαλέκτου από τους λόγιους της εποχής, υπό το πρίσμα της γλωσσικής ρύθμισης, με την παράλληλη υποτίμηση της ομιλουμένης Κοινής, η οποία για τη λόγια διανόηση της εποχής αποτελούσε προϊόν γλωσσικού εκφυλισμού (βλ. Καζάζης 2016: 958, πρβλ. Browning 2014:

---

<sup>2</sup> Σύμφωνα με τον Mirambel, η διάκριση σε δύο ποικιλίες δεν αποτυπώνει τη γλωσσική κατάσταση στην Ελλάδα κατά την περίοδο του μεσοπολέμου. Ο ίδιος διακρίνει πέντε τουλάχιστον γλωσσικές ποικιλίες, την καθαρεύουσα, η οποία αποτελούσε και την επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους, την μεικτή γλώσσα, η οποία αποτελούσε παραλλαγή της καθαρεύουσας, την καθομιλουμένη της οποίας τα δομικά χαρακτηριστικά ήταν κοινά με αυτά της δημοτικής, την δημοτική, η οποία αποτελούσε τη γλώσσα της πλειονότητας των ανθρώπων και αφορούσε κυρίως τις πιο οικείες και ανεπίσημες περιστάσεις της γλωσσικής επικοινωνίας και, τέλος, την καθαρολόγια δημοτική ή μαλλιारी, η οποία αποτελούσε ένα ιδιαίτερο, συστηματοποιημένο και κωδικοποιημένο πρότυπο, το οποίο εισήγαγαν και παρουσίασαν για πρώτη φορά οι μεταρρυθμιστές οπαδοί της δημοτικής στα τέλη του 19ου αι. (Browning 2014: 259-261).

64-65, 245-246). Με αυτόν τον τρόπο αρχίζει να δημιουργείται χάσμα ανάμεσα στην προφορική και στην γραπτή γλώσσα.

Η διπλή αυτή γλωσσική παράδοση που κληροδότησε η ελληνιστική περίοδος και το κίνημα του αττικισμού αποτυπώνεται και στην βυζαντινή περίοδο με τη διαμόρφωση μιας σειράς γλωσσικών χαρακτηριστικών που θα οδηγήσουν στην εμφάνιση τριών γλωσσικών επιπέδων ύφους: το λόγιο ύφος των πατερικών κειμένων, το οποίο βασιζόταν στη μίμηση προτύπων της κλασικίζουσας της ελληνιστικής περιόδου, το μέσο ύφος της γλώσσας της διοίκησης στα πρότυπα της Κοινής, και το πιο απλό ύφος, της κοινής ομιλουμένης (Browning 2014: 287).

Την περίοδο της τουρκοκρατίας η αρχαΐζουσα των Πατέρων της εκκλησίας θα συνεχίσει να αποτελεί τη γλώσσα των λογίων Φαναριωτών. Κατά τον Horrocks (2006: 39), η συντηρητική αυτή επιρροή του εκκλησιαστικού λόγου σε συνδυασμό με την ευρύτερη απουσία εγγραμματισμού συντέλεσαν στην παρεμπόδιση της ανάπτυξης της δημόδους γραμματείας και του προφορικού λόγου. Παράλληλα, η επίδραση της Αναγέννησης στη Δύση και η έλευση της τυπογραφίας έφερε στο προσκήνιο τη σύνταξη των ουμανιστικών γραμματικών της ελληνικής. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα θα αποτελέσει το έργο *Γραμματική της κοινής των Ελλήνων γλώσσης* του Νικολάου Σοφιανού, το οποίο συντάχθηκε το 1550, εκδόθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και αποτελεί την πρώτη σημαντική κωδικοποίηση των γραμματικών κανόνων στα πρότυπα της κοινής ομιλουμένης των Ελλήνων (Tonnet 1995: 120-121).

Ωστόσο, ο πολυγλωσσικός χαρακτήρας στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας ο οποίος επέτρεπε την εισροή δανείων από την ιταλική, την τουρκική, την αρβανίτικη κ.ά. και η απουσία ενός ενοποιητικού παράγοντα όπως του έθνους-κράτους ευνοούσαν την ανάδυση και τη διεύρυνση τοπικών και ιδιοματικών μορφών της δημόδους ελληνικής. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε τον καθοριστικό παράγοντα ώστε οι ποικιλίες να απομακρύνονται αισθητά η μία από την άλλη και κατά συνέπεια η μορφή της ενιαίας γλώσσας, όπως ήταν μέχρι τότε γνωστή, να μεταβάλλεται ριζικά (βλ. Γούτσος 2020: 391).

Στα τέλη του 18ου αιώνα, οι ιδέες του ρεύματος του Διαφωτισμού διαδίδονται ταχύτατα στον ευρωπαϊκό χώρο και οι αλλαγές σε επίπεδο κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης θα συμβάλουν στη δημιουργία των εθνών-κρατών και ταυτόχρονα στην ανάδυση νέων εθνικών γλωσσών. Από αυτόν τον κανόνα δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση και η ελληνική πραγματικότητα με την εκκίνηση των διαδικασιών της συγκρότησης του ελληνικού κράτους σύμφωνα με το ευρωπαϊκό πρότυπο: ένας εθνικός πολιτισμός - μια εθνική γλώσσα - ένα κράτος (Αρχάκης 2019: 35-36). Η εμφάνιση του ρεύματος του

νεοελληνικού Διαφωτισμού από Έλληνες λόγιους του εξωτερικού με κύριο εκφραστή τον Αδαμάντιο Κοραή θα προωθήσει τη διείσδυση των ιδεών και αξιών που πρεσβεύει ο ευρωπαϊκός Διαφωτισμός, συμβάλλοντας στην αύξηση της αυτοσυνειδησίας των Ελλήνων στην τουρκοκρατούμενη επικράτεια.

Ο Κοραής θα αποτελέσει τον πρώτο λόγιο της εποχής που θα συλλάβει τις ιδέες του Διαφωτισμού ως προϋπόθεση για την απόκτηση της εθνικής ελευθερίας των Ελλήνων (Μπαμπινιώτης 2017: 178). Αυτός ο αγώνας όμως για την ελευθερία και την ανεξαρτησία των Ελλήνων από τον τουρκικό ζυγό δεν θα μπορούσε να συντελεστεί χωρίς την ανάπτυξη του πνευματικού επιπέδου των Ελλήνων με κεντρικό άξονα την αναμόρφωση του γλωσσικού συστήματος, με τη δημιουργία μιας γλωσσικής νόρμας η οποία θα σφυρηλατούσε την εθνική ταυτότητα των ομιλητών μέσα από τη γλωσσική ομοιογένεια.

Μπροστά στο διακύβευμα αυτού του αιτήματος, θα ξεκινήσει ένας μακρύς διάλογος μεταξύ των λογίων της περιόδου για το είδος και τα χαρακτηριστικά που θα έπρεπε να έχει αυτό το γλωσσικό σύστημα, προκειμένου να εξυπηρετήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις επικοινωνιακές ανάγκες των φυσικών της ομιλητών. Έτσι θα διαμορφωθούν τρεις αντιμαχόμενες τάσεις μεταξύ των λογίων με προεξάρχουσα αυτή των υποστηρικτών της αρχαϊζουσας (Ανθ. Γαζής, Νεοφ. Δούκας, Π. Κοδρικάς κ.ά.), των υποστηρικτών της φυσικής γλώσσας της απλής ομιλουμένης (Ρ. Φερραίος, Αθ. Χριστόπουλος, Ι. Βηλαράς), και αυτής των διαλλακτικών-καθαρολόγων (βλ. Browning 2014: 134-136). Οι εκφραστές αυτών των τάσεων θα προσδώσουν ιδιαίτερα συγκρουσιακό χαρακτήρα στη γλωσσική αυτή διαμάχη, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό της επίθεσης των λογίων Φαναριωτών και ιδιαίτερα του Παναγιώτη Κοδρικά προς τους υποστηρικτές της καθαρολογίας και ειδικότερα προς τον Αδαμάντιο Κοραή (Χριστοδούλου 2000: 231, βλ. και Μπαμπινιώτης 2011: 27-31).

Ο Κοραής θα προτείνει ως γλωσσική μορφή αυτή της καθαρεύουσας. Πρόκειται για ένα γλωσσικό υβρίδιο που αποτέλεσε τον ενδιάμεσο κρίκο μεταξύ της δημοτικής και της αρχαϊζουσας γλώσσας και είχε ως κύρια χαρακτηριστικά την απόρριψη δάνειων λέξεων (λατινικών, τούρκικων, σλαβικών κ.ά.) που κατέκλυαν εκείνη την εποχή την ελληνική γλώσσα, τον περιορισμό των λαϊκών εκφράσεων και των ιδιωματικών στοιχείων από τις διάφορες διαλέκτους, καθώς και τον καθαρισμό της γλώσσας από εξεζητημένους τύπους της αρχαϊζουσας. Αντί αυτών, το λεξιλόγιο θα εμπλουτιζόταν από νεολογισμούς και μεταφραστικά δάνεια από την γαλλική και την αγγλική κατά κύριο λόγο γλώσσα, καθώς και από έναν ιδιότυπο εξαρχαϊσμό του λεξιλογίου με εσωτερικό δανεισμό γλωσσικών στοιχείων από την αρχαία ελληνική (Γεωργούδης 2000: 250-251).



Παράλληλα στις αρχές του 19ου αι. διαμορφώνεται μια νέα κοινή της νέας ελληνικής, η οποία, όπως αναφέρεται στον Tonnet (1995: 179), βασιζόταν στη διάλεκτο της Πελοποννήσου και αποτέλεσε τη γλώσσα της προφορικής επικοινωνίας στη γεωγραφική επικράτεια των Αθηνών. Παρόλα αυτά, με την δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους και την εγκατάσταση της Αντιβασιλείας στην πολιτική ζωή της χώρας, η καθαρεύουσα θα αποτελέσει τον προμαχώνα της οικοδόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος βασισμένου στα γερμανικά πρότυπα, ενώ με νόμο του 1834 θα κατοχυρωθεί και θεσμικά ως η επίσημη γλώσσα του νεότευκτου κράτους στον τομέα της διοίκησης, της εκπαίδευσης και του Τύπου. Την περίοδο αυτή μάλιστα, υπό την επίδραση του γερμανικού ρομαντισμού, το βάρος στο χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος θα δοθεί στον κλασικισμό και την αρχαιολατρία. Αυτό συντελούσε στο να εξυπηρετηθούν ιδεολογικά κριτήρια που είχαν ως κατευθυντήρια γραμμή την ιδέα της αδιάσπαστης συνέχειας του έθνους και τη διαμόρφωση μιας ισχυρής εθνικής συνείδησης μέσα από τη διαρκή συνομιλία με την πολιτισμική κληρονομιά της αρχαίας Ελλάδας (Χριστίδης 2003: 22).

Στον αντίποδα, απότοκο της ένωσης των Επτανήσων με την Ελλάδα το 1864 ήταν η εμφάνιση της Επτανησιακής Σχολής με κύριο εκφραστή τον Διονύσιο Σολωμό. Η Σχολή αυτή θα αποτελέσει μια πρώτη μορφή γλωσσικής αντίδρασης στην εντεινόμενη χρήση του καθαρευουσιάνικου αρχαϊσμού, αφού η παρουσία της στα λογοτεχνικά δρώμενα θα συνδεθεί με την εμφάνιση των πρώτων δειγμάτων της δημοτικής στο γραπτό λόγο. Επίσης, θα αποτελέσει πηγή έμπνευσης ως προς τον τρόπο έκφρασης για τους μετέπειτα λογοτεχνικούς κύκλους, με πιο χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Νέας Αθηναϊκής Σχολής.

Η διάχυση του δημοτικιστικού ρεύματος στη λογοτεχνία θα οδηγήσει στην κλιμάκωση της σύγκρουσης μεταξύ των υποστηρικτών της δημοτικής και της καθαρεύουσας, η οποία τα επόμενα χρόνια θα πάρει τη μορφή της ανοιχτής κοινωνικής σύγκρουσης. Έτσι, το 1901 με αφορμή τη μεταγλώττιση των Ευαγγελίων στη δημοτική από τον Αλέξανδρο Πάλλη θα ξεσπάσουν στους δρόμους της Αθήνας βίαια επεισόδια με νεκρούς και δεκάδες τραυματίες. Τα γεγονότα αυτά θα μείνουν στην ιστορία ως *Ευαγγελικά*. Δύο χρόνια αργότερα ένας νέος κύκλος επεισοδίων, τα έμειναν γνωστά ως *Ορεστειακά*, θα διαδραματιστεί και πάλι στην Αθήνα με αφορμή τη θεατρική παράσταση της Ορέστειας του Αισχύλου, η απόδοση της οποίας θεωρήθηκε ότι έγινε στη δημοτική γλώσσα και προκάλεσε βίαιες αντιδράσεις των οπαδών της καθαρεύουσας (Φραγκουδάκη 2001: 19).

Στις αρχές του 20ού αιώνα, η σταδιακή εδραίωση της δημοτικής στη γλωσσική πραγματικότητα του τόπου θα συμβάλει ώστε το γλωσσικό ζήτημα να αποτελέσει το αντικείμενο διαβούλευσης των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων από τον εκάστοτε πολιτικό

φορέα που βρισκόταν στην εξουσία. Πρόκειται για μία ιδιαίτερη περίοδο στην οποία, κατά την Φραγκουδάκη (2001:61-62), φαίνεται ότι αλλάζει η κοινωνική λειτουργία των δύο γλωσσικών ποικιλιών με κυριότερη τη σταδιακή απώλεια του ρόλου της υψηλής ποικιλίας από την καθαρεύουσα.

Η αρχή των μεταρρυθμίσεων θα γίνει με το διάταγμα του Βενιζέλου στις 11/5/1917, το οποίο όριζε τη δημοτική ως την επίσημη γλώσσα στην οποία θα είναι γραμμένα τα αναγνωστικά των τεσσάρων πρώτων τάξεων του Δημοτικού, καθώς και τα συγγράμματα της αριθμητικής στην τρίτη και τέταρτη τάξη. Το διάταγμα αυτό θα καταργηθεί τη διετία 1921-1923 και η χρήση της δημοτικής θα επανέλθει την περίοδο 1923-1967. Μοναδική εξαίρεση θα αποτελέσει η χρονιά του 1935-1936 όταν η κυβέρνηση Τσαλδάρη θα επιβάλει την καθαρεύουσα στο σύνολο των βαθμίδων της σχολικής εκπαίδευσης. Τέλος, η επιβολή της επτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας θα συνδεθεί με την επιβολή της καθαρεύουσας στο σύνολο των βαθμίδων του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η ιδεολογική εργαλειοποίηση και η εμφάνιση εκφυλιστικών φαινομένων στο επίπεδο της γλωσσικής χρήσης θα οδηγήσουν με την πτώση της δικτατορίας στην οριστική απομόνωση της καθαρεύουσας. Αυτό θα συντελεστεί, όπως προαναφέρθηκε, με την ψήφιση του νόμου 309/1976 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της γενικής εκπαιδεύσεως» και την επισημοποίηση της δημοτικής ως πρότυπης γλώσσας του εκπαιδευτικού συστήματος και της δημόσιας διοίκησης.

Όπως έχει δείξει η έρευνα των Fragaki & Goutsos (2018) στο Διαχρονικό Σώμα Κειμένων του 20ού αιώνα, οι τύποι της χαμηλής ποικιλίας, που τελικά επικράτησε με την καθιέρωση της δημοτικής ως πρότυπης γλωσσικής μορφής το 1976, είχαν συνεχή παρουσία και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν κυρίαρχες στις αρχές του 20ού αι. Επιπλέον, ο Πετρούνιας (2007: 160) αναφέρει ότι τη διετία 1976-1977 άρχισαν να μειώνονται αισθητά οι καθαρευουσιάνικες επιδράσεις στη γλώσσα, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα η γλώσσα να ξαναβρεί την εσωτερική της συνοχή και να ξαναμπει στη φυσιολογική της εξέλιξη. Παρά την τυπική επίλυση του γλωσσικού ζητήματος με την καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας, εξακολουθούν να επιβιώνουν μέχρι και τις ημέρες μας λόγια στοιχεία από το γλωσσικό παρελθόν της ελληνικής, απόρροια της μακράς συνύπαρξης των δύο γλωσσικών παραδόσεων στις οποίες αναφερθήκαμε παραπάνω (Φραγκουδάκη 2001: 53).

Οι λόγοι αυτοί τύποι αποτελούν κληρονομημένα στοιχεία από την πλούσια διαχρονία της ελληνικής γλώσσας, τα οποία διασώθηκαν μέσα από τη γλώσσα της διοίκησης, της εκκλησιαστικής παράδοσης, του νομοθετικού συστήματος, του πολιτικού, ακαδημαϊκού και επιστημονικού λόγου και γενικά μέσα από πιο επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις στις

οποιές γλώσσα πρότυπο αποτελούσε η καθαρεύουσα. Τα στοιχεία αυτά παραμένουν λειτουργικά σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης της νεοελληνικής κοινής, κυρίως με τη χρήση κληρονομημένων λέξεων και στερεότυπων εκφράσεων από την αρχαία ελληνική γλώσσα, η οποία αποτελεί την κοιτίδα του λόγιου στοιχείου.

Το λόγιο στοιχείο στα νέα ελληνικά ορίζεται κατά κύριο λόγο με βάση ετυμολογικά και χρηστικά κριτήρια. Πιο συγκεκριμένα, το ετυμολογικό κριτήριο είναι αυτό που καθορίζει ότι λόγιο μπορεί να θεωρηθεί το γλωσσικό εκείνο στοιχείο ή δομή, το οποίο έχει αντληθεί από παλαιότερες φάσεις της ελληνικής γλώσσας με τη μορφή του εσωτερικού δανεισμού ή αυτό που έχει συνεχή παρουσία στη λόγια παράδοση. Από την άλλη μεριά, το χρηστικό κριτήριο καθορίζει το λόγιο με βάση τη χρήση των τύπων αυτών σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις, όπως, για παράδειγμα, στον επίσημο λόγο, από ομιλητές με συγκεκριμένη κοινωνική ταυτότητα που καθορίζεται από τη μόρφωση, το επάγγελμα, το φύλο, την ηλικία, την καταγωγή κ.τ.λ. (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004: 1-2).

Για τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Φλιάτουρα (2019: 46), το λόγιο χαρακτηρίζεται ως μερικώς λειτουργικό στη μορφολογία της κοινής νέας ελληνικής, κυρίως ως αναλογικό πρότυπο με σημαντική χρηστικότητα, καθώς αναπτύσσει εξειδικευμένη λειτουργία –σημασιολογικά και υφολογικά προσδιορισμένη– άλλοτε με τη μορφή της ποικιλίας, άλλοτε ως αναγκαστική επιλογή, λόγω της έλλειψης ανταγωνιστικών τύπων της δημοτικής. Ωστόσο, πολλές φορές η επιλογή των λόγιων στοιχείων συντελείται από ιδεολογικά (π.χ. κύρος) και κοινωνιολογικά κριτήρια (π.χ. μόρφωση, ηλικία κτλ.). Έτσι, παρατηρείται το φαινόμενο, υπέρμαχοι της καθαρολογίας να οδηγούνται σε υπερδιορθώσεις ρυθμιστικού χαρακτήρα, απόρροια του κύρους και του γοήτρου που διαθέτει η αρχαία ελληνική. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν η χρήση εκφράσεων που περιέχουν την δοτική πτώση (π.χ. *άμα τη εμφανίσει*), η χρήση αρχαιοπρεπών λεξικών τύπων στη θέση συνώνυμων της νέας ελληνικής (π.χ. *οστό* αντί *κόκκαλο*), φαινόμενα αρχαιοκλισίας (π.χ. της *Γωγούς*) κ.ά. Αντίθετα, σύμφωνα με τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Φλιάτουρα (2004: 7), οπαδοί πιο «προοδευτικών» τάσεων επιδίδονται σε υπεραπλουστεύσεις και απλοποιήσεις στο πλαίσιο της αναλογικής εξομάλυνσης, όπως για παράδειγμα η χρήση των επιρρηματικού τύπου *απλά* με τη σημασία «μόνο», φαινόμενα μορφολογικής εξομάλυνσης στην κλίση των ρημάτων (π.χ. *επιτίθονται*) ή περιπτώσεις ακλισίας σε αρχαιοκλιτες λέξεις (π.χ. της *δεσποινίς*). Τέλος, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα που το λόγιο στοιχείο επιβιώνει στη νέα ελληνική αποτελεί το φαινόμενο της διτυπίας των επιρρημάτων με μεταβλητό παραγωγικό μόρφημα *-ως/-α*, στα οποία θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στην επόμενη υποενότητα.

### 2.1.3 Τα επιρρήματα σε -ως και -α στα νέα ελληνικά

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των επιρρημάτων που διέπονται από μορφολογική διαφοροποίηση αποτελεί το γεγονός ότι διακρίνονται από υφολογική διαφοροποίηση στο επίπεδο της χρήσης, η οποία σχετίζεται με το επικοινωνιακό περιβάλλον στο οποίο χρησιμοποιούνται. Έτσι, τα επιρρήματα σε -ως συνηθίζεται να απαντούν σε πιο επίσημο-τυπικό πλαίσιο επικοινωνίας, σε αντίθεση με τους τύπους σε -α, που απαντούν πιο συχνά στον απλό καθημερινό λόγο (βλ. Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2001: 910-911).

Πιο συγκεκριμένα, τα επιρρήματα σε -α αποτελούν το βασικό παραγωγικό επίθημα για τη δημιουργία επιρρηματικών τύπων, ενώ σε σχέση με το επίπεδο της υφολογίας έχουν να κάνουν με πιο ουδέτερο και οικείο ύφος και η χρήση τους σχετίζεται με πιο απλές και καθημερινές περιστάσεις επικοινωνίας. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό αυτών των επιρρημάτων αποτελεί το γεγονός ότι το παραγωγικό τους επίθημα συμπίπτει με το κλιτικό μόρφημα των αντίστοιχων επιθέτων στην ονομαστική και την αιτιατική πτώση του ουδέτερου γένους στον πληθυντικό αριθμό.

Σύμφωνα με τον Μηνά (2008: 102), είναι δυνατό οι δύο αυτοί γλωσσικοί τύποι σε -α να βρεθούν δίπλα, προκαλώντας με αυτό τον τρόπο αναστολή στην κατανόηση της φράσης, αφού κάθε ένας επιρρηματικός τύπος μπορεί να εκληφθεί και ως επίθετο, και ως κατηγορηματικός προσδιορισμός σε κάποιο ουσιαστικό (π.χ. *έχει γράψει δύο σχετικά μεγάλα άρθρα*). Και συνεχίζει αναφέροντας ότι όπως συμβαίνει συχνά με την καθαρεύουσα έτσι και με τη χρήση λόγιων τύπων σε -ως των επιρρημάτων μπορούν να εξυπηρετηθούν υφολογικές ανάγκες των ομιλητών της ΝΕ, όπως για παράδειγμα η προαναφερθείσα. Επομένως, για την αποφυγή κάποιας νοηματικής σύγχυσης ή κάποιας ασάφειας στον λόγο εξαιτίας αυτής της αμφισημίας, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, συνήθως αποφεύγεται από τους ομιλητές η χρήση επιρρηματικών τύπων σε -α όταν συνοδεύουν όμοιους μορφολογικά τύπους επιθέτων (Mackridge 2006: 24, πρβλ. Σακελλαριάδης 1997: 150).

Από την άλλη, τα επιρρήματα σε -ως χρησιμοποιούνται για την απόδοση λόγιου ύφους και η χρήση τους περιορίζεται σε πιο επίσημες-τυπικές περιστάσεις επικοινωνίας, κυρίως του γραπτού και λιγότερο του προφορικού λόγου. Κατά τη Ράλλη (2005: 78), αυτό εναπόκειται στα κριτήρια επιλογής (*selectional criteria*) των προσφυσμάτων. Έτσι, χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τους επιρρηματικούς τύπους που λήγουν σε -ως, οι οποίοι επιλέγουν θέματα επιθέτων βάσει ετυμολογικών κριτηρίων από τη λόγια παράδοση, αλλά και από τύπους επιθέτων με αρχαιοπρεπή κλίση, όπως αυτά σε -ής, -ές, σε -ώδης και αυτά σε -ύς, -εία, -ύ.

Ωστόσο, υπάρχουν και σπανιότερες περιπτώσεις κατά τις οποίες το επιρρηματικό επίθημα *-ως* μπορεί να επεκταθεί και σε μη λόγια επίθετα (π.χ. *βέβαιος > βεβαίως*). Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται *σημασιολογική αναπεριβαλλοντοποίηση* και έχει να κάνει με την ανανέωση των βάσεων προσάρτησης και την αλλαγή στο περιβάλλον συμμετοχής ενός προσφύματος στην παραγωγή, ως αποτέλεσμα της επανάλυσής του σε σχέση με τα σημασιολογικά του χαρακτηριστικά (Φλιάτουρας 2018: 41-42).

Παρότι λοιπόν το μόρφημα *-ως* βασίζεται σε συγκεκριμένους τύπους επιθέτων της λόγιας παράδοσης, μπορεί και σε συγχρονικό επίπεδο να αναλυθεί ως επίρρημα της νέας ελληνικής, καθώς η χρήση του συνεχίζει να εξυπηρετεί τους ομιλητές σε λειτουργικό επίπεδο, αλλά και στο επίπεδο της διάκρισης των σημασιών, εφόσον η χρήση τους αποσκοπεί στην απόδοση ενός πιο επίσημου ύφους, υπό συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις. Σε αυτό συνηγορεί και η άποψη της Ράλλη, η οποία συνδέει την έννοια της παραγωγικότητας με αυτή της συχνότητας εμφάνισης, καθώς η δεύτερη αποτελεί το κριτήριο για την αποδοχή ή μη της παραγωγικότητας ως διαδικασίας σε συγχρονικό επίπεδο στο σύστημα μιας γλώσσας (2005: 95).

Κατά συνέπεια, αρκετοί ομιλητές εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να χρησιμοποιούν επιρρηματικούς τύπους σε *-ως*, τύποι οι οποίοι επιλέγουν ως βάση για τον σχηματισμό τους επίθετα που χαρακτηρίζονται ως μη λαϊκά. Για αυτούς τους ομιλητές, η παραγωγικότητα των συγκεκριμένων τύπων συνεχίζει να υφίσταται μέχρι και τις ημέρες μας, όχι όμως όπως στα επίπεδα της αρχαίας ελληνικής (Ράλλη 2005: 95). Κατά τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Φλιάτουρα (2019: 46), η σημαντική χρηστικότητα των λόγων στοιχείων, μέρος των οποίων αποτελούν και επιρρηματικοί τύποι με μόρφημα *-ως*, αναδεικνύει την εξειδικευμένη λειτουργικότητα που εμφανίζουν στο γλωσσικό σύστημα των νέων ελληνικών για την αναπαράσταση συγκεκριμένων σημασιακών και πραγματολογικών λειτουργιών στα επίπεδα επικοινωνίας.

Ωστόσο, όπως στη νέα ελληνική υπάρχουν επιρρήματα σε *-α* που δεν εμφανίζουν παράλληλους τύπους *-ως* (π.χ. *γρήγορα*), δεν είναι λίγα τα επιρρήματα τα οποία διαθέτουν μοναδικούς τύπους μόνο σε *-ως* (π.χ. *συγχρόνως, ιδίως* κ.ά.). Αυτό συμβαίνει διότι τα επιρρήματα αυτά προέρχονται από τύπους επιθέτων με λόγια προέλευση *-ής/ης, -υς, -ων* (π.χ. *λεπτομερώς, ευρέως, εμφανώς*), καθώς και από τύπους επιθέτων σε *-ος* (π.χ. *εξωδίκως, ορισμένως*) (Μπαμπινιώτης 2002: 1636).

Παράλληλα, όπως υπαινιχθήκαμε και στην προηγούμενη ενότητα, το φαινόμενο της διτυπίας των επιρρημάτων με τη συνύπαρξη επιρρηματικών τύπων σε *-α* και *-ως* αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μέσα από το οποίο το λόγοι στοιχείο επιβιώνει στη

γλωσσική κοινότητα της ΝΕ. Σε αυτό το πλαίσιο υπάρχουν επίθετα που σχηματίζουν επιρρηματικούς τύπους με δύο μεταβλητά επιθήματα *-ως/-α*. Σε αυτούς τους τύπους ανήκουν επιρρήματα σε *-ως* που χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα αυξημένη συχνότητα εμφάνισης στη νέα ελληνική (π.χ. *κυρίως, αμέσως*). Η Καμηλάκη (2009: 268) υποστηρίζει ότι τα επιρρήματα αυτά φαίνεται ότι έχουν χάσει τον λόγιο χαρακτήρα τους και επομένως θεωρούνται αποχαρακτηρισμένα στη γλωσσική συνείδηση των ομιλητών με συνέπεια να μην εμφανίζουν μεγάλη υφολογική διαφοροποίηση από τα αντίστοιχα επιρρήματα σε *-α*. Επίσης, η ίδια επισημαίνει ότι υπάρχουν επιρρηματικοί τύποι σε *-ως*, οι οποίοι φαίνεται ότι χρησιμοποιούνται λιγότερο συχνά από τους ομιλητές (π.χ. *ουσιαστικώς, σπανίως*), καθώς και τύποι που σήμερα κατά την ίδια θεωρούνται εξεζητημένοι (π.χ. *αφαντάστως, θαυμασίως*) (Καμηλάκη 2009: 267).

Στον αντίποδα, τις τελευταίες δεκαετίες λαμβάνει χώρα στο γλωσσικό περιβάλλον της ΝΕ, ένα φαινόμενο που σχετίζεται με τον «εκδημοτικισμό» των επιρρημάτων που εμφανίζουν δύο παραγωγικά μορφήματα σε *-ως* και *-α*. Το φαινόμενο αυτό, απότοκο της θεσμικής καθιέρωσης της δημοτικής, παρουσιάζει ιδιαίτερα αυξητική ροπή και έχει να κάνει με την γενικευμένη τάση της αντικατάστασης τύπων σε *-ως* από τύπους σε *-α* (π.χ. *προηγούμενος-προηγούμενα, κυρίως-κύρια, επομένως-επόμενα*). Η ρυθμιστική<sup>3</sup> αυτή προσέγγιση συντελείται βάσει της αναλογικής επίδρασης των επιρρημάτων της νέας ελληνικής σε *-α* (π.χ. *έξυπνα, γρήγορα*).

Κατά τον Μπαμπινιώτη (2012: 1636), η τάση αυτή της αντικατάστασης καθιερωμένων στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών τύπων σε *-ως* από τους αντίστοιχους ανταγωνιστές τους σε *-α* φαίνεται να αποκρυσταλλώνεται σε πιο επίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας, όπως αυτά που συνδέονται με τον πολιτικό λόγο. Επομένως, η χρήση αυτή των επιρρημάτων σε *-α* φαίνεται να λειτουργεί ως δείκτης ιδεολογίας. Σε αυτό συνηγορεί και η παρατήρηση της Φραγκάκη (2022), η οποία μελετά γλωσσικά δεδομένα από το 1900 μέχρι το 1989 και διαπιστώνει τη σύνδεση επιρρηματικών τύπων με παραγωγικό μόρφημα *-α* με τον πολιτικό λόγο, αναδεικνύοντας την ιδεολογική διάσταση της χρήσης των επιρρημάτων αυτών.

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό που αφορά τη διπλή αυτή αποτύπωση στο επίθημα των επιρρημάτων με κοινό θέμα έχει να κάνει με τη διαφοροποίηση που παρουσιάζουν οι τύποι αυτοί στο επίπεδο της σημασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχουν επιρρήματα τα οποία εκτός

---

<sup>3</sup> Οι Χαραλαμπίδης και Χατζησαββίδης (2014: 29) επισημαίνουν ότι η ρύθμιση αποτελεί την προσέγγιση που παρεμβαίνει στη γλώσσα, αξιολογεί τις γλωσσικές χρήσεις, διαμορφώνει γλωσσικά πρότυπα που επιζητεί να επιβάλει, θεωρεί σωστό οτιδήποτε συμμορφώνεται με το πρότυπο, ενώ χαρακτηρίζει ως λάθος κάθε παρέκκλιση από αυτό.

από τη διαφοροποίηση στο επίπεδο της χρήσης δεν εμφανίζουν διαφορές στο σημασιολογικό επίπεδο (π.χ. *πρόσφατα* - *προσφάτως*, *γενικά* - *γενικώς*, *βέβαια* - *βεβαίως*, *αυτόματα* - *αυτομάτως*). Αντίθετα, υπάρχουν και τα επιρρήματα των οποίων η ποικιλομορφία στο μορφολογικό επίπεδο και η διαφορά στη χρήση συνεπάγεται διαφοροποίηση και στο επίπεδο της σημασίας. Για παράδειγμα, το επίρρημα *τελείως* χρησιμοποιείται με τη σημασία «ολοκληρωτικά», ενώ αντίθετα το *τέλεια* περισσότερο ως αξιολογικό στοιχείο. Ένα ακόμα παρόμοιο παράδειγμα αποτελεί το επίρρημα *οικονομικά* το οποίο χρησιμοποιείται ως τροπικό επίρρημα με τη σημασία «περιορισμένα» («economically»), ενώ το *οικονομικώς* έχει χαρακτήρα διασταλτικό και διαφοροποιεί τη νοηματική αναφορά της πρότασης αφού χρησιμοποιείται με τη σημασία «όσον αφορά τα οικονομικά μας» (Mackridge 2006: 240).

Στον Πίνακα 1 δίνονται ορισμένα παραδείγματα επιρρημάτων με παραγωγικά επιθήματα *-ως/-α*, τα οποία επισημαίνεται στη γραμματική Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2011: 814-815) ότι εμφανίζουν διαφορετική σημασία το ένα από το άλλο, όπως, για παράδειγμα, το επίρρημα *ευχάριστα* το οποίο χρησιμοποιείται με τη σημασία «όμορφα», ενώ αντίστοιχα το *ευχαρίστως* με τη σημασία της προθυμίας.

| Επίρρημα σε <i>-α</i> | Σημασία                 | Επίρρημα σε <i>-ως</i> | Σημασία                   |
|-----------------------|-------------------------|------------------------|---------------------------|
| <i>αδιάκριτα</i>      | χωρίς<br>διακριτικότητα | <i>αδιακρίτως</i>      | χωρίς διακρίσεις          |
| <i>έκτακτα</i>        | υπέροχα                 | <i>εκτάκτως</i>        | εκτός<br>προγραμματισμού  |
| <i>ευχάριστα</i>      | όμορφα                  | <i>ευχαρίστως</i>      | με προθυμία               |
| <i>ακριβά</i>         | όχι φθηνά               | <i>ακριβώς</i>         | με ακρίβεια               |
| <i>ίσα</i>            | εξίσου                  | <i>ίσως</i>            | πιθανώς                   |
| <i>καλά</i>           | ευχάριστα               | <i>καλώς</i>           | σε στερεότυπες<br>φράσεις |

**Πίνακας 1: Επιρρήματα σε *-ως* και *-α* με διαφορετική σημασία (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2011: 814-815)**

Όπως υποστηρίζεται, η αυξανόμενη ισχύς των επιρρηματικών τύπων με παραγωγικό μόρφημα *-α* έναντι αυτών σε *-ως* έχει ως αποτέλεσμα πολλές φορές οι σύγχρονοι ομιλητές να μην είναι σε θέση να αντιληφθούν λεπτές σημασιολογικές διαφορές των επιρρημάτων που εμφανίζουν μεταβλητό μόρφημα *-ως/-α*. Χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι χρήσεις των επιρρημάτων *απλώς* («μόνο») και *απλά* («με απλό τρόπο»), ενώ αντίστοιχες περιπτώσεις αποτελούν οι τύποι *αμέσως* (με τη σημασία του χρόνου, «χωρίς καθυστέρηση»)

και άμεσα (με τη σημασία του τρόπου, «χωρίς μεσολάβηση»). Χαρακτηριστικό αυτών των δύο παραδειγμάτων αποτελεί το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται από τη γλωσσική κοινότητα με την ίδια αλλά και με διαφορετική σημασία. Με βάση τα παραπάνω, ο Μπαμπινιώτης (2012: 284) υποστηρίζει ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξανόμενη προτίμηση από τους ομιλητές στο επίπεδο της χρήσης του τύπου *απλά*, σε σχέση με τον τύπο *απλώς*, με τη σημασία όμως «μόνο» που έχει το επίρρημα *απλώς*.

Σε σχέση με τα παραπάνω, Κριαράς και Μπαμπινιώτης συμφωνούν ότι πρέπει να υφίσταται η μορφολογική διάκριση των επιρρημάτων *-ως/-α*, καθώς η χρήση του «λόγιου» - *ως* είναι σημασιολογικά και υφολογικά προσδιορισμένη και έχει διακριτή λειτουργία στον λόγο. Για τον Κριαρά (1979: 185, 1992: 319-320) αποτελεί αγαθή συγκυρία ότι σε μερικά επιρρήματα οι ομιλητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν τους δύο τύπους διακρίνοντας με αυτόν τρόπο τη σημασία τους, καθώς είναι κέρδος για μια γλώσσα η διατήρηση της μονοσήμαντης σχέσης μορφής και σημασίας και η αποφυγή, στο μέτρο του δυνατού, των πολυσήμαντων λέξεων. Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίζει ότι πρέπει να γίνουν αποδεκτοί από τη γλωσσική κοινότητα καθιερωμένοι τύποι σε *-ως*, χωρίς να υπόκεινται όλοι ανεξαιρέτως στη ρυθμιστική αντίληψη του εκδημοτικισμού, καθώς υπάρχει διαφορά στη χρήση και τη σημασία μεταξύ του αρχαϊστικού τύπου και του τύπου της δημοτικής (Κριαράς 1979: 185).

Ο Χαραλαμπίδης (2003: 54), επίσης, επισημαίνει ότι η ύπαρξη παράλληλων τύπων δημοτικής και καθαρεύουσας αύξησε τις υφολογικές δυνατότητες της ΝΕ και οδήγησε σε σημασιολογικές διαφοροποιήσεις, απαραίτητες για κάθε εύρωστη και εκφραστική γλώσσα. Η γλωσσική λοιπόν αυτή σύζευξη με αφομοίωση στη ΝΕ γλωσσικών στοιχείων από τη λόγια παράδοση αναδεικνύει τον γλωσσικό πλούτο και την πλαστικότητα της γλώσσας, εφόσον αυτοί οι τύποι ανταποκρίνονται στις ανάγκες των χρηστών της για την έκφραση μιας ορισμένης σημασίας για κάθε χρήση.

Ωστόσο, υπάρχουν και απόψεις μελετητών που αντιμετωπίζουν με επιφύλαξη το ζήτημα της πολυτυπίας στο επίπεδο της μορφολογίας. Οι ερευνητές αυτοί θεωρούν ότι η πολυτυπία στο σύστημα μιας γλώσσας δημιουργεί δυσκολίες στη διδασκαλία της (βλ. Mackridge 2006: 249). Διατυπώνουν έτσι μια πιο ρυθμιστική αντίληψη βασισμένη στην χάραξη κατευθυντήριων γραμμών, οι οποίες θα έχουν ως στόχο την εξάλειψη της πολυμορφίας μέσα από την ενίσχυση της ομοιογένειας της γλωσσικής νόρμας (Παναγιωτίδης 2013: 46).

Καταληκτικά, η παρούσα εργασία έρχεται να καλύψει κενά σε σχέση με την βιβλιογραφική και λεξικογραφική κάλυψη της περιγραφής του φαινομένου της διτυπίας των επιρρηματικών τύπων *-ως/-α*. Η καινοτομία της έρευνάς μας συνίσταται στο γεγονός ότι η



προσέγγιση του φαινομένου γίνεται με τη χρήση μεθόδων και εργαλείων της ΓΣΚ με βάση αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα από το ΣΕΚ, δίνοντας με αυτό τον τρόπο αντικειμενικότερη διάσταση στην έρευνα.

Έτσι, με τη μελέτη ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων θα ανακαλύψουμε νέα στοιχεία σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης και τις χρήσεις και τις σημασίες των επιρρημάτων σε ποικιλία επικοινωνιακών περιστάσεων. Επιπλέον, θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε τον βαθμό επιρροής ρυθμιστικών προσεγγίσεων στις οποίες αναφερθήκαμε παραπάνω στη χρήση των επιρρημάτων αυτών. Με βάση τα παραπάνω ευρήματα, θα συζητήσουμε ασυνέπειες στον περιγραφικό χαρακτήρα της λεξικογραφικής αντιμετώπισης των τύπων αυτών τόσο ως προς τη μακροδομή, όσο και ως προς τη μικροδομή των υπό εξέταση λεξικών.

## **2.2 Γλωσσική ανάλυση με σώματα κειμένων**

Αυτή η ενότητα αναφέρεται σε βασικές θεωρητικές έννοιες και στις μεθοδολογικές αρχές της γλωσσικής ανάλυσης με σώματα κειμένων. Στην υποενότητα 2.2.1 ορίζονται τα σώματα κειμένων και παρουσιάζονται τα κριτήρια με τα οποία σχεδιάζονται και συγκροτούνται, ενώ στην υποενότητα 2.2.2 πραγματοποιείται επισκόπηση των μεθοδολογικών εργαλείων και των εξειδικευμένων υπολογιστικών εφαρμογών που έχουν αναπτυχθεί για την επεξεργασία και την ανάλυση των σωμάτων κειμένων.

### **2.2.1 Τα σώματα κειμένων στη γλωσσολογική έρευνα**

Η Γλωσσολογία Σωμάτων Κειμένων (ΓΣΚ) αποτελεί τον τομέα της Γλωσσολογίας ο οποίος εστιάζει σε ένα σύνολο από διαδικασίες και μεθόδους προσέγγισης για τη μελέτη της γλώσσας που βασίζονται σε σώματα κειμένων. Η ανάπτυξη της ΓΣΚ έχει συντελέσει στη βελτίωση, τον επαναπροσδιορισμό ή ακόμα και στη διατύπωση νέων θεωριών που σχετίζονται με το γλωσσικό σύστημα, οι οποίες βασίζονται στην πραγματική χρήση της γλώσσας (McEnery & Hardie 2012: 1). Αποτελεί δηλαδή με αυτή την έννοια μια εμπειρική επιστήμη (πρβλ. Παυλίδου 2016: 19).

Ιστορικά, το πρώτο μεγάλο ηλεκτρονικό σώμα κειμένων δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1960 στο Πανεπιστήμιο του Brown των ΗΠΑ και έμεινε γνωστό *Brown Corpus* με 1 εκατομμύριο λέξεις. Με τη ραγδαία όμως εξέλιξη της τεχνολογίας και την ευρύτατη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών δημιουργήθηκαν νέες προοπτικές στο πεδίο της γλωσσικής έρευνας με την ψηφιοποίηση προφορικών και γραπτών γλωσσικών δεδομένων και την

ενσωμάτωσή τους σε συλλογές ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων. Έτσι άρχισαν να δημιουργούνται όλο και μεγαλύτερα σώματα κειμένων όπως το *British National Corpus (BNC)* το 1994 με 100 εκατομμύρια λέξεις (Durkin 2015: 62) ή το *Wikipedia Corpus* με δεδομένα που έχουν συλλεχθεί από τον χώρο του διαδικτύου, με μέγεθος 1,9 δισεκατομμύρια λέξεις (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 46). Ταυτόχρονα, η αξιοποίηση της υπολογιστικής ισχύος, σε συνδυασμό με τη διαθεσιμότητα του γλωσσικού αυτού υλικού σε ψηφιακή μορφή, οδήγησαν στην ανάπτυξη εξειδικευμένων υπολογιστικών εφαρμογών που επιτρέπουν την ποσοτική και στατιστική ανάλυση των σωμάτων κειμένων ως βάση για την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων (Μικρός 2009: 15).

Ο Sinclair (1996: 27) ορίζει τα σώματα κειμένων ως συλλογές τμημάτων λόγου μιας γλώσσας που επιλέγονται και ταξινομούνται από τον ερευνητή βάσει καθορισμένων γλωσσολογικών κριτηρίων, με σκοπό τη χρήση τους ως αντιπροσωπευτικού δείγματος μιας δεδομένης γλώσσας. Κατά τον Stefanowitsch (2020: 22-23), ένα σώμα κειμένων αποτελεί μια συλλογή δειγμάτων από τη χρήση της γλώσσας με τις ακόλουθες ιδιότητες: τα παραδείγματα γλωσσικής χρήσης που περιέχονται στο σώμα κειμένων είναι αυθεντικά, η συλλογή της υπό διερεύνηση γλώσσας ή γλωσσικής ποικιλίας είναι αντιπροσωπευτική και πρόκειται για μεγάλες σε όγκο συλλογές.

Τα σώματα κειμένων συγκεντρώνουν τεράστιο αριθμό αυθεντικών δεδομένων, ενώ ο χαρακτήρας τους είναι πεπερασμένος, καθώς χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένα και διακριτά όρια. Ακόμα, διέπονται από συστηματικότητα στη συλλογή τους, η οποία βασίζεται σε καθορισμένες αρχές και κριτήρια. Με αυτόν τον τρόπο η έρευνα με βάση σώματα κειμένων γίνεται περισσότερο αντικειμενική, χωρίς να βασίζεται στις διαισθητικές αντιλήψεις του εκάστοτε ερευνητή. Παράλληλα, η δυνατότητα αποθήκευσης του γλωσσικού υλικού, καθώς και της ταχύτατης ανάκλησής του, αλλά και η αμεσότητα στην πρόσβαση και η ακρίβεια στην επεξεργασία των αρχείων κάνουν την ερευνητική διαδικασία πιο ευέλικτη και λιγότερο χρονοβόρα.

Τα σώματα κειμένων μπορούν να διακριθούν σε διαφορετικά είδη με βάση το εύρος γλωσσικής κάλυψης και κειμενικής ποικιλίας, την τροπικότητα, τη γλώσσα, τη χρονική κάλυψη, την ανανεωσιμότητα και το αν είναι επισημειωμένα ή όχι (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 30 κ.εξ.). Ειδικότερα, σε σχέση με το εύρος κάλυψης τα σώματα κειμένων διακρίνονται σε γενικά και ειδικά σώματα κειμένων. Τα πρώτα είναι συνήθως πιο μεγάλα σε μέγεθος και περιλαμβάνουν ευρύ φάσμα κειμενικών ειδών, καθώς και ποικιλία σε σχέση με την τροπικότητα (γραπτά, προφορικά κείμενα κ.λπ.). Με αυτό τον τρόπο προσφέρουν καλύτερη εικόνα για το σύνολο της γλώσσας. Παραδείγματα γενικών σωμάτων κειμένων στα

ελληνικά είναι ο *Εθνικός Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας* (ΕΘΕΓ) και το *Σώμα Ελληνικών Κειμένων* (ΣΕΚ). Τα ειδικά σώματα κειμένων, από την άλλη πλευρά, είναι συνήθως μικρότερα σε μέγεθος και περιλαμβάνουν μία γλωσσική ποικιλία ή συγκεκριμένα κειμενικά είδη (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 32).

Τα σώματα κειμένων διακρίνονται και με βάση την τροπικότητα των κειμένων που τα απαρτίζουν. Τα σώματα κειμένων μπορούν να αποτελούνται από γραπτά κείμενα, τα οποία συνήθως αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των δεδομένων, προφορικά ή/και ηλεκτρονικά κείμενα. Η κυριαρχία των γραπτών γλωσσικών δεδομένων στα σώματα κειμένων οφείλεται πιθανότατα στο ότι η συγκέντρωσή τους αποτελεί λιγότερο δαπανηρή, χρονοβόρα και επίπονη διαδικασία, καθώς το υλικό που απαρτίζει αυτά τα σώματα κειμένων υπάρχει ήδη έτοιμο σε ψηφιακή μορφή ή μπορεί να μετατραπεί σε ψηφιακό με τη διαδικασία της σάρωσης από έντυπο υλικό (Παυλίδου 2016: 23). Αντίθετα, η δημιουργία ενός προφορικού σώματος κειμένων αποτελεί πιο περίπλοκη διαδικασία, καθώς, μεταξύ άλλων, απαιτείται η χρονοβόρα διαδικασία της απομαγνητοφώνησης των προφορικών δεδομένων. Ένα παράδειγμα προφορικού σώματος κειμένων στα ελληνικά είναι το *Corpus Προφορικού Λόγου* (Παυλίδου 2016: 27).

Σε σχέση με τον παράγοντα της γλωσσικής κάλυψης τα σώματα κειμένων διακρίνονται σε μονόγλωσσα, σε σώματα κειμένων δηλαδή που περιλαμβάνουν δεδομένα από μία συγκεκριμένη γλώσσα ή μία γλωσσική ποικιλία, και πολύγλωσσα, τα οποία καλύπτουν περισσότερες από μία γλώσσες ή γλωσσικές ποικιλίες (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 32). Επιπλέον, τα πολύγλωσσα σώματα κειμένων διακρίνονται σε παράλληλα και συγκρίσιμα σώματα κειμένων, τα οποία είναι ιδιαίτερα χρήσιμα σε μεταφραστικές και συγκριτικές έρευνες (Σαριδάκης 2010: 279).

Δύο ακόμα κριτήρια που διακρίνουν τα σώματα κειμένων είναι αυτά της χρονικής κάλυψης και της ανανεωσιμότητας. Σε σχέση με τη χρονική κάλυψη τα σώματα κειμένων μπορεί να είναι συγχρονικά, δηλαδή να περιλαμβάνουν δεδομένα που έχουν συλλεχθεί για μία συγκεκριμένη περίοδο, ή διαχρονικά, τα οποία περιλαμβάνουν γλωσσικά δεδομένα από δύο ή περισσότερες χρονικές περιόδους μιας ορισμένης γλώσσας. Τα περισσότερα σώματα κειμένων για τα ελληνικά είναι συγχρονικά. Ένα παράδειγμα διαχρονικού σώματος κειμένων είναι το *Διαχρονικό Σώμα Ελληνικών Κειμένων του 20ού αιώνα* (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 34). Ως προς την ανανεωσιμότητα, τα σώματα κειμένων μπορεί να είναι κλειστά, να περιλαμβάνουν δηλαδή πεπερασμένο αριθμό γλωσσικών δεδομένων και να παραμένουν σταθερά ως προς το μέγεθός τους, ή ανοιχτά, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να αυξάνουν το μέγεθος τους με τη συνεχή προσθήκη νέων γλωσσικών δεδομένων.

Τέλος, υπάρχει η δυνατότητα επισημείωσης, δηλαδή ενός είδους χαρακτηρισμού των σωμάτων κειμένων με την προσθήκη πληροφοριών μέσω ειδικής κωδικοποίησης. Η διαδικασία κωδικοποίησης σε ένα σώμα κειμένων μπορεί να αφορά τη λημματοποίηση, την επισημείωση για τα μέρη του λόγου, καθώς και τη συντακτική, την κειμενική, την υφολογική και την πραγματολογική επισημείωση (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 36).

Η επιλογή του είδους των σωμάτων κειμένων που θα χρησιμοποιηθούν σε μία έρευνα συνδέεται με το εκάστοτε ερευνητικό ερώτημα. Σε κάθε περίπτωση όμως, το γεγονός ότι τα σώματα κειμένων είναι οργανωμένα με βάση τις γλωσσικές ποικιλίες και τα κειμενικά είδη στρέφει το ενδιαφέρον της επιστημονικής έρευνας στην πραγματική χρήση της γλώσσας και δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να διαπιστώσει αν και σε ποιο βαθμό συγκεκριμένα λεξικά, γραμματικά κ.ά. στοιχεία συνδέονται περισσότερο με τον γραπτό ή τον προφορικό λόγο, με συγκεκριμένα κειμενικά είδη ή με γεωγραφικές ποικιλίες (π.χ. κείμενα από τον ελλαδικό χώρο ή την Κύπρο) (βλ. Φραντζή 2012: 17).

Τα σώματα κειμένων αποτελούν πολύτιμο εργαλείο για τη γλωσσολογική έρευνα καθώς μπορούν να συνεισφέρουν όχι μόνο στη γλωσσική ανάλυση, αλλά και σε τομείς της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας, όπως η διδασκαλία της μητρικής ή της δεύτερης/ξένης γλώσσας, η μετάφραση και η λεξικογραφία. Όπως φαίνεται από την έρευνα της Φραγκάκη (2020: 548-550) για τη χρήση των σωμάτων κειμένων στην ελληνική γλωσσολογική έρευνα, η χρήση των σωμάτων κειμένων γίνεται σε μεγάλη ποικιλία πεδίων της γλωσσικής έρευνας για τα ελληνικά και εμφανίζει αυξητική τάση, που θα μπορούσε να ενισχυθεί με την ανάπτυξη νέων θεωρητικών προσεγγίσεων και εργαλείων, κατάλληλων για τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώνονται σε καθένα από αυτά.

### **2.2.2 Μεθοδολογικά εργαλεία της ΓΣΚ**

Παράλληλα με την ανάπτυξη των σωμάτων κειμένων θεμελιώθηκε μια εμπειρικά προσανατολισμένη μεθοδολογία όχι μόνο σε σχέση με τη συλλογή και την επεξεργασία των γλωσσικών δεδομένων, αλλά και σε σχέση με την ανάλυσή τους (βλ. Μικρός 2009: 16). Έτσι, δημιουργήθηκαν σύγχρονες εξειδικευμένες υπολογιστικές εφαρμογές που δίνουν τη δυνατότητα επεξεργασίας και ανάλυσης των δεδομένων μέσω συγκεκριμένων μεθοδολογικών εργαλείων, όπως οι κατάλογοι συχνότητας, οι συμπραστικοί πίνακες, οι λέξεις-κλειδιά, ο υπολογισμός των συνάψεων και των λεξικών συμπλεγμάτων. Άλλες υπολογιστικές εφαρμογές είναι ελεύθερα διαθέσιμες, όπως το AntConc, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τους ερευνητικούς σκοπούς της παρούσας εργασίας, και άλλες με συνδρομή, όπως το Sketch Engine.

Οι *κατάλογοι συχνότητας* (wordlists) αποτελούν ένα σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο που προσφέρει τη δυνατότητα έκφρασης της ποσοτικής διάστασης των γλωσσικών δεδομένων. Περιλαμβάνουν όλους τους τύπους που εμφανίζονται στο υπό μελέτη σώμα κειμένων ταξινομημένους με βάση τη συχνότητα εμφάνισής τους, αλλά και αλφαβητικά, αν το επιθυμούμε (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 61). Η συχνότητα εμφάνισης μιας λέξης, είτε είναι πολύ συχνή είτε εμφανίζεται μία φορά στο σώμα κειμένων (*άπαξ λεγόμενα*), είναι πολύ σημαντική και, όταν συνεξετάζεται με την ποιοτική ανάλυση, μπορεί να μας δώσει μια πληρέστερη εικόνα για τη χρήση της λέξης στο σώμα κειμένων που μελετάται (βλ. Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 64).

Με τη μελέτη των *συμφραστικών πινάκων* (concordances) μπορούμε να συγκεντρώσουμε πληροφορίες για τη χρήση μιας λέξης ή ενός δομικού σχήματος σε παραδειγματικό και σε συνταγματικό επίπεδο. Οι συμφραστικοί πίνακες δημιουργούνται με την αναζήτηση της λέξης ή της φράσης που μας ενδιαφέρει (της κομβικής δηλαδή λέξης ή φράσης) και αποτελούνται από αριθμημένες γραμμές κειμένου με την κομβική λέξη στο κέντρο κάθε γραμμής και δεξιά και αριστερά τα άμεσα συμφραζόμενά της. Τα συμφραζόμενα δεξιά και αριστερά της κομβικής λέξης μπορούν να ταξινομηθούν αλφαβητικά έτσι ώστε να δίνεται δυνατότητα παρατήρησης πιθανών δομικών σχημάτων και συστηματικών συνεμφανίσεων συγκεκριμένων λέξεων ή αλλιώς *συνάψεων* (collocations) (βλ. Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 32). Κατά τον Sinclair (1991: 170), σύναψη αποτελεί η συνεμφάνιση δύο ή περισσότερων λέξεων σε ένα μικρό διάστημα μέσα στο κείμενο. Έτσι, μέσα από την καταγραφή και τη μελέτη των συνάψεων ενός λεξικού στοιχείου, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να εντοπίσει και να αναδείξει τη σημασιολογική προτίμηση (semantic preference) που εμφανίζουν, δηλαδή την τάση τους να συνεμφανίζονται με άλλες λέξεις από ένα συγκεκριμένο σημασιολογικό πεδίο (Sinclair 2004: 32, Baker 2006: 26-27).

Τα δομικά σχήματα και ευρύτερα οι ακολουθίες λέξεων μπορούν να μελετηθούν και μέσω των εργαλείων που υπολογίζουν τα *λεξικά συμπλέγματα* (n-grams, clusters, bundles), δηλαδή τις ακολουθίες δύο ή περισσότερων λέξεων σε ένα σώμα κειμένων. Τέλος, ο υπολογισμός των *λέξεων-κλειδιών* (keywords) αποτελεί άλλο ένα μεθοδολογικό εργαλείο για την ανάλυση των σωμάτων κειμένων. Λέξεις-κλειδιά θεωρούνται οι λέξεις που εμφανίζουν στατιστική σπουδαιότητα έπειτα από σύγκριση των καταλόγων συχνότητας δύο σωμάτων κειμένων, του σώματος κειμένων που μας ενδιαφέρει και ενός σώματος κειμένων αναφοράς με το οποίο συγκρίνουμε. Λέξεις-κλειδιά με λεξικό περιεχόμενο συνήθως προσφέρουν πληροφορίες για το θέμα του κειμένου, ενώ γραμματικές λέξεις-κλειδιά μπορούν να προσφέρουν ενδείξεις για το ύφος του κειμένου (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 73).

## 2.3 Σώματα κειμένων και λεξικογραφία

Η ενότητα αυτή αναφέρεται στον επιστημονικό κλάδο της λεξικογραφίας και ειδικότερα στη συμβολή της ΓΣΚ στη λεξικογραφική έρευνα, καθώς και στα πλεονεκτήματα της ηλεκτρονικής σε σχέση με την παραδοσιακή-έντυπη λεξικογραφία.

### 2.3.1 Η συμβολή των σωμάτων κειμένων στην λεξικογραφική έρευνα

Η λεξικογραφία έχει ως αντικείμενο μελέτης τη θεωρία και την πρακτική της σύνταξης των λεξικών με γνώμονα την κατανόηση της επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους και την παροχή πληροφοριών σχετικά με το λεξιλόγιο και τη χρήση του. Ειδικότερα, ο συντάκτης ενός λεξικού καταγράφει το λεξικό απόθεμα μιας γλώσσας αναφερόμενος σε ζητήματα όπως η προέλευση των λέξεων που συγκροτούν ένα λεξικό (ετυμολογία), η διάρθρωση της λέξης στο επίπεδο του «σημαίνοντος» και του «σημαινομένου», η λεξική διαφοροποίηση/ποικιλία σε σχέση με τις ομάδες των ομιλητών και με το επίπεδο χρήσης των λέξεων, τα προβλήματα λειτουργίας των λέξεων στη γλώσσα, τόσο ως προς το επίπεδο χρήσης όσο και ως προς το επίπεδο του ευρύτερου συστήματος (Μότσιου 1994: 17-19).

Ως προς τη συγκέντρωση του υλικού των λεξικών, κατά το παρελθόν οι πρωτογενείς πόροι των λεξικών περιορίζονταν στα *λεξικογραφικά αρχεία* (lexicographic archives) ή αλλιώς *αρχεία παραθεμάτων* (citation files), τα οποία απαρτίζονταν από τα *δελτία παραθεμάτων* (citation slips). Ωστόσο στις μέρες μας, με δεδομένη τη διάδοση των υπολογιστικών συστημάτων, τα δελτία παραθεμάτων έχουν αντικατασταθεί από σώματα κειμένων (Ξυδόπουλος 2012: 299-300).

Η σχέση των σωμάτων κειμένων και της λεξικογραφίας ξεκινάει ήδη από τον 18ο αιώνα, όταν για τις ανάγκες της δημιουργίας του λεξικού του Dr. Samuel Johnson χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά σε λεξικογραφική έρευνα παραθέματα σε μορφή δελτίων χαρτιού από αυθεντικά γραπτά κείμενα της αγγλικής γλώσσας. Η συγκεκριμένη μεθοδολογία θα αποτελέσει σημείο αναφοράς και για τα μεταγενέστερα λεξικά, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τη σύνταξη του λεξικού του Oxford English Dictionary (OED) το 1880, για το οποίο χρειάστηκαν περισσότερο από τρία εκατομμύρια δελτία με υλικό γλωσσικής χρήσης (McCarthy & O’Keeffe 2010: 3-4). Ωστόσο, η πραγματική επανάσταση στο χώρο της λεξικογραφίας ήρθε με τη δημιουργία του λεξικού Cobuild το 1987. Το Cobuild αποτελεί το πρώτο λεξικό στο οποίο οι ορισμοί και τα παραδείγματα βασίζονται αποκλειστικά σε σώματα κειμένων, με δεδομένα από αυθεντική χρήση της γλώσσας των φυσικών ομιλητών της αγγλικής. Η νέα αυτή προσέγγιση της ηλεκτρονικής λεξικογραφίας επηρέασε τον τρόπο

συλλογής, τακτοποίησης, επεξεργασίας και ανασκόπησης των πηγών που περιέχονται στο Cobuild, βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο τη μεθοδολογία με ευκολίες όπως οι συμπραστικοί πίνακες και οι βάσεις δεδομένων (Hartmann 2015: 45).

Μέχρι τότε η λεξικογραφική πρακτική βασιζόταν έντονα στην υποκειμενική κρίση και τη διαισθητική αντίληψη του συντάκτη ενός λεξικού. Η επιλογή των λημμάτων και των παραδειγμάτων είχε αποθησαυριστικά χαρακτηριστικά και καθοριζόταν με βάση το προγενέστερο λεξικογραφικό υλικό, με τη καταγραφή σπάνιων και περιθωριακών λέξεων, αντί αυτών που είναι στατιστικά συχνές στο πεδίο της χρήσης (Γούτσος & Φραγκάκη 2017: 227). Παράλληλα, όπως υποστηρίζει ο Χαραλαμπίδης (1997: 345), στον χώρο της ελληνικής λεξικογραφίας, η έλλειψη ενός ευρύτερου θεωρητικού προβληματισμού οδηγούσε πολλές φορές σε μεθοδολογικές ασυνέπειες, όπως, για παράδειγμα, στην κατάταξη των σημασιών και των ερμηνευμάτων, την προτίμηση ομώνυμων λέξεων αντί των πολύσημων, καθώς επίσης και σε προβλήματα στην ετυμολόγηση πολλών νεολογισμών.

Αντίθετα, μέσα από την αξιοποίηση σύγχρονων εφαρμογών και τη χρήση ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων στον τομέα της λεξικογραφίας, το βάρος μετατοπίζεται από τον παλαιότερο υποκειμενισμό σε μια πιο αντικειμενική προσέγγιση, στην οποία πρωτεύοντα ρόλο έχει η χρήση αυθεντικού υλικού από τη γλωσσική κοινότητα. Με αυτό τον τρόπο παρέχεται στον χρήστη του λεξικού μια πληρέστερη εικόνα για τη χρήση των γλωσσικών στοιχείων βασισμένη σε αξιόπιστο και αντιπροσωπευτικό γλωσσικό υλικό (πρβλ. Atkins & Rundell 2008: 9).

Πιο συγκεκριμένα, στο επίπεδο της μακροδομής των λεξικών, η χρήση μεθοδολογικών εργαλείων όπως των καταλόγων συχνότητας μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τον καταρτισμό του λημματολογίου. Έτσι, λέξεις που είναι συχνότερες σε γενικά σώματα κειμένων ή σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη είναι σημαντικό να περιλαμβάνονται σε ένα λεξικό. Επίσης, με τη χρήση των συμπραστικών πινάκων δίνεται η δυνατότητα να μελετηθεί η χρήση λεξικών και γραμματικών τύπων στο συγκεκριμένο τους, καθώς και η συνεμφάνισή τους με άλλες λέξεις. Μέσα από τη συχνότητα της συνεμφάνισης συγκεκριμένων λέξεων και τον εντοπισμό συγκεκριμένων μοτίβων χρήσης μπορούν να μελετηθούν και οι σημασίες των λέξεων (Durkin 2015: 81).

Επιπλέον, η χρήση των σωμάτων κειμένων δεν συνέβαλε καθοριστικά μόνο στην ανάπτυξη του περιγραφικού χαρακτήρα της λεξικογραφικής έρευνας που βασίζεται σε πραγματικά δεδομένα, αλλά και στην παρουσίαση των πληροφοριών που δίνονται σε ένα λεξικό, όπως τον τρόπο με τον οποίο παρέχονται οι ορισμοί και τα παραδείγματα στα λήμματα ενός λεξικού. Το λεξικό Cobuild έχει καινοτομήσει σε σχέση με τους ορισμούς, οι

οποίοι, όπως επισημαίνουν οι Atkins και Rundell (2008: 407, 412), πρέπει να είναι κατανοητοί και να στοχεύουν στις πρακτικές ανάγκες των χρηστών και πιο συγκεκριμένα στην επίλυση των επικοινωνιακών τους αναγκών. Πιο συγκεκριμένα, εισήγαγε για πρώτη φορά τους *προτασιακούς/κειμενικούς ορισμούς* για την απόδοση της σημασίας μιας λέξης ή μιας φράσης. Οι ορισμοί αυτοί παρέχονται στον χρήστη με τη μορφή πλήρων προτάσεων αυθεντικού γλωσσικού υλικού στις οποίες εμπεριέχεται και το οριζόμενο λεξικό στοιχείο. Με αυτό τον τρόπο δίνονται στον χρήστη συντακτικές, σημασιολογικές και πραγματολογικές πληροφορίες χρήσιμες για την κατανόηση και την παραγωγή μιας λέξης.

Τέλος, τα σώματα κειμένων παρέχουν στον χρήστη τη δυνατότητα πρόσβασης σε χρήσιμες πληροφορίες μέσα από τη σύνδεση των αυθεντικών δεδομένων με μεταδεδομένα, δηλαδή πληροφορίες για την προέλευση των δεδομένων. Η σύνδεση αυτή δηλώνεται στα λεξικά με τους χαρακτηρισμούς, οι οποίοι, σύμφωνα με τους Atkins και Rundell (2008: 227-230), μπορεί να έχουν σχέση με το *πεδίο* όπου χρησιμοποιείται η λέξη (domain, π.χ. τον χώρο του αθλητισμού), τη γεωγραφική ποικιλία (π.χ. κυπριακά), τη *στάση* του ομιλητή (attitude, π.χ. ειρωνικό ύφος), το *επίπεδο ύφους* (register, π.χ. λόγιο), το κειμενικό είδος (π.χ. λογοτεχνικό), τον χρονικό προσδιορισμό της χρήσης (time, π.χ. παρωχημένος τύπος) και τέλος τον τύπο της σημασίας (meaning type, π.χ. μεταφορική χρήση).

Συνοψίζοντας, όπως επισημαίνουν οι Γούτσος και Φραγκάκη (2017: 231), η αυξανόμενη χρήση των σωμάτων κειμένων βασισμένη σε θεωρητικές αρχές της ΓΣΚ σε συνδυασμό με την παράλληλη ανάπτυξη των υπολογιστικών εργαλείων αναμένεται τα επόμενα χρόνια να συμβάλει σημαντικά στην περαιτέρω εξέλιξη των λεξικογραφικών πρακτικών και στην επίλυση προβλημάτων που απασχολούσαν το πεδίο της παραδοσιακής λεξικογραφίας.

### **2.3.2 Ηλεκτρονική λεξικογραφία**

Η τεχνολογική ανάπτυξη και η νέα ψηφιακή πραγματικότητα έχει επηρεάσει και τη μορφή των λεξικών και έχει μετακινήσει τη λεξικογραφία από την έντυπη παράδοση στην παράδοση της ηλεκτρονικής λεξικογραφίας. Για τον σκοπό αυτό μάλιστα έχουν αναπτυχθεί ειδικές υπολογιστικές εφαρμογές, όπως το Sketch Engine. Η συγκεκριμένη εφαρμογή αναπτύχθηκε από τον Adam Kilgarriff και αποτελεί κορυφαίο μεθοδολογικό εργαλείο για τη λεξικογραφία, καθώς δίνει τη δυνατότητα επεξεργασίας τεράστιων σε μέγεθος σωμάτων κειμένων από το χώρο του διαδικτύου, τα οποία απαρτίζονται από δισεκατομμύρια λέξεις (Durkin 2015: 78).



Η αλληλεπίδραση των ηλεκτρονικών μέσων με την λεξικογραφία μπορεί να εντοπιστεί ήδη από τη δεκαετία του 1970. Έτσι, το 1971 το *Longman Dictionary of Contemporary English* αποτέλεσε το πρώτο λεξικό του οποίου ο καταρτισμός των λημμάτων βασίστηκε σε λεξικολογικές βάσεις δεδομένων. Παράλληλα, τις επόμενες δεκαετίες εμφανίστηκαν τα πρώτα λεξικά στη μορφή των ψηφιακών δίσκων, κάνοντας με αυτό τον τρόπο τη διαχείριση και την αναζήτηση του υλικού πιο εύκολη. Μάλιστα, λόγω των ρηξικέλευθων καινοτομιών της ηλεκτρονικής λεξικογραφίας, πολλοί θεωρητικοί διατυπώνουν την άποψη ότι στο μέλλον η έκδοση των λεξικών θα γίνεται μόνο ηλεκτρονικά. Στο πλαίσιο αυτό ο εκδοτικός οίκος του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης ανακοίνωσε το 2010 ότι η επόμενη έκδοση του *Oxford English Dictionary* είναι πολύ πιθανό να είναι διαθέσιμη μόνο σε ηλεκτρονική μορφή (Granger 2012: 2).

Στα ηλεκτρονικά λεξικά δίνεται η δυνατότητα αποθήκευσης μεγάλου σε όγκο υλικού, ταχύτητα στην πρόσβαση και ακρίβεια και αποτελεσματικότητα στην αναζήτηση των δεδομένων. Παράλληλα, η χρήση υπερσυνδέσμων επιτρέπει την εύκολη πλοήγηση εντός και εκτός των λεξικών, ενώ προσφέρεται και η δυνατότητα διασύνδεσης των ηλεκτρονικών λεξικών με σώματα κειμένων. Ένα ακόμα πλεονέκτημα αποτελεί η δυνατότητα ενσωμάτωσης στο περιβάλλον των λεξικών ήχων, βίντεο και εικόνων, γεγονός που μπορεί να κάνει την ηλεκτρονική λεξικογραφία ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την εκμάθηση γλωσσών. Με αυτό τον τρόπο διαμορφώνεται ένα ευέλικτο, φιλικό και εξατομικευμένο περιβάλλον με άξονα την ικανοποίηση των αναγκών των χρηστών και την πληρέστερη και συστηματική περιγραφή του τρόπου λειτουργίας της γλώσσας.

Συμπερασματικά, οι ηλεκτρονικές εφαρμογές και η μεθοδολογία των σωμάτων κειμένων φαίνεται ότι αποτελούν πλέον απαραίτητα εργαλεία για την κατασκευή λεξικών, συμβάλλοντας στην αναθεώρηση των παραδοχών που ισχύουν μέχρι και σήμερα για τη χρήση των λέξεων, αλλά και στην παρουσίαση των πληροφοριών με ευκολότερο και πληρέστερο τρόπο (βλ. Φραντζή 2012: 27).

### Κεφάλαιο 3: Δεδομένα και μεθοδολογία

Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία προέρχονται από τη διεπαφή του Σώματος Ελληνικών Κειμένων (ΣΕΚ, sek.edu.gr). Το ΣΕΚ αποτελεί ένα από τα μεγάλα μονόγλωσσα γενικά σώματα κειμένων της ελληνικής γλώσσας και είναι ελεύθερα διαθέσιμο για ερευνητικούς σκοπούς. Περιλαμβάνει περίπου 30 εκατομμύρια λέξεις, ενώ ο χαρακτήρας του είναι συγχρονικός, καλύπτοντας τη χρονική περίοδο από το 1990 μέχρι και το 2010 (Goutsos 2010: 29-30). Ως προς το εύρος, περιλαμβάνει ολόκληρα κείμενα από ένα ευρύ φάσμα κειμενικών ειδών, ενώ εξασφαλίζει και την κάλυψη της γεωγραφικής ποικιλίας της Κύπρου (10% του συνόλου των κειμένων). Σε σχέση με την τροπικότητα είναι μεικτό, καθώς το 10%, που αντιστοιχεί στον αριθμό των 3.041.379 λέξεων, αποτελείται από προφορικά δεδομένα, συγκροτώντας τη μεγαλύτερη υπάρχουσα συλλογή προφορικού λόγου για τα ελληνικά, ενώ το υπόλοιπο 90% (24.580.096 λέξεις) από γραπτά κείμενα. Στην παρούσα εργασία η αναζήτηση έγινε στο σύνολο του ΣΕΚ.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται αναλυτικά τα κειμενικά είδη που περιλαμβάνονται στο ΣΕΚ και ο τρόπος της ταξινόμησής τους.

| ΤΡΟΠΟΣ    | ΓΕΝΟΣ          | ΕΙΔΟΣ      | ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ        | ΜΕΣΟ        |
|-----------|----------------|------------|-------------------|-------------|
| Προφορικά | Πληροφορίας    | Ειδήσεις   | Επίκαιρα νέα      | Ραδιόφωνο   |
|           |                | Ειδήσεις   | Επίκαιρα νέα      | Τηλεόραση   |
|           |                | Ειδήσεις   | Ψυχαγωγικά νέα    | Ραδιόφωνο   |
|           |                | Ειδήσεις   | Ψυχαγωγικά νέα    | Τηλεόραση   |
|           |                | Συνέντευξη | 1 με 1            | Ραδιόφωνο   |
|           |                | Συνέντευξη | 1 με 1            | Τηλεόραση   |
|           |                | Συνέντευξη | 1 με 1            | Ζωντανό     |
|           |                | Συνέντευξη | 1 με πολλούς      | Ραδιόφωνο   |
|           |                | Συνέντευξη | 1 με πολλούς      | Τηλεόραση   |
|           |                | Συνέντευξη | 1 με πολλούς      | Ζωντανό     |
|           |                | Ομιλίες    | Ακαδημαϊκές       | Ζωντανό     |
|           |                | Ομιλίες    | Μη ακαδημαϊκές    | Ζωντανό     |
|           | Μη πληροφορίας | Συνομιλία  | 1 με 1            | Ζωντανό     |
|           |                | Συνομιλία  | 1 με πολλούς      | Ζωντανό     |
| Συνομιλία |                | 1 με 1     | Τηλέφωνο          |             |
| Συνομιλία |                | Άλλο       | Τηλέφωνο          |             |
| Γραπτά    | Μη πληροφορίας | Λογοτεχνία | Μυθιστόρημα       | Βιβλίο      |
|           |                | Λογοτεχνία | Δήγημα            | Βιβλίο/Άλλο |
|           |                | Λογοτεχνία | Βιογραφία         | Βιβλίο      |
|           |                | Λογοτεχνία | Ποίηση            | Βιβλίο/Άλλο |
|           |                | Λογοτεχνία | Θεατρικά έργα     | Βιβλίο      |
|           |                | Λογοτεχνία | Σενάριο           | Άλλο        |
|           |                | Λογοτεχνία | Παραμύθι          | Άλλο        |
|           |                | Λογοτεχνία | Στίχοι τραγουδιών | Άλλο        |
|           |                | Λογοτεχνία | Ανέκδοτα          | Άλλο        |

|              |                                 |                      |             |
|--------------|---------------------------------|----------------------|-------------|
| Πληροφορίας  | Ειδήσεις                        | Κοινωνικά/Πολιτικά   | Εφημερίδα   |
|              | Ειδήσεις                        | Οικονομικά           | Εφημερίδα   |
|              | Ειδήσεις                        | Ελεύθ. Χρόνου        | Εφημερίδα   |
|              | Άρθρα Γνώμης                    | Κοινωνικά/Πολιτικά   | Εφημερίδα   |
|              | Άρθρα Γνώμης                    | Οικονομικά           | Εφημερίδα   |
|              | Άρθρα Γνώμης                    | Ελεύθ. Χρόνου        | Εφημερίδα   |
|              | Πληροφορίες                     | Διάφορα              | Εφημερίδα   |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Ανθρωπιστικά         | Βιβλίο      |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Κοινωνικά/Οικονομικά | Βιβλίο      |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Θετικές Επιστήμες    | Βιβλίο      |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Ανθρωπιστικά         | Περιοδικό   |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Κοινωνικά/Οικονομικά | Περιοδικό   |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Θετικές Επιστήμες    | Περιοδικό   |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Ανθρωπιστικά         | Ηλεκτρονικό |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Κοινωνικά/Οικονομικά | Ηλεκτρονικό |
|              | Ακαδημαϊκά                      | Θετικές Επιστήμες    | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Ανθρωπιστικά         | Βιβλίο      |
|              | Ενημερωτικά                     | Κοινωνικά/Οικονομικά | Βιβλίο      |
|              | Ενημερωτικά                     | Θετικές-Τεχνολογία   | Βιβλίο      |
|              | Ενημερωτικά                     | Οικολογικά           | Βιβλίο      |
|              | Ενημερωτικά                     | Αθλητισμός           | Βιβλίο      |
|              | Ενημερωτικά                     | Πολιτισμός           | Βιβλίο      |
|              | Ενημερωτικά                     | Άλλα                 | Βιβλίο      |
|              | Ενημερωτικά                     | Ανθρωπιστικά         | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Κοινωνικά/Οικονομικά | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Θετικές-Τεχνολογία   | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Σπίτι-Χόμπυ-Διατροφή | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Αθλητισμός           | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Πολιτισμός           | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Άλλα                 | Ηλεκτρονικό |
|              | Ενημερωτικά                     | Κοινωνικά/Πολιτικά   | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Οικονομικά           | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Θετικές-Τεχνολογία   | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Σπίτι-Χόμπυ-Διατροφή | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Αθλητισμός           | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Πολιτισμός           | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Γυναικεία            | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Ανδρικά/Νεανικά      | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Οικολογικά           | Περιοδικό   |
|              | Ενημερωτικά                     | Άλλο                 | Περιοδικό   |
|              | Νόμοι-Διοίκηση                  | Νομοθεσία            |             |
|              | Νόμοι-Διοίκηση                  | Διοίκηση             |             |
|              | Ιδιωτικά                        | Επιστολές            | Άλλο        |
| Ιδιωτικά     | Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο         | Ηλεκτρονικό          |             |
| Ιδιωτικά     | Εφήμερα - Άλλο                  | Άλλο                 |             |
| Ιδιωτικά     | Chat                            | Ηλεκτρονικό          |             |
| Ιδιωτικά     | Ημερολόγιο                      | Άλλο                 |             |
| Ιδιωτικά     | Σύντομα γραπτά μηνύματα         | Άλλο                 |             |
| Διαδικαστικά | Κείμενα οδηγιών, συνταγές κ.λπ. |                      |             |

|  |  |         |  |  |
|--|--|---------|--|--|
|  |  | Διάφορα | Μη πληροφοριακά<br>γλωσσικά δεδομένα, π.χ.<br>ανέκδοτα |  |
|--|--|---------|--|--|

**Πίνακας 2: Η ταξινόμηση σε κειμενικά είδη στο ΣΕΚ**

Η διεπαφή του ΣΕΚ δίνει τη δυνατότητα εξαγωγής στοιχείων για τη συχνότητα χρήσης του λεξιλογίου και δημιουργίας συμπραστικών πινάκων (με την εμφάνιση του ευρύτερου περικειμένου αν χρειάζεται). Παρέχει μεταδεδομένα για τα κείμενα, δηλαδή πληροφόρηση για το κειμενικό είδος από όπου προέρχεται κάθε εμφάνιση, το μέσο επικοινωνίας, την τροπικότητα κτλ. (Goutsos 2010: 33).

Με σκοπό τη μελέτη του φαινομένου της διτυπίας των επιρρημάτων αναζητήθηκαν οι είκοσι συχνότεροι επιρρηματικοί τύποι σε *-ως* στο ΣΕΚ, οι οποίοι παρουσιάζονται στον Πίνακα 3 με φθίνουσα συχνότητα.

| 1  | A/A | ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ | Επιρρήματα <i>-ως</i> |
|----|-----|---------------------|-----------------------|
| 2  | 1   | 11643               | κυρίως                |
| 3  | 2   | 8722                | ίσως                  |
| 4  | 3   | 7137                | πάντως                |
| 5  | 4   | 6601                | ακριβώς               |
| 6  | 5   | 5253                | συνήθως               |
| 7  | 6   | 4973                | αμέσως                |
| 8  | 7   | 4210                | απλώς                 |
| 9  | 8   | 3793                | βεβαίως               |
| 10 | 9   | 3224                | επομένως              |
| 11 | 10  | 2929                | δυστυχώς              |
| 12 | 11  | 2444                | συνεχώς               |
| 13 | 12  | 2293                | συνεπώς               |
| 14 | 13  | 2147                | εντελώς               |
| 15 | 14  | 2103                | προφανώς              |
| 16 | 15  | 1983                | πλήρως                |
| 17 | 16  | 1896                | αλλιώς                |
| 18 | 17  | 1636                | ασφαλώς               |
| 19 | 18  | 1627                | κάπως                 |
| 20 | 19  | 1592                | ιδίως                 |
| 21 | 20  | 1551                | προηγουμένως          |

**Πίνακας 3: Οι 20 συχνότεροι επιρρηματικοί τύποι σε *-ως* στο ΣΕΚ**

Από αυτούς επιλέχθηκαν πέντε επιρρηματικοί τύποι που εμφανίζουν μεταβλητό παραγωγικό μόρφημα *-ως/-α* με κριτήριο την υψηλή συχνότητα εμφάνισης. Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώθηκαν πέντε ζεύγη επιρρημάτων για περαιτέρω μελέτη: *άμεσα – αμέσως*, *απλά – απλώς*, *βέβαια – βεβαίως*, *κόρια – κυρίως* και *προηγούμενα – προηγουμένως*. Στη

συνέχεια, δημιουργήθηκαν συμφραστικοί πίνακες για κάθε τύπο επιρρήματος με το σύνολο των εμφανίσεών του στο ΣΕΚ.

Έπειτα, ακολούθησε ο καθαρισμός των επιρρηματικών τύπων με μόρφημα -α από αυτούς των επιθέτων καθώς οι τύποι αυτοί συμπίπτουν μορφολογικά, ωστόσο ανήκουν σε διαφορετικές γραμματικές κατηγορίες. Στο παράδειγμα 1 παρατηρούμε τη χρήση του τύπου *άμεσα* με τη λειτουργία του επιθετικού προσδιορισμού.

1. ... προσφέρει παραδοσιακές τραπεζικές υπηρεσίες. Στα *άμεσα* σχέδια της είναι η χορήγηση και αποδοχή ... WLMG17-5624.txt

Μετά τον καθαρισμό των δεδομένων, καταγράφηκαν οι εμφανίσεις των επιρρημάτων ανά τρόπο (προφορικά και γραπτά δεδομένα), κειμενικό είδος και γεωγραφική ποικιλία (Ελλάδα και Κύπρος). Για να μπορέσει να συγκριθεί η συχνότητα χρήσης των επιρρημάτων σε ανόμοια σε μέγεθος υποσώματα κειμένων, έγινε κανονικοποίηση με αναγωγή στο εκατομμύριο για κάθε κειμενικό είδος, για την κατηγορία των προφορικών και γραπτών κειμένων, καθώς και για τα δεδομένα από την Ελλάδα και την Κύπρο. Για παράδειγμα, στη δεύτερη στήλη του Πίνακα 4 παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης του επιρρήματος *κυρίως* στο κειμενικό είδος των διαδικαστικών και των ακαδημαϊκών στο ΣΕΚ, ενώ στην τρίτη στήλη η κανονικοποιημένη συχνότητα με αναγωγή σε ένα εκατομμύριο λέξεις.

| Είδος        | Εμφανίσεις λέξεων | Εμφανίσεις με αναγωγή στο εκατομμύριο |
|--------------|-------------------|---------------------------------------|
| Διαδικαστικά | 117 λέξεις        | 802,63                                |
| Ακαδημαϊκά   | 2611 λέξεις       | 634,85                                |

**Πίνακας 4: Παράδειγμα κανονικοποιημένης συχνότητας εμφάνισης του επιρρήματος *κυρίως* σε κειμενικά είδη στο ΣΕΚ**

Επίσης, καθώς ορισμένα υπό μελέτη επιρρήματα διαθέτουν παραπάνω από μία σημασία και ορισμένα ζεύγη μπορεί να διαφοροποιούνται και σημασιολογικά, αφού αναλύθηκε η σημασία και η χρήση των επιρρημάτων με την μελέτη των συμφραστικών πινάκων, καταγράφηκε και η συχνότητα χρήσης κάθε σημασίας.

Συμπερασματικά, τα πέντε επιρρηματικά ζεύγη που έχουν επιλεχθεί θα μελετηθούν ως προς τη σημασία και τη χρήση τους από ποσοτική και ποιοτική άποψη με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων για τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται στη νέα ελληνική. Τα ευρήματα που θα προκύψουν από τη μελέτη του ΣΕΚ θα λειτουργήσουν ως βάση για τη

συγκριτική εξέταση του τρόπου με τον οποίο σύγχρονα λεξικά της νέας ελληνικής χειρίζονται τους επιρρηματικούς αυτούς τύπους.

## Κεφάλαιο 4: Ανάλυση δεδομένων

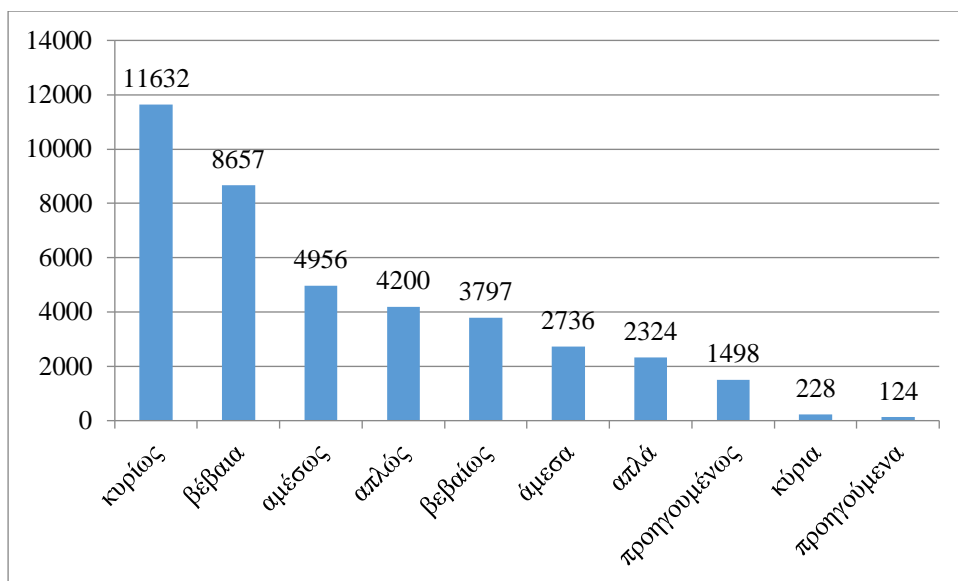
Αντικείμενο του συγκεκριμένου κεφαλαίου αποτελεί η ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων που αφορούν τα πέντε επιλεγμένα επιρρηματικά ζεύγη με μεταβλητή παραγωγική κατάληξη *-ως/-α*. Στην ενότητα 4.1 θα παρουσιαστούν τα ευρήματα σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης των επιρρημάτων συνολικά στο ΣΕΚ, αλλά και ειδικότερα ως προς τις παραμέτρους της τροπικότητας, του κειμενικού είδους και της γεωγραφικής ποικιλίας, ενώ στην ενότητα 4.2 γίνεται αναφορά στη χρήση και στις σημασίες των υπό μελέτη επιρρημάτων στα δεδομένα. Τέλος, στην ενότητα 4.3, παρουσιάζονται οι προεκτάσεις του γλωσσικού αυτού φαινομένου στο επίπεδο της λεξικογραφικής έρευνας με την κριτική ανάλυση τριών σύγχρονων μονόγλωσσων λεξικών της νέας ελληνικής, σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο χειρίζονται τα επιρρήματα αυτά ως προς τη λημματοποίηση, τους ορισμούς αλλά και τις πληροφορίες που παραθέτουν για τη σημασία και τη χρήση των τύπων αυτών.

### 4.1 Ποσοτική ανάλυση

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η γενική συχνότητα των επιρρημάτων που μελετώνται (4.1.1) και στη συνέχεια δίνονται συγκριτικά στοιχεία για τη συχνότητα εμφάνισης των μελών κάθε ζεύγους στον γραπτό και τον προφορικό λόγο (4.1.2), σε κάθε κειμενικό είδος (4.1.3) και στα δεδομένα που προέρχονται από τη γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας ή της Κύπρου (4.1.4).

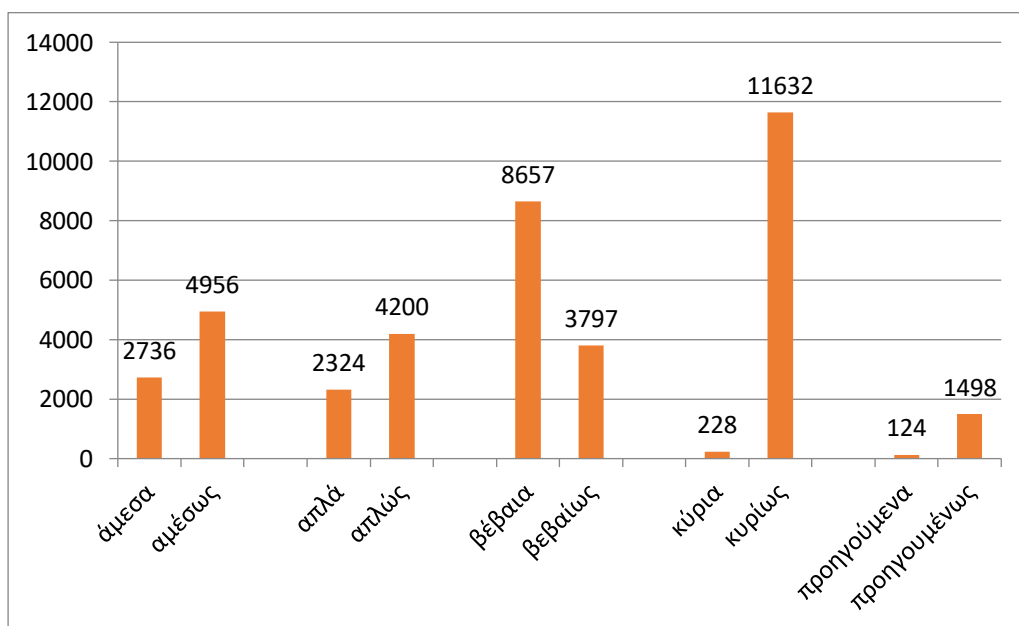
#### 4.1.1 Γενική συχνότητα

Στο Γράφημα 1 παρουσιάζεται η συχνότητα χρήσης των δέκα μελετώμενων επιρρημάτων στο ΣΕΚ. Όπως παρατηρούμε, τα συχνότερα εμφανιζόμενα επιρρήματα στο ΣΕΚ είναι το *κυρίως* και το *βέβαια*, ενώ ακολουθούν το *αμέσως* και το *απλώς*. Αντίθετα, τα επιρρήματα με τη μικρότερη παρουσία στο σώμα κειμένων είναι τα *προηγούμενος* και *κύρια* και τελευταίο το *προηγούμενα*.



**Γράφημα 1: Γενική συχνότητα των μελετώμενων επιρρημάτων στο ΣΕΚ**

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 2, στα τέσσερα από τα πέντε ζεύγη υπερέχει ως προς τη συχνότητα ο τύπος σε -ως (κυρίως, αμέσως, απλώς, προηγούμενος) και μόνο σε ένα ο τύπος σε -α (βέβαια). Οι αποκλίσεις στη συχνότητα ανάμεσα στα μέλη των ζευγών είναι μεγάλες. Στα ζεύγη άμεσα – αμέσως, απλώς – απλά και βέβαια – βεβαίως το συχνότερο μέλος εμφανίζεται με περίπου διπλάσια συχνότητα στα δεδομένα, ενώ στα ζεύγη κυρίως – κύρια και προηγούμενος – προηγούμενα κυριαρχεί ξεκάθαρα ο τύπος σε -ως.



**Γράφημα 2: Γενική συχνότητα των επιρρημάτων ανά ζεύγος**



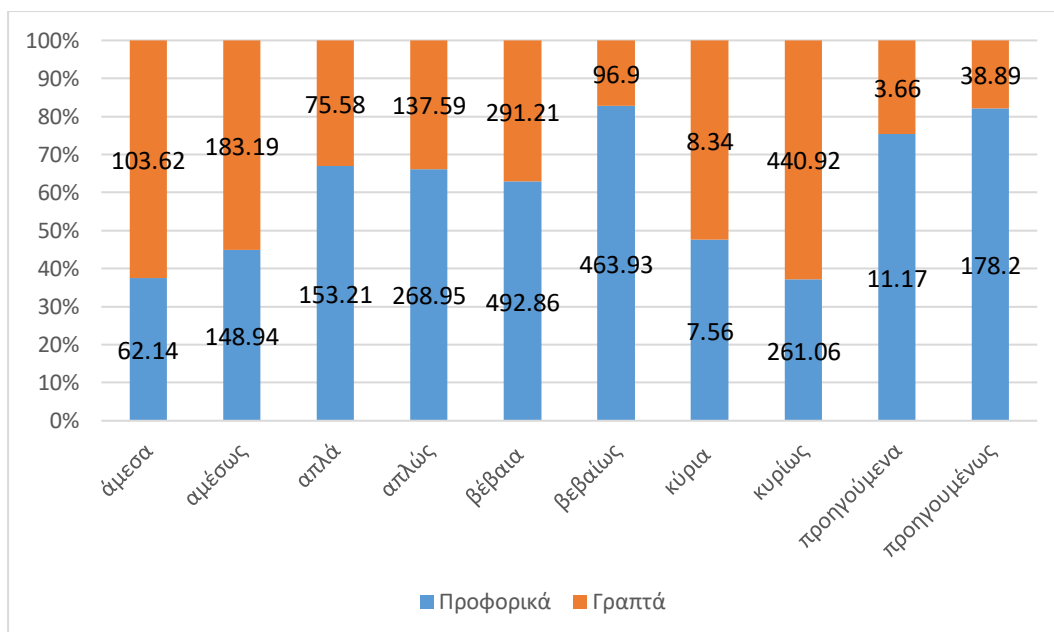
Συμπερασματικά, από τις γενικές συχνότητες των υπό μελέτη επιρρημάτων στο ΣΕΚ, αναδεικνύεται η υπεροχή των επιρρηματικών τύπων με παραγωγικό μόρφημα *-ως* σε σύγκριση με τους ανταγωνιστικούς τύπους σε *-α*. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το επιρρηματικό ζεύγος *βέβαια – βεβαίως*, στο οποίο ο τύπος *βέβαια* φαίνεται ότι αποτελεί έναν ιδιαίτερα συχνό τύπο στα νέα ελληνικά.

#### **4.1.2 Συχνότητες με βάση την τροπικότητα των κειμένων**

Ένα βασικό χαρακτηριστικό που ξεχωρίζει το ΣΕΚ από τα άλλα γενικά σώματα κειμένων των ελληνικών είναι ότι περιλαμβάνει σημαντικό αριθμό προφορικών δεδομένων, περίπου το 10% του συνόλου των δεδομένων του. Σε αυτή την υποενότητα παρουσιάζεται η συχνότητα χρήσης των δέκα επιρρημάτων στον προφορικό και τον γραπτό λόγο.

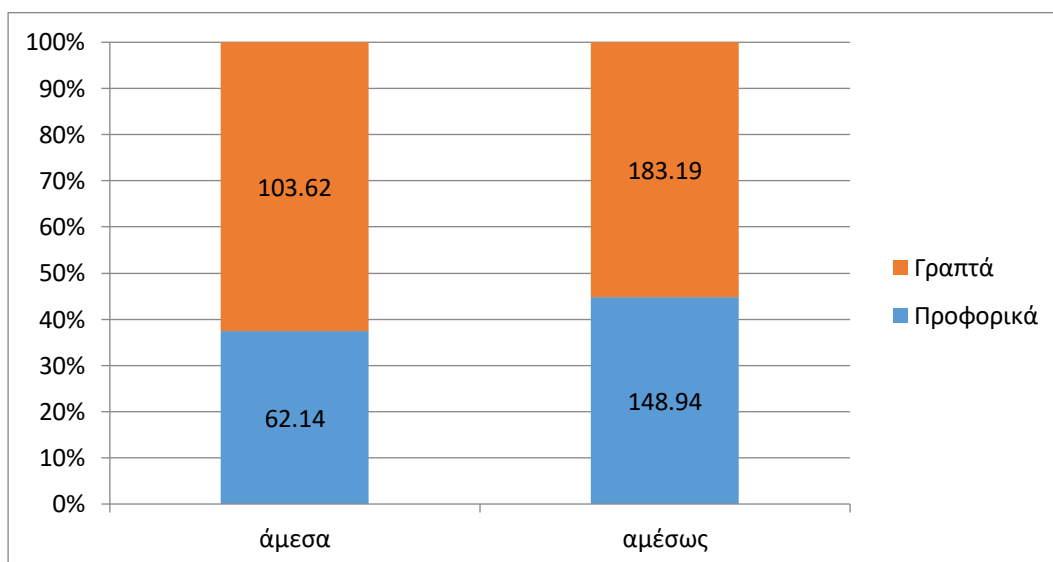
Όπως παρατηρούμε στο Γράφημα 3, τα πιο συχνά εμφανιζόμενα επιρρήματα σε κειμενικά είδη του προφορικού λόγου αποτελούν το επιρρηματικό ζεύγος *βέβαια – βεβαίως* με 492,86 και 463,93 εμφανίσεις και ακολουθούν οι τύποι *απλώς* με 268,95 και *κυρίως* με 261,06 εμφανίσεις αντίστοιχα. Από την άλλη μεριά, οι τύποι *προηγούμενα* και *κύρια* αποτελούν τα επιρρήματα με τη μικρότερη χρήση στα σώματα του προφορικού λόγου με 11,17 και 7,56 εμφανίσεις αντίστοιχα.

Στα δεδομένα του γραπτού λόγου ξεχωρίζουν τα επιρρήματα *κυρίως* με 440,92 εμφανίσεις και *βέβαια* με 291,21, ενώ, όπως και στα προφορικά είδη, οι εμφανίσεις των *προηγούμενα* και *κύρια* φανερώουν τη χαμηλή βαρύτητα που έχουν τα επιρρήματα αυτά στον λόγο των ομιλητών.



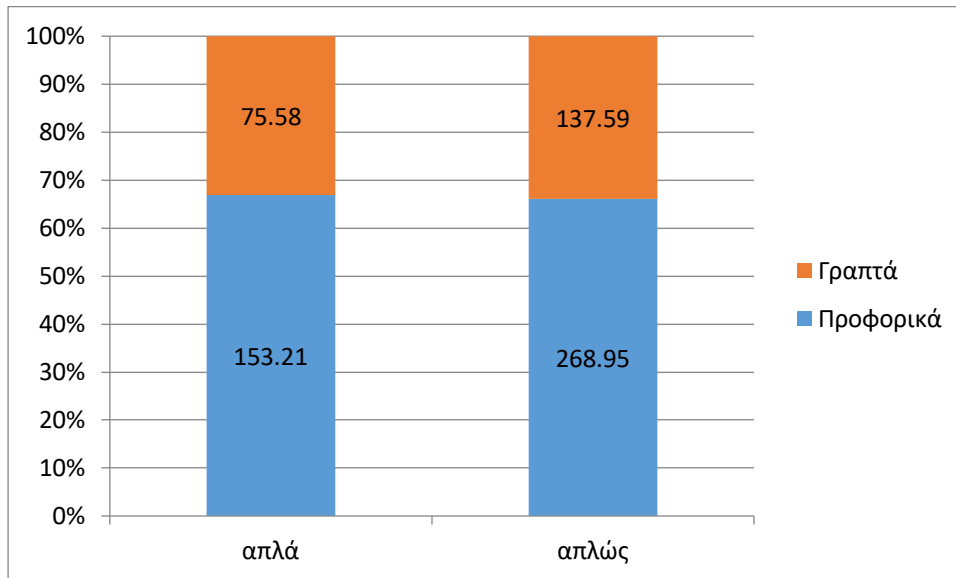
**Γράφημα 3: Η συχνότητα εμφάνισης των υπό μελέτη επιρρηματικών τύπων στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη στο ΣΕΚ**

Όσον αφορά το πρώτο επιρρηματικό ζεύγος, στο Γράφημα 4 αποτυπώνεται η κυριαρχία του *αμέσως* έναντι του *άμεσα* και στα δύο είδη, με την απόκλιση να είναι μεγαλύτερη σε αυτά των προφορικών. Επίσης, είναι φανερό ότι η συχνότητα εμφάνισης και των δύο τύπων είναι μεγαλύτερη στα κειμενικά είδη του γραπτού λόγου.



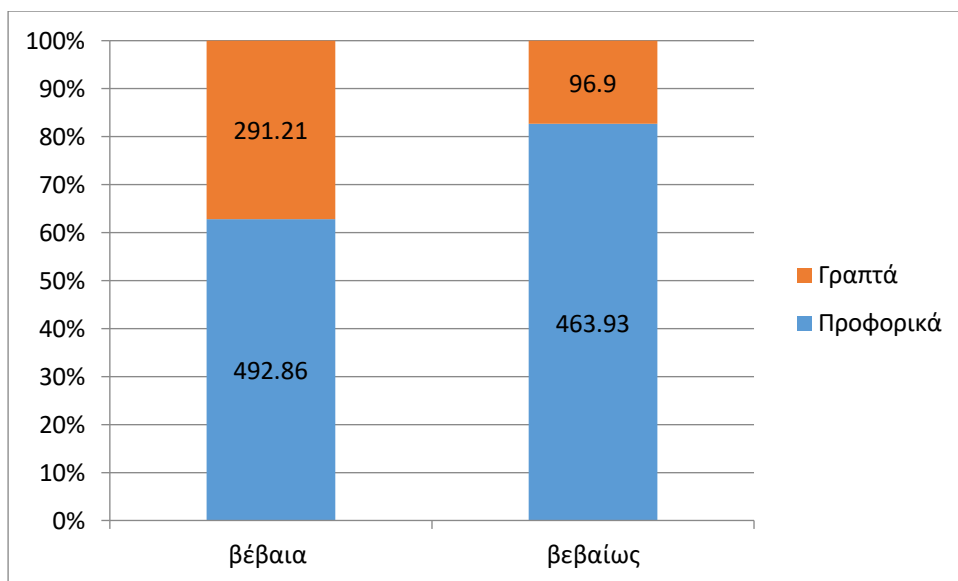
**Γράφημα 4: Η συχνότητα εμφάνισης των τύπων *άμεσα* και *αμέσως* στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Στο δεύτερο κατά σειρά ζεύγος, όπως παρουσιάζεται και στο Γράφημα 5, υπερέχει και πάλι το επίρρημα που προέρχεται από τη λόγια παράδοση, το *απλώς* έναντι του *απλά*. Η υπεροχή του *απλώς* είναι εμφανής και στα δύο και κειμενικά είδη, καθώς έχει σχεδόν διπλάσια συχνότητα από το *απλά*. Παράλληλα, τα δεδομένα δείχνουν ότι και τα δύο επιρρήματα χρησιμοποιούνται σχεδόν διπλάσιες φορές στον προφορικό λόγο έναντι του γραπτού.



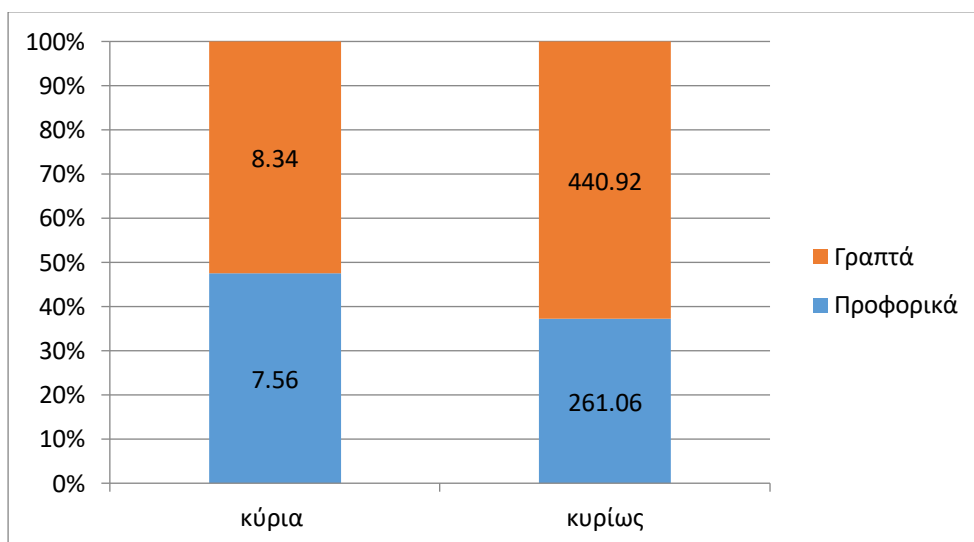
**Γράφημα 5: Η συχνότητα εμφάνισης των τύπων *απλά* και *απλώς* στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Στο τρίτο επιρρηματικό ζεύγος, όπως παρουσιάζουν και τα δεδομένα του Γραφήματος 6, είναι ιδιαίτερα εμφανής η προτίμηση και των δύο τύπων στα προφορικά κειμενικά είδη. Στον γραπτό λόγο μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης παρουσιάζει το *βέβαια*. Η παρατήρηση αυτή αποκλίνει από όσα αναφέρονται στη βιβλιογραφία για τη συχνότερη χρήση των τύπων σε -ως σε πιο επίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα του γραπτού κυρίως λόγου και επιβεβαιώνει το ότι ο τύπος *βέβαια* είναι καθιερωμένος όχι μόνο στον προφορικό αλλά και στον γραπτό λόγο.



**Γράφημα 6: Η συχνότητα εμφάνισης των τύπων βέβαια και βεβαίως στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

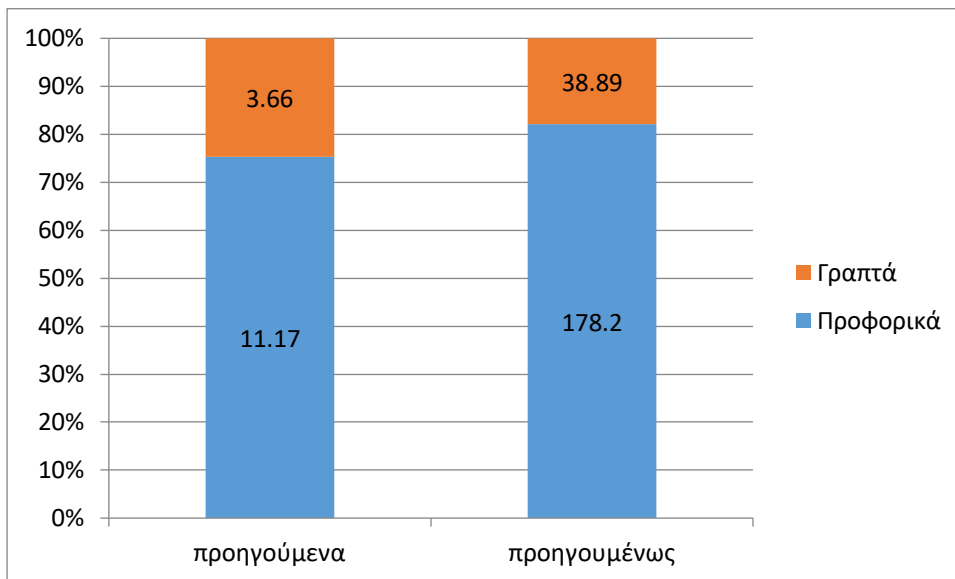
Αντίθετα, σε σχέση με τα επιρρήματα *κύρια* και *κυρίως*, από το Γράφημα 7 μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτή η κυριαρχία του επιρρηματος *κυρίως* έναντι του *κύρια* από άποψη συχνότητας χρήσης. Επίσης, διαπιστώνεται ότι ο τύπος *κυρίως* παρουσιάζει εμφανή προτίμηση κυρίως στα γραπτά κειμενικά είδη, ενώ αντίστοιχα το επίρρημα *κύρια* εμφανίζει μια πιο ισορροπημένη εικόνα στην χρήση του.



**Γράφημα 7: Η συχνότητα εμφάνισης των τύπων κύρια και κυρίως στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Και τα δύο μέλη του τελευταίου επιρρηματικού ζεύγους, προηγούμενα και προηγουμένως, εμφανίζουν ιδιαίτερη προτίμηση στον προφορικό λόγο, όπως φαίνεται στο

Γράφημα 8, με το *προηγουμένως* να εμφανίζει μεγαλύτερη απόκλιση υπέρ του προφορικού λόγου από το *προηγούμενα*.



**Γράφημα 8: Η συχνότητα εμφάνισης των τύπων *προηγούμενα* και *προηγουμένως* στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

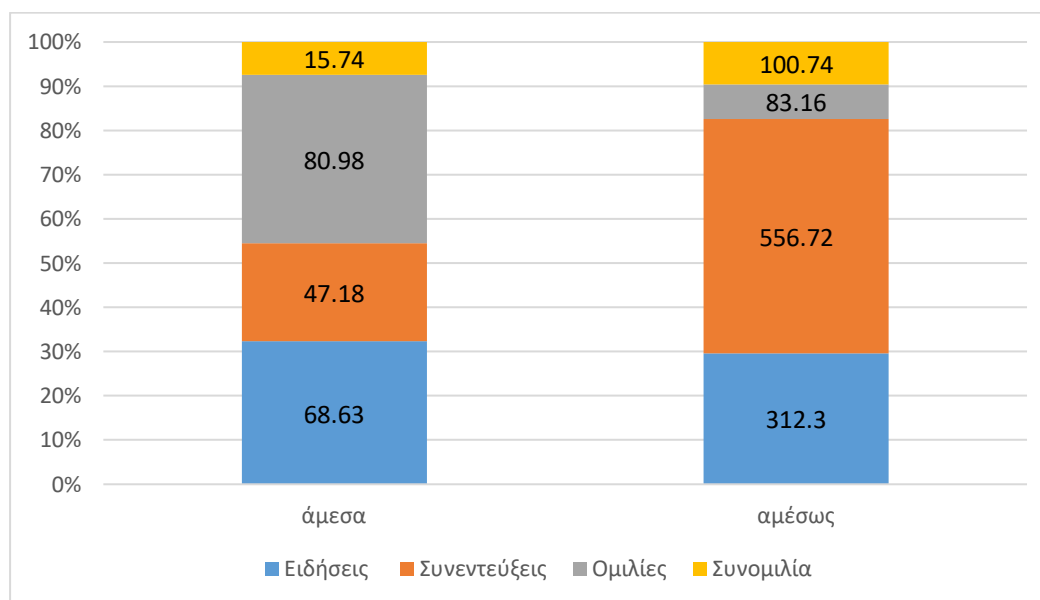
Συνοψίζοντας, οι τύποι σε *-ως* των επιρρημάτων που μελετώνται φαίνεται να είναι συχνότεροι από τους τύπους σε *-α* τόσο στα γραπτά όσα και στα προφορικά δεδομένα, με εξαίρεση το επίρρημα *βέβαια*, το οποίο υπερέχει σαφώς, ιδιαίτερα στον γραπτό λόγο. Η υψηλή συχνότητα στη χρήση των επιρρημάτων σε *-ως* επιβεβαιώνει τη βιβλιογραφία ως προς το γεγονός ότι τα λόγια αυτά επιθήματα συνεχίζουν να είναι παραγωγικά στο επίπεδο της χρήσης των ομιλητών της ΝΕ. Παράλληλα, τα ευρήματα αυτά έρχονται σε αντίθεση με τη βιβλιογραφία (βλ. κεφάλαιο 2) ως προς το ότι η χρήση των επιρρημάτων σε *-ως* είναι συνηθέστερη σε πιο επίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα, κυρίως του γραπτού λόγου, και ότι τα επιρρήματα σε *-α* χρησιμοποιούνται σε πιο οικείο και ανεπίσημο ύφος, που είναι συνηθέστερο στον καθημερινό προφορικό λόγο. Με βάση τα παραπάνω μπορεί να διατυπωθεί η υπόθεση ότι άλλοι παράγοντες επιδρούν στην ιδιαίτερα συχνή χρήση των επιρρημάτων σε *-ως* σε περιβάλλοντα του προφορικού και του γραπτού λόγου, όπως ζητήματα που σχετίζονται με τη σημασία των τύπων, η οποία θα μελετηθεί στη συνέχεια, αλλά και το επίπεδο ύφους. Πιο συγκεκριμένα, είναι πιθανό τύποι επιρρημάτων σε *-ως* να μην γίνονται αντιληπτοί ως χαρακτηρισμένοι για τη λόγια προέλευσή τους, αλλά να χρησιμοποιούνται σε πιο ουδέτερα περιβάλλοντα. Αντίθετα, περιπτώσεις επιρρημάτων όπως τα *κυρία* και *προηγούμενα*, τα οποία είναι πολύ σπάνια γενικά στα δεδομένα, φαίνεται να

καταδεικνύουν ότι το παραγωγικό μόρφημα -α δεν σχηματίζει πάντοτε τύπους επιρρημάτων εύχρηστους και οικείους για τους ομιλητές της ΝΕ.

#### 4.1.3 Συχνότητες με βάση τα κειμενικά είδη

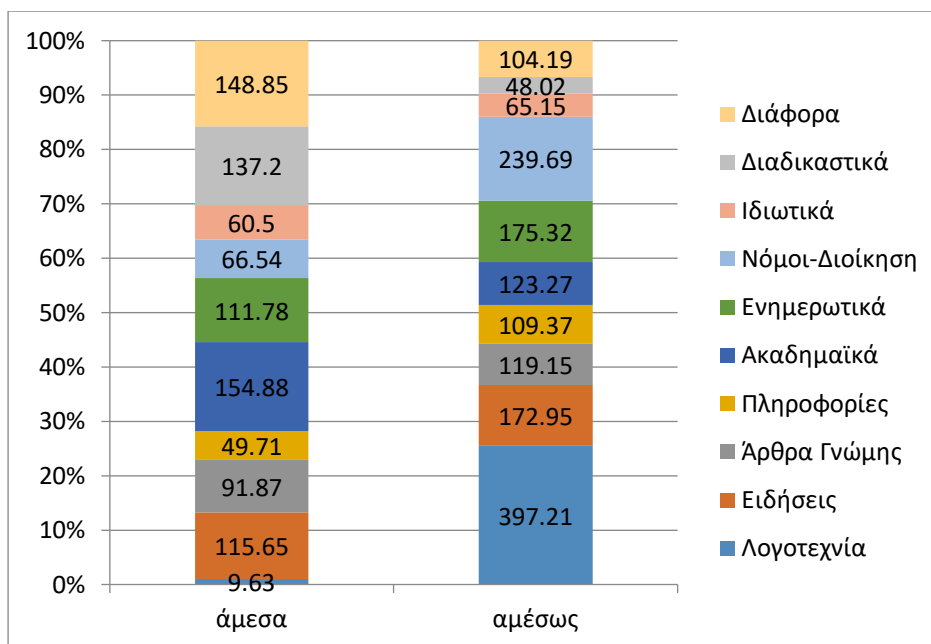
Στην υποενότητα αυτή παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης των επιρρημάτων που μελετώνται στο σύνολο των κειμενικών ειδών που περιλαμβάνονται στο ΣΕΚ. Οι συχνότητες δίνονται χωριστά για τα κειμενικά είδη του προφορικού και του γραπτού λόγου.

Ξεκινώντας με το ζεύγος *άμεσα* – *αμέσως*, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στο Γράφημα 9, ο τύπος *αμέσως* υπερέχει σαφώς από άποψη συχνότητας σε όλα τα προφορικά κειμενικά είδη. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο τύπος *άμεσα* είναι αναλογικά πολύ συχνός στο κειμενικό είδος των ομιλιών.



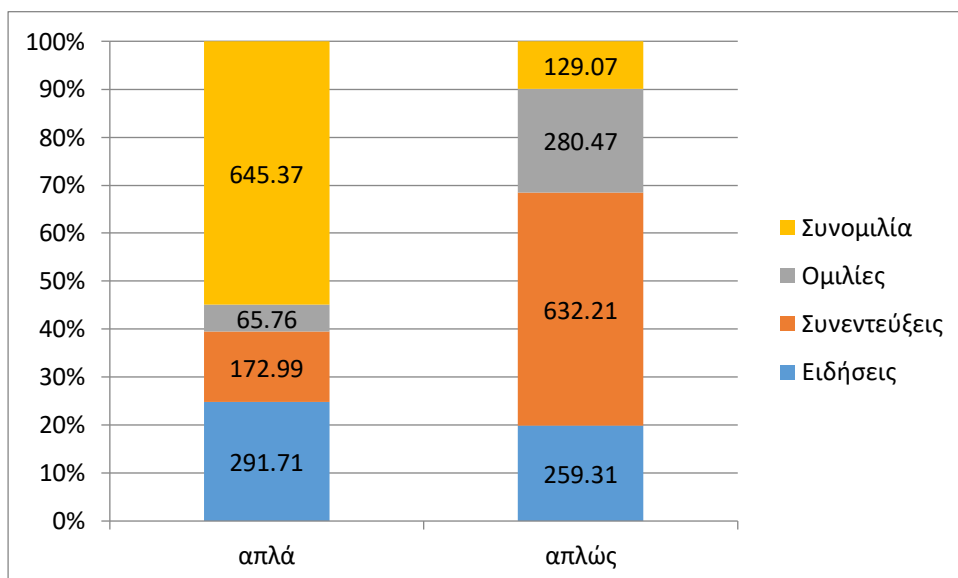
**Γράφημα 9: Συχνότητες εμφάνισης των *άμεσα* και *αμέσως* στα προφορικά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Σε σχέση τώρα με τα κειμενικά είδη του γραπτού λόγου, όπως παρουσιάζει το Γράφημα 10, με εξαίρεση τη λογοτεχνία και τα νομικά και διοικητικά κείμενα, στα υπόλοιπα είδη παρατηρείται σχετική ισορροπία στη χρήση των δύο επιρρημάτων. Ειδικότερα, στο κειμενικό είδος της λογοτεχνίας διαπιστώνεται η εξαιρετικά υψηλή συχνότητα εμφάνισης του *αμέσως*, κυρίως στα υποείδη του διηγήματος και του μυθιστορήματος. Αντίθετα, το *άμεσα* σε αυτό το είδος εμφανίζει τις λιγότερες εμφανίσεις επί του συνόλου των κειμενικών ειδών. Το *άμεσα* φαίνεται να υπερέχει στα κειμενικά είδη των ακαδημαϊκών, των διαδικαστικών και στην κατηγορία «διάφορα».



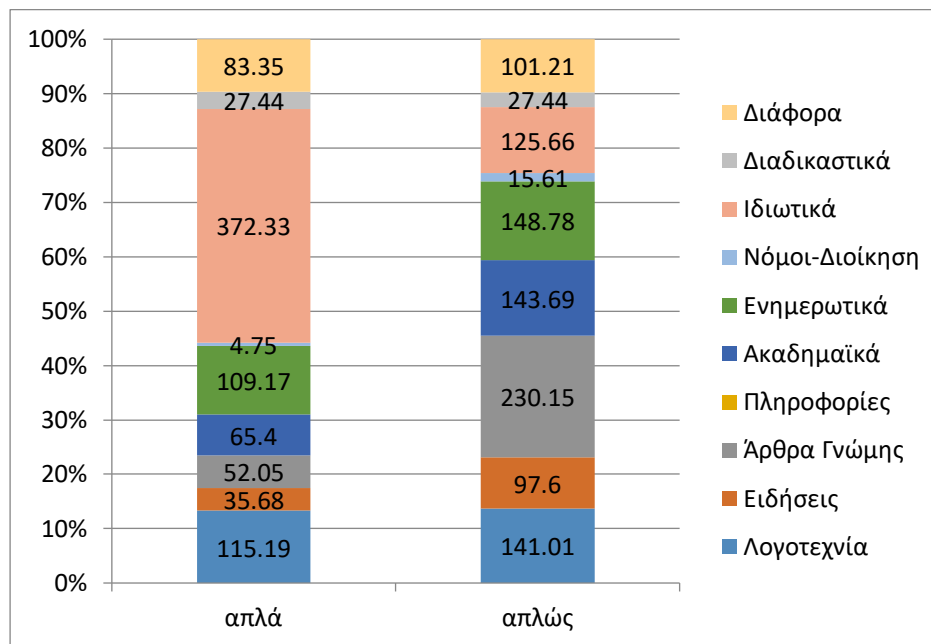
**Γράφημα 10: Συχνότητες εμφάνισης των *άμεσα* και *αμέσως* στα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Όσον αφορά το επιρρηματικό ζεύγος *απλά* – *απλώς* στα κειμενικά είδη του προφορικού λόγου, το Γράφημα 11 μας πληροφορεί ότι το επίρρημα *απλώς* υπερέχει με μεγάλη απόκλιση στα κειμενικά είδη των συνεντεύξεων και των ομιλιών. Αντίθετα, το επίρρημα *απλά* κυριαρχεί στις αυθόρμητες προφορικές συνομιλίες.



**Γράφημα 11: Συχνότητες εμφάνισης των *απλά* και *απλώς* στα προφορικά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

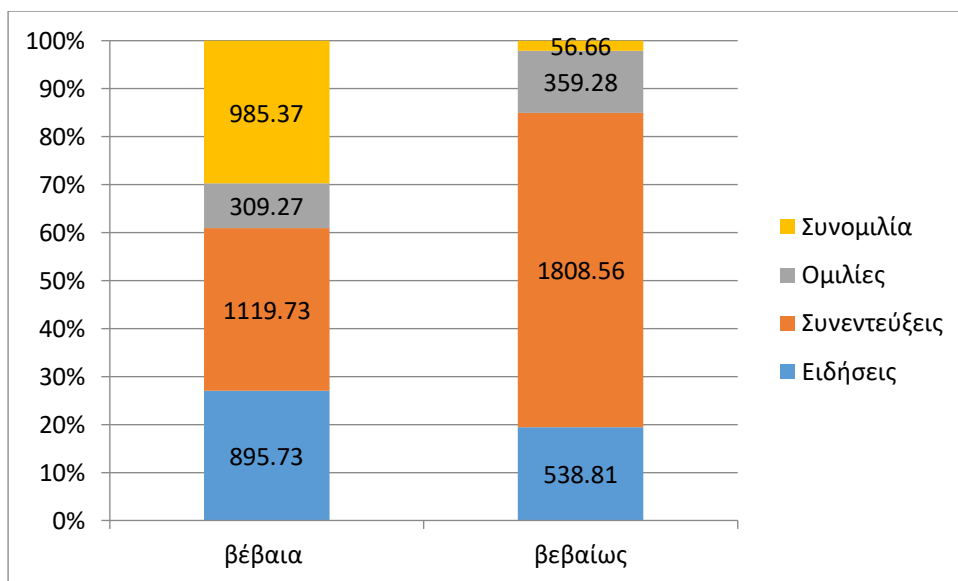
Αντίστοιχη εικόνα παρατηρείται, σύμφωνα με το Γράφημα 12, και στο είδος των ιδιωτικών δεδομένων του γραπτού λόγου που αφορούν στο συντριπτικό τους ποσοστό κείμενα από ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας (π.χ. chat, ηλεκτρονικά μηνύματα), με την απόκλιση του ποσοστού των εμφανίσεων μεταξύ των δύο τύπων να αρκετά υψηλή. Ωστόσο, όσον αφορά τα υπόλοιπα κειμενικά είδη του γραπτού λόγου ο τύπος απλώς φαίνεται να κυριαρχεί με προεξάρχοντα αυτά των άρθρων γνώμης.



**Γράφημα 12: Συχνότητες εμφάνισης των απλά και απλώς στα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

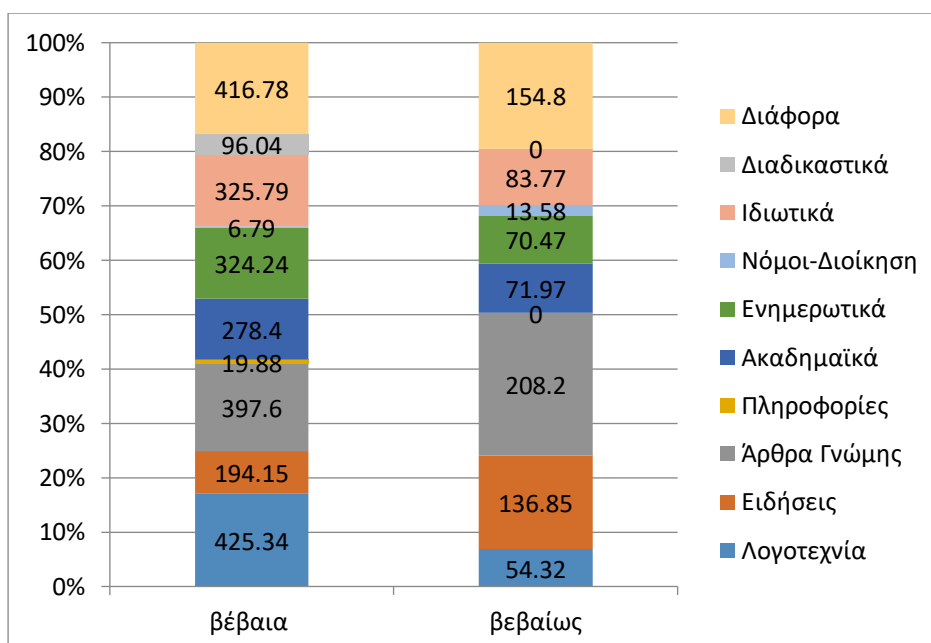
Σε σχέση με το ζεύγος βέβαια-βεβαίως, στο Γράφημα 13 παρατηρούμε ότι στα προφορικά κείμενα το βέβαια εμφανίζεται ιδιαίτερα συχνά στις συνομιλίες και στις ειδήσεις. Όσον αφορά το βεβαίως, αξιοσημείωτη είναι η συχνότητα εμφάνισής του στο κειμενικό είδος των συνεντεύξεων.





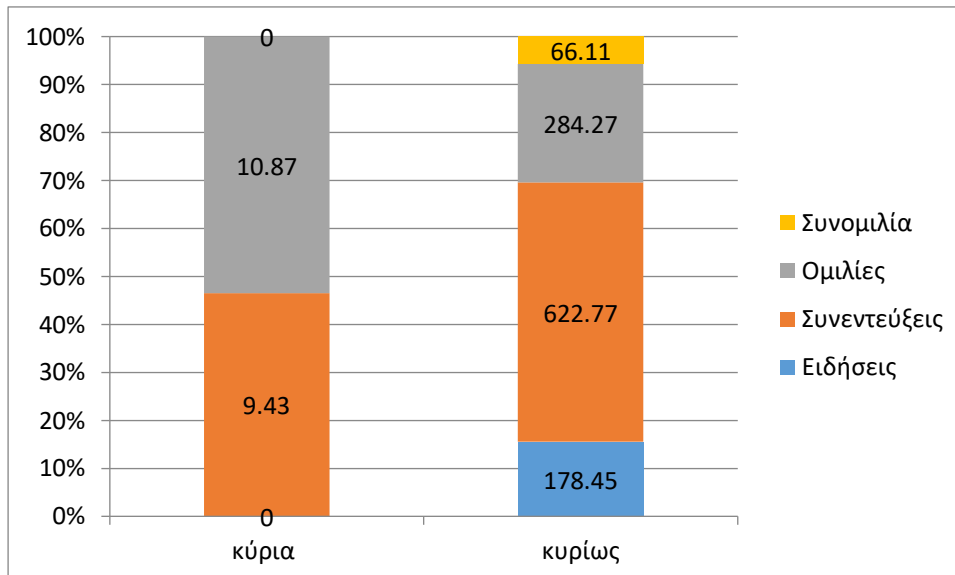
**Γράφημα 13:** Συχνότητες εμφάνισης των *βέβαια* και *βεβαίως* στα προφορικά κειμενικά είδη του ΣΕΚ

Από το Γράφημα 14 που ακολουθεί για τα γραπτά κειμενικά είδη μπορούμε να διαπιστώσουμε τη σαφή κυριαρχία του *βέβαια* σχεδόν στο σύνολο των κειμενικών ειδών και στις περισσότερες περιπτώσεις με μεγάλη απόκλιση από τη χρήση του *βεβαίως*, όπως, για παράδειγμα, στα διαδικαστικά και στα πληροφοριακά κείμενα, αλλά και στη λογοτεχνία και ιδιαίτερα στα υποείδη του μυθιστορήματος και του διηγήματος. Αντίθετα, ο τύπος *βεβαίως* κυριαρχεί στα νομικά και διοικητικά κείμενα.



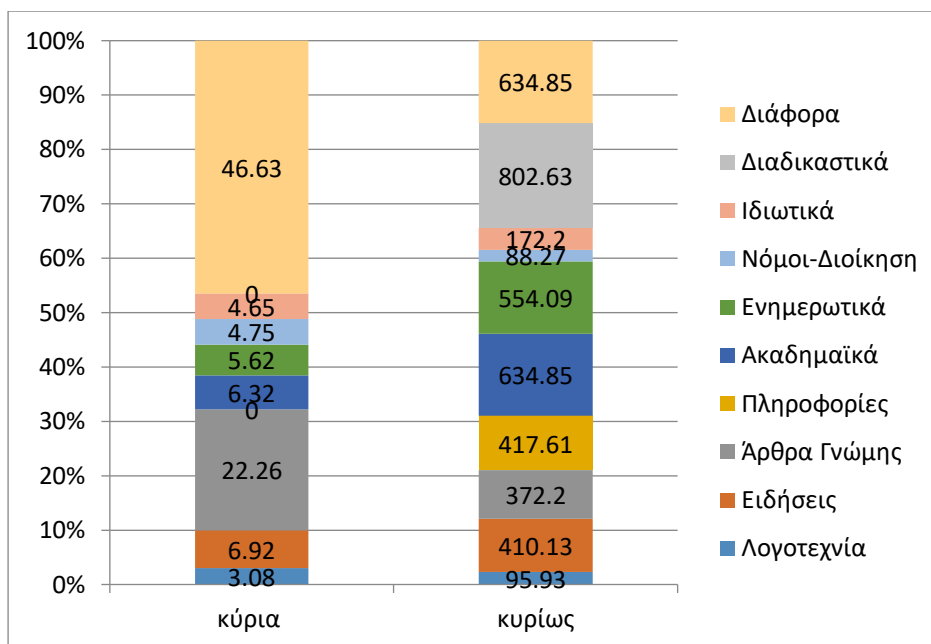
**Γράφημα 14:** Συχνότητες εμφάνισης των *βέβαια* και *βεβαίως* στα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ

Το επόμενο επιρρηματικό ζεύγος, *κύρια – κυρίως*, αποτελεί μια ιδιαίζουσα περίπτωση καθώς εμφανίζουν μεγάλη απόκλιση στη συχνότητα εμφάνισής τους με σαφή επικράτηση του τύπου *κυρίως* σε όλα τα κειμενικά είδη του προφορικού και του γραπτού λόγου.



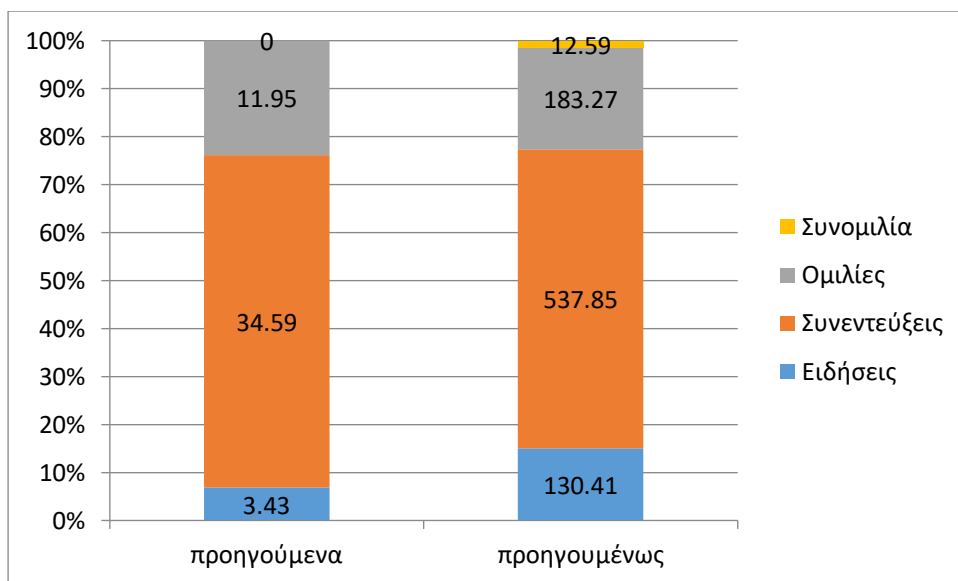
**Γράφημα 15: Συχνότητες εμφάνισης των *κύρια* και *κυρίως* στα προφορικά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 15, στα κειμενικά είδη των ειδήσεων και των συνομιλιών εμφανίζεται αποκλειστικά το *κυρίως*, ενώ κάτι ανάλογο συμβαίνει και στα κειμενικά είδη των πληροφοριών και των διαδικαστικών του γραπτού λόγου (βλ. Γράφημα 16). Από την άλλη μεριά, ο τύπος *κύρια*, ο οποίος αποτελεί σε γενικές γραμμές έναν σπάνιο τύπο, φαίνεται ότι χρησιμοποιείται κυρίως σε κειμενικά είδη του προφορικού λόγου που σχετίζονται με τον επίσημο πολιτικό λόγο, όπως σε αυτά των ομιλιών και των συνεντεύξεων, καθώς και στα άρθρα γνώμης και στην κατηγορία «διάφορα» από τον γραπτό λόγο.

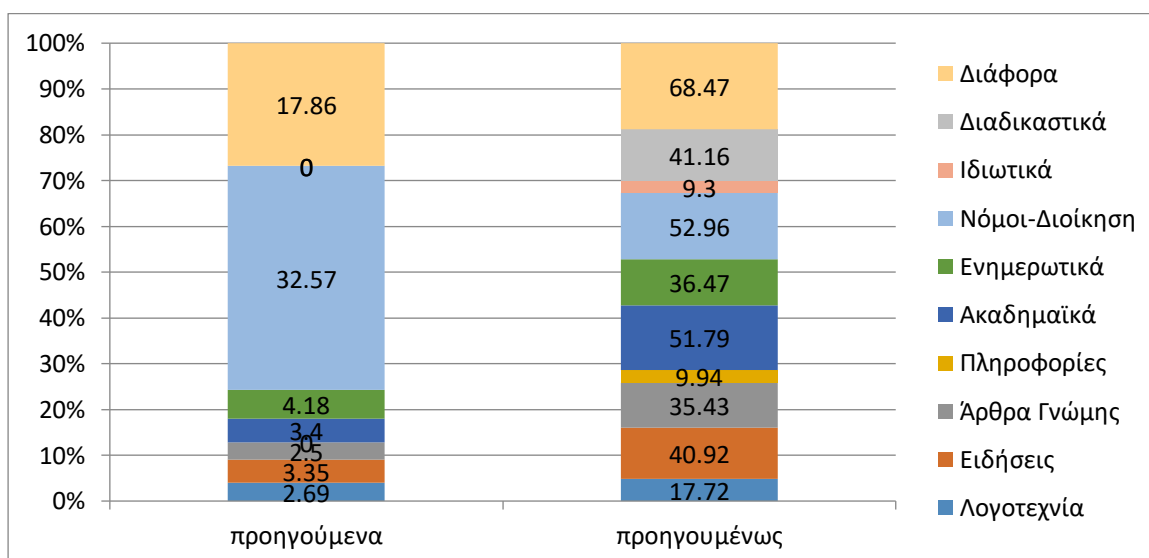


**Γράφημα 16: Συχνότητες εμφάνισης των κύρια και κυρίως στα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Ανάλογη εικόνα με τα επιρρήματα *κύρια* και *κυρίως* διαπιστώνεται και στο τελευταίο κατά σειρά επιρρηματικό ζεύγος, *προηγούμενα* και *προηγουμένως*. Από τα Γραφήματα 17 και 18 που ακολουθούν μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι το *προηγουμένως* κυριαρχεί σε όλα τα κειμενικά είδη, ενώ οι μεγαλύτερες αριθμητικές τιμές στην εμφάνιση του *προηγουμένως* καταγράφονται στον προφορικό λόγο και ιδιαίτερα στα είδη των συνεντεύξεων και των ομιλιών. Αντίθετα, το *προηγούμενα*, όπως και το επιρρημα *κύρια*, εντοπίζεται σε κειμενικά είδη που αφορούν τον επίσημο πολιτικό λόγο όπως οι συνεντεύξεις και οι ομιλίες (προφορικός λόγος), καθώς και σε νομικά και διοικητικά κείμενα στον γραπτό λόγο.



**Γράφημα 17:** Συχνότητες εμφάνισης των *προηγούμενα* και *προηγούμενως* στα προφορικά κειμενικά είδη του ΣΕΚ



**Γράφημα 18:** Συχνότητες εμφάνισης των *προηγούμενα* και *προηγούμενως* στα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ

Συνοψίζοντας, από τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα της συγκριτικής ανάλυσης κάθε ζεύγους διαπιστώνουμε ότι σε σχέση με τα επιρρήματα *άμεσα* και *αμέσως*, με εξαίρεση το κειμενικό είδος των ειδήσεων και των συνεντεύξεων από τον προφορικό λόγο και της λογοτεχνίας και των νόμων και διοίκησης από το γραπτό στα οποία η χρήση του *αμέσως* είναι σαφώς μεγαλύτερη από αυτή του *άμεσα*, στα υπόλοιπα κειμενικά είδη παρατηρείται σχετική ισορροπία μεταξύ των δύο μελών, με τον τύπο *αμέσως* να κυριαρχεί με μικρή διαφορά στα περισσότερα εξ αυτών. Επίσης, σε σχέση με τη χρήση του *άμεσα* αξιοσημείωτη είναι η αναλογικά πιο συχνή του χρήση στο είδος των ομιλιών.

Από τα ευρήματα του δεύτερου επιρρηματικού ζεύγους μπορεί να διατυπωθεί η υπόθεση ότι η αυξημένη χρήση του *απλά* σε κειμενικά είδη που χαρακτηρίζονται από πιο απλό και οικείο ύφος δείχνει να συνδέεται με την ευρύτερη κυριαρχία στο χρηστικό επίπεδο τύπων με μόρφημα *-α* σε ανάλογες επικοινωνιακές περιστάσεις επικοινωνίας, γεγονός που φαίνεται να συμφωνεί με τη βιβλιογραφία. Έτσι το *απλά* χρησιμοποιείται αντί του *απλώς* με τη σημασία «μόνο» σε κειμενικά είδη με περισσότερο αυθόρμητο και λιγότερο προσχεδιασμένο λόγο.

Σε σχέση με το τρίτο επιρρηματικό ζεύγος ξεχωρίσαμε την καθολική κυριαρχία του επιρρήματος *βέβαια* στο σύνολο των κειμενικών ειδών του γραπτού λόγου με εξαίρεση τα κείμενα νομικού και διοικητικού περιεχομένου. Κατ' επέκταση, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το στοιχείο αυτό έρχεται σε αντίθεση με τη βιβλιογραφία, η οποία συνδέει τη χρήση του μορφήματος *-α* με επικοινωνιακές περιστάσεις που χαρακτηρίζονται από πιο απλό και οικείο ύφος και ιδιαίτερα με κείμενα του αυθόρμητου προφορικού λόγου.

Σε σχέση με τα επιρρήματα *κύρια* και *κυρίως*, η υψηλή συχνότητα του *κυρίως* σε ποικιλία κειμενικών ειδών της ΝΕ υποδεικνύει το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος τύπος αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα στα οποία το παραγωγικό μόρφημα *-ως* δεν αποτελεί δείκτη επιρρήματος με λόγια προέλευση, αφού στη γλωσσική διαίσθηση των ομιλητών φαίνεται να έχει ουδετεροποιηθεί υφολογικά. Επίσης, αυτό που αξίζει να σημειωθεί πέρα από τη σαφή υπεροχή του *κυρίως* σε όλο το φάσμα των κειμενικών ειδών είναι η τάση του *κύρια* –παρότι αποτελεί έναν σπάνιο γενικά τύπο– να εμφανίζεται στα κειμενικά είδη των συνεντεύξεων και των ομιλιών από τον προφορικό λόγο και των άρθρων γνώμης από τον γραπτό λόγο. Από το γεγονός αυτό μπορεί να διατυπωθεί η υπόθεση ότι πρόκειται για ένα επίρρημα που συνδέεται με τον πολιτικό λόγο και η χρήση του μπορεί να λειτουργεί ως δείκτης ιδεολογικής τοποθέτησης.

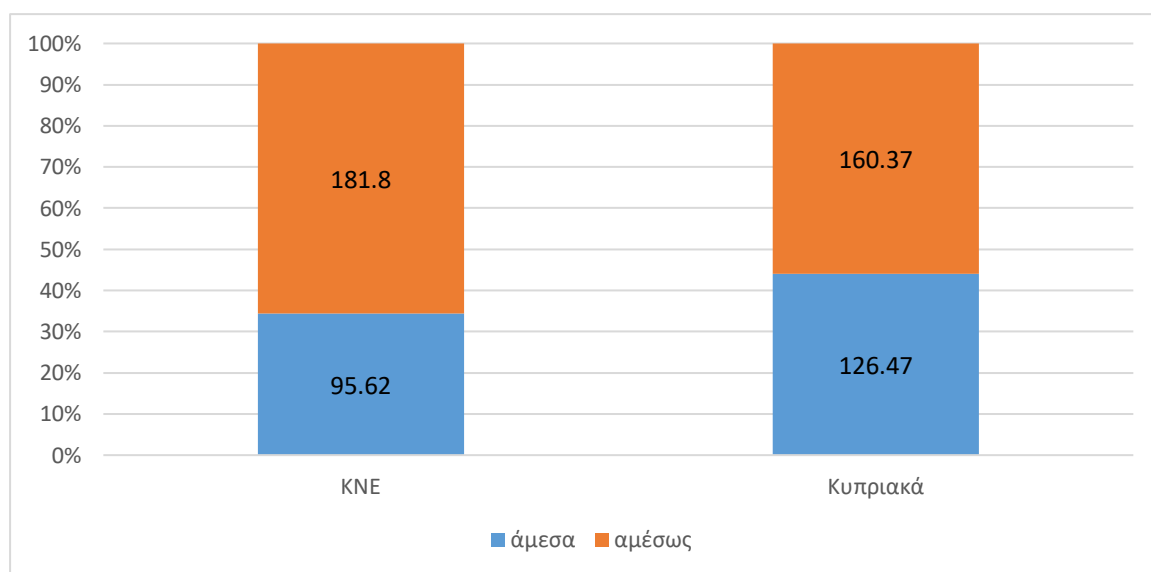
Στο τελευταίο κατά σειρά επιρρηματικό ζεύγος, τα δεδομένα από το ΣΕΚ μπορούν να επιβεβαιώσουν την σαφώς πιο συχνή εμφάνιση του τύπου *προηγούμενος* σε σύγκριση με τον ανταγωνιστικό του τύπο σε *-α* στο γλωσσικό περιβάλλον της ΝΕ. Επίσης, τα ευρήματα αναδεικνύουν τη διάχυση του επιρρήματος σε ένα μεγάλο εύρος κειμενικών ειδών, και ιδιαίτερα σε κειμενικά είδη του προφορικού λόγου, όπως για παράδειγμα των συνεντεύξεων. Έτσι, παρά τη λόγια προέλευση την οποία δηλώνει το παραγωγικό επίθημα σε *-ως*, στην γλωσσική διαίσθηση των ομιλητών της νέας ελληνικής θα μπορούσε να θεωρηθεί ως επιρρηματικός τύπος αποχαρακτηρισμένος από τις λόγιες καταβολές του. Τέλος, όπως και στην περίπτωση του *κύρια*, ο τύπος *προηγούμενα*, παρότι σε γενικές γραμμές αποτελεί ένα σπάνιο τύπο της ΝΕ, παρουσιάζει σαφή τάση να εμφανίζεται σε κειμενικά είδη όπως των

συνεντεύξεων και των ομιλιών. Έτσι μπορούμε να υποθέσουμε ότι συγκεκριμένος τύπος αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα επιρρήματος με παραγωγικό μόρφημα -α που σχετίζεται με τον πολιτικό λόγο, στοιχείο που συμφωνεί με την παρατήρηση της Φραγκάκη (2022) για την ιδεολογική διάσταση στη χρήση αυτού του τύπου σε δεδομένα της περιόδου 1900-1989.

#### 4.1.4 Συχνότητες με βάση τη γεωγραφική ποικιλία

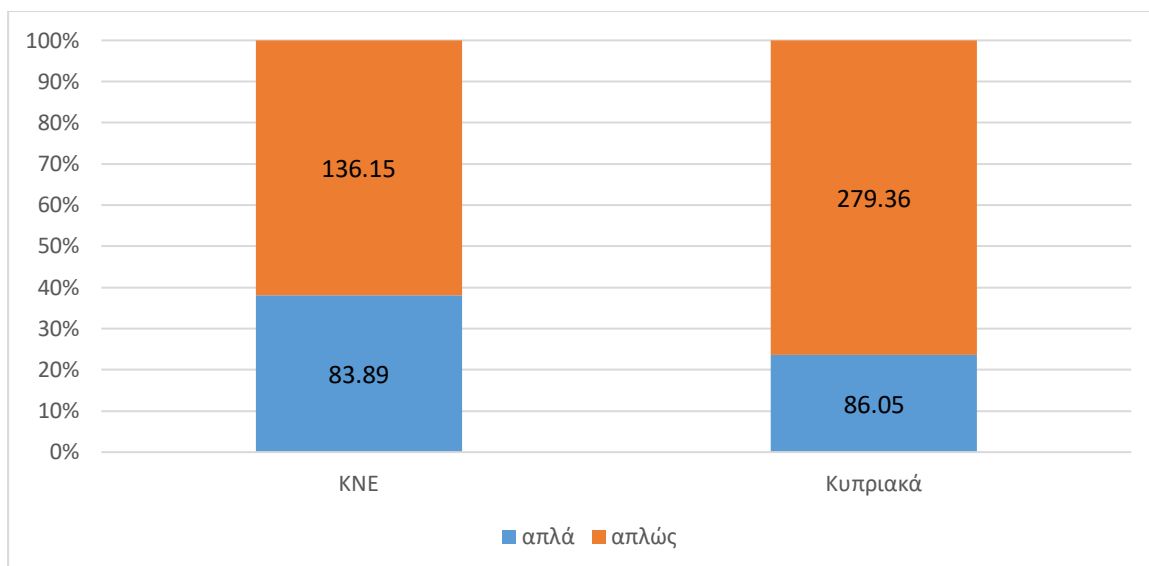
Στην υποενότητα που ακολουθεί παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης των πέντε επιρρηματικών ζευγών σε σχέση με τον παράγοντα της γεωγραφικής ποικιλίας, δηλαδή στα δεδομένα από την Ελλάδα και την Κύπρο.

Στο πρώτο κατά σειρά επιρρηματικό ζεύγος (βλ. Γράφημα 19) παρατηρούμε ότι αναλογικά το *αμέσως* χρησιμοποιείται συχνότερα στην ΚΝΕ, ενώ το *άμεσα* σε κείμενα από την Κύπρο.



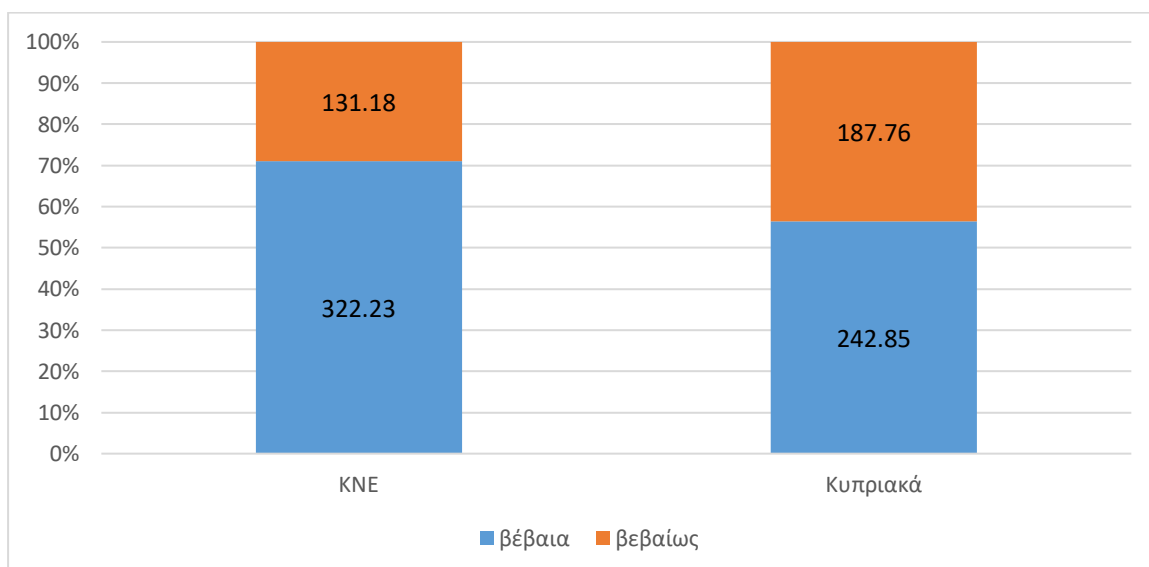
**Γράφημα 19: Οι τύποι *άμεσα* και *αμέσως* στην ΚΝΕ και στα κυπριακά**

Αντίθετα, το *απλώς* χρησιμοποιείται συχνότερα στα κυπριακά και το *απλά* συχνότερα στην ΚΝΕ, όπως φαίνεται στο Γράφημα 20.



**Γράφημα 20: Οι τύποι απλά και απλώς στην ΚΝΕ και στα κυπριακά**

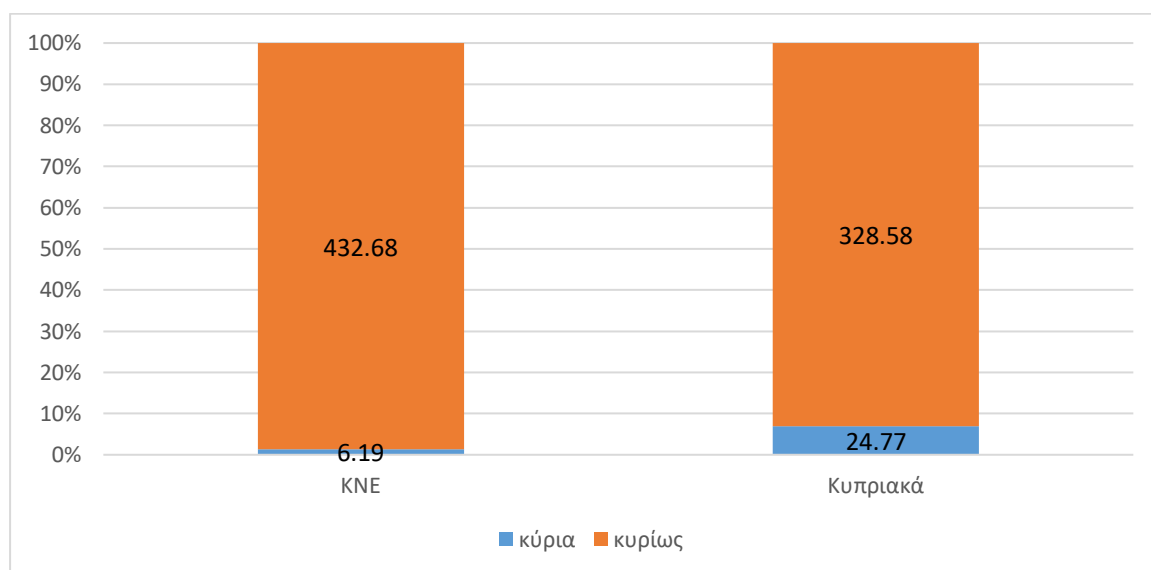
Κάτι ανάλογο συμβαίνει στο ζεύγος *βέβαια* και *βεβαίως*, όπου το *βεβαίως* είναι συχνότερο στα κείμενα από την Κύπρο, ενώ το *βέβαια* αναλογικά συχνότερο στα κείμενα της ΚΝΕ (βλ. Γράφημα 21).



**Γράφημα 21: Οι τύποι βέβαια και βεβαίως στην ΚΝΕ και στα κυπριακά**

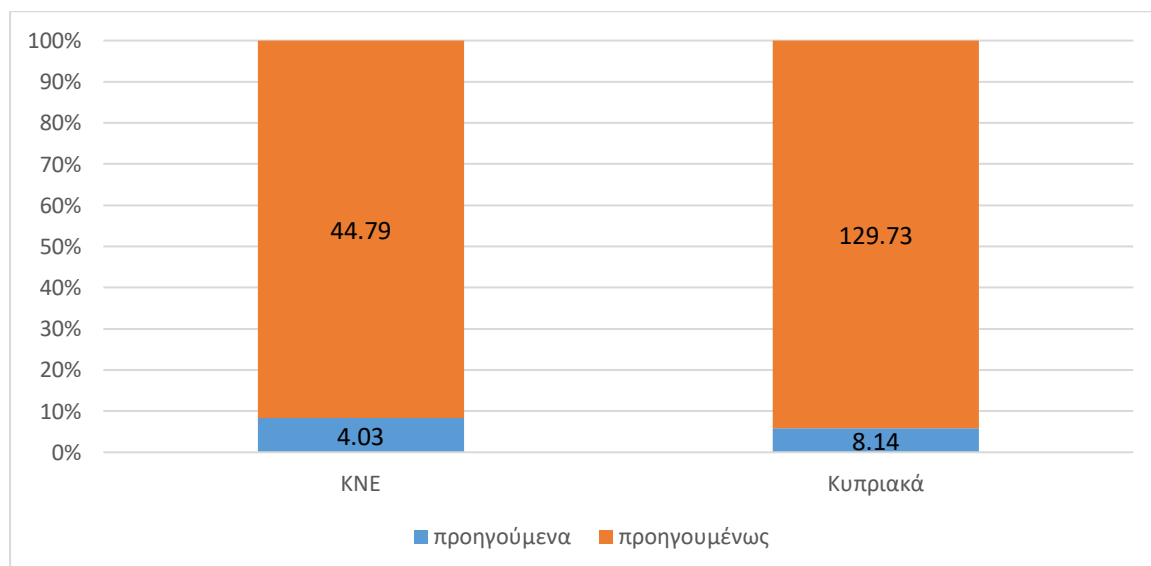
Στο τέταρτο κατά σειρά επιρρηματικό ζεύγος, *κυρία* και *κυρίως*, τα ποσοτικά δεδομένα προσφέρουν ξεκάθαρη εικόνα για την χρήση των επιρρηματικών αυτών τύπων. Στο Γράφημα 22 διαπιστώνεται η συντριπτική υπεροχή του επιρρήματος *κυρίως* στην ΚΝΕ. Αξιοσημείωτο είναι ότι, παρ' όλη τη σπάνια χρήση του και στις δύο ποικιλίες, ο τύπος *κύρια*

φαίνεται να συγκεντρώνει τρεις φορές μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίσεων στα κυπριακά δεδομένα σε σχέση με τη γενική του συχνότητα στο ΣΕΚ.



**Γράφημα 22: Οι τύποι κύρια και κυρίως στην ΚΝΕ και στα κυπριακά**

Ως προς τα επιρρήματα προηγούμενος και προηγούμενα, το προηγούμενος επικρατεί ξεκάθαρα και στις δύο ποικιλίες, όπως φαίνεται από το Γράφημα 23. Επίσης, παρά τη σπάνια χρήση του, το προηγούμενα φαίνεται να είναι αναλογικά πιο συχνό στα δεδομένα της ΚΝΕ.



**Γράφημα 23: Οι τύποι προηγούμενα και προηγούμενος στην ΚΝΕ και στα κυπριακά**

Συμπερασματικά, από τα γλωσσικά δεδομένα που παρέχει το ΣΕΚ σε σχέση με τη γεωγραφική ποικιλία μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι ομιλητές τόσο της ΚΝΕ όσο



και της κυπριακής ποικιλίας χρησιμοποιούν με παρόμοιο τρόπο τα πέντε αυτά επιρρηματικά ζεύγη, αφού οι τύποι εμφανίζουν παρόμοιες τάσεις στη συχνότητα χρήσης τους, με τους τύπους σε *-ως* να είναι συχνότεροι (με εξαίρεση το *βέβαια*). Αν όμως εστιάσουμε στη χρήση των εναλλακτικών τύπων αναλογικά μέσα σε κάθε γλωσσική ποικιλία, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι στην ΚΝΕ χρησιμοποιούνται αναλογικά περισσότερο οι τύποι *αμέσως*, *απλά*, *βέβαια*, *κυρίως* και *προηγούμενα*, ενώ στα κυπριακά είναι αναλογικά συχνότεροι οι εναλλακτικοί τους τύποι, δηλαδή τα *άμεσα*, *απλώς*, *βεβαίως*, *κύρια* και *προηγούμενως*. Ειδικά ο τύπος *κύρια* εμφανίζεται στα κυπριακά δεδομένα τρεις φορές περισσότερο σε σχέση με τη συνολική συχνότητα του επιρρήματος στο ΣΕΚ. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι τάσεις στις δύο γλωσσικές ποικιλίες δεν είναι ομοιογενείς και δεν φαίνεται να καθορίζονται από το μόρφημα *-ως* ή *-α*, γεγονός που υποδεικνύει ότι χρειάζεται περαιτέρω έρευνα για να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε πιο σίγουρα συμπεράσματα.

## 4.2 Σημασίες και χρήση των υπό μελέτη επιρρημάτων

Για να μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε τα ευρήματα από τη συχνότητα χρήσης των επιρρημάτων, τα οποία παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα, χρειάζεται να προχωρήσουμε σε ποιοτική ανάλυση των δεδομένων. Στην ενότητα αυτή θα μελετήσουμε τη σημασία και τη χρήση των μελών των πέντε ζευγών έτσι ώστε να αποκτήσουμε πληρέστερη εικόνα για τον βαθμό στον οποίο τα συγκεκριμένα επιρρήματα σε *-ως* και *-α* είναι πράγματι ανταγωνιστικά μεταξύ τους.

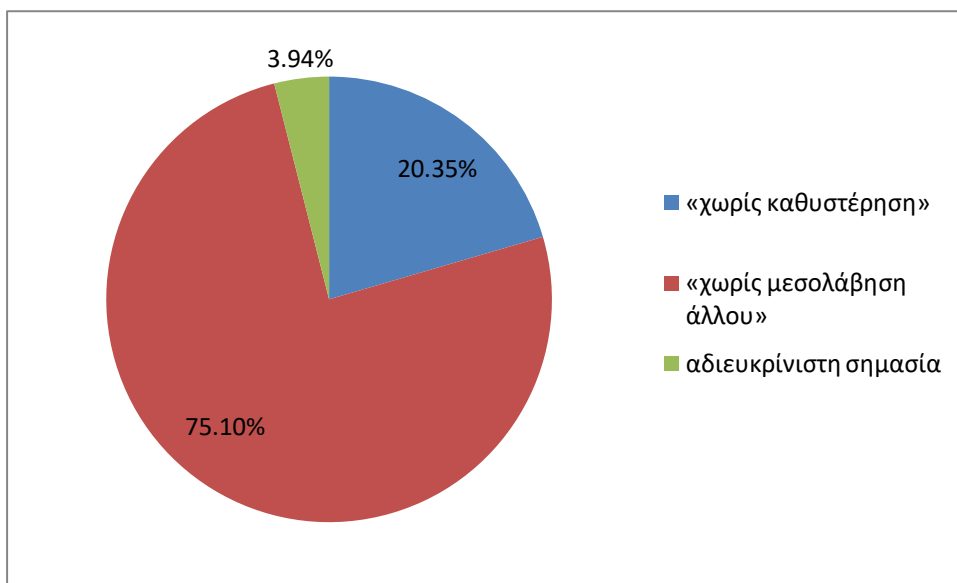
### 4.2.1 Σημασίες και χρήση των τύπων *άμεσα* και *αμέσως*

Το ζεύγος *άμεσα* – *αμέσως*, όπως είδαμε (βλ. υποενότητα 2.1.3), αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα στο οποίο οι δύο τύποι φαίνεται να συνδέονται με διαφορετικές σημασίες. Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώνουμε ότι η κύρια σημασία του επιρρήματος *άμεσα* στο ΣΕΚ είναι εκείνη του «απευθείας» (βλ. παράδειγμα 2), χωρίς τη μεσολάβηση δηλαδή άλλου προσώπου ή αντικειμένου, ωστόσο χρησιμοποιείται και με τη σημασία του *αμέσως* (βλ. παράδειγμα 3). Από την άλλη μεριά, το επίρρημα *αμέσως* χρησιμοποιείται με τη σημασία «χωρίς καθυστέρηση, χωρίς χρονοτριβή».

2. ... κετές περιπτώσεις, η «παγκοσμιοποίηση» ταυτίζεται *άμεσα* ή έμμεσα με τις επιπτώσεις των τεχνολογιών ... WAMG14-5189

3. ... θα καταρρεύσει εάν δεν ληφθούν κάποια μέτρα **άμεσα**. Η πραγματικότητα είναι γνωστή σε όλους - στην ... WLMG17-5742

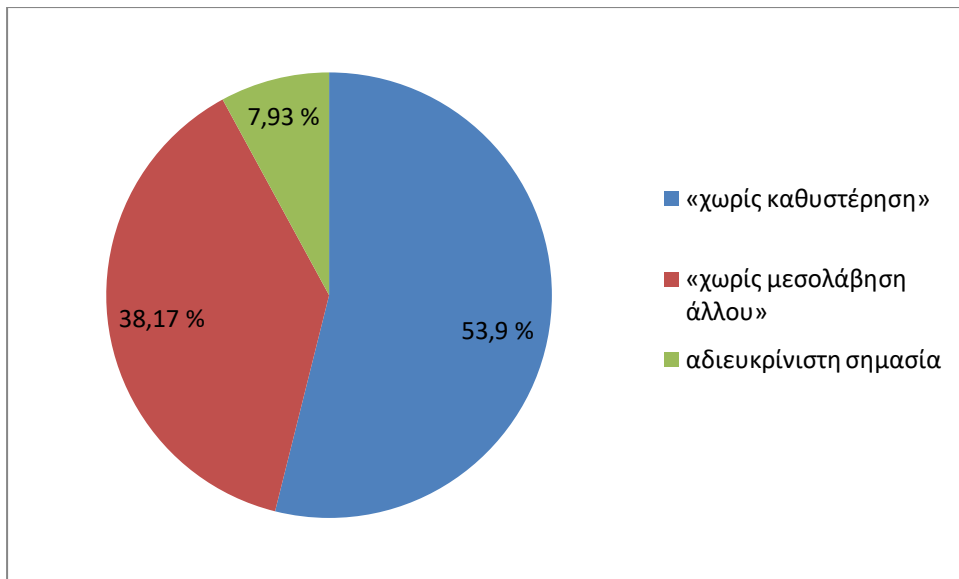
Όπως φαίνεται στο Γράφημα 24, η κύρια σημασία του επιρρήματος *άμεσα* («απευθείας»), ως αντιθέτου δηλαδή του *έμμεσα*, δηλώνεται σε ποσοστό 75,10%, ενώ στο 20,3% των εμφανίσεών του χρησιμοποιείται ως ανταγωνιστικός τύπος προς το *αμέσως*, καθώς εμφανίζεται με την ίδια σημασία, δηλαδή «χωρίς καθυστέρηση, χωρίς χρονοτριβή». Άρα, στο μεγαλύτερο ποσοστό της χρήσης του το *άμεσα* δεν είναι ανταγωνιστικό προς το *αμέσως*.<sup>4</sup>



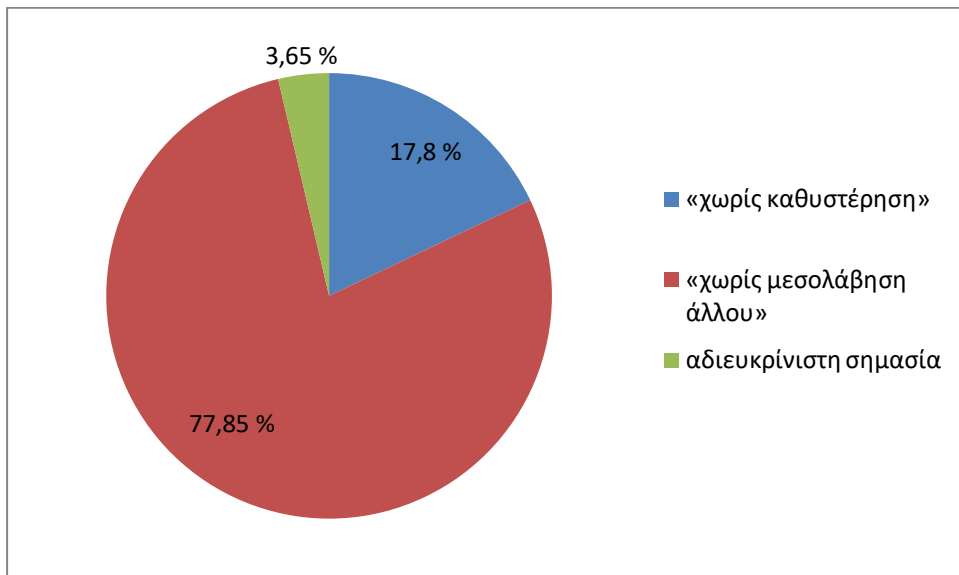
**Γράφημα 24: Οι σημασίες του *άμεσα* στο σύνολο των κειμενικών ειδών του ΣΕΚ**

Αν συγκρίνουμε τα ευρήματα για τα προφορικά κειμενικά είδη με εκείνα για τα γραπτά στα Γραφήματα 25 και 26, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι στα προφορικά κείμενα το *άμεσα* έχει τη σημασία «αμέσως, χωρίς καθυστέρηση» σε περισσότερες από τις μισές του εμφανίσεις (53,9%), ενώ στα γραπτά κείμενα κυριαρχεί η σημασία «χωρίς μεσολάβηση άλλου» (77,85%), χρησιμοποιείται δηλαδή κυρίως ως αντίθετο του *έμμεσα*. Με βάση τα στοιχεία αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η χρήση του *άμεσα* με τη χρονική σημασία «αμέσως, χωρίς καθυστέρηση» εμφανίζεται σε επικοινωνιακές περιστάσεις στις οποίες ο λόγος είναι περισσότερο αυθόρμητος και λιγότερο προσχεδιασμένος.

<sup>4</sup> Οι εμφανίσεις των επιρρημάτων στις οποίες η σημασία δεν είναι σαφής από τα *άμεσα* συμφραζόμενα συμπεριλήφθηκαν στην κατηγορία της αδιευκρίνιστης σημασίας.



**Γράφημα 25: Σημασίες του τύπου *άμεσα* στα προφορικά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**



**Εικόνα 26: Σημασίες του *άμεσα* στα γραπτά κειμενικά είδη**

Στους Πίνακες 1 και 2 στο Παράρτημα δίνονται αναλυτικότερα στοιχεία για τη συχνότητα εμφάνισης των σημασιών του επιρρήματος *άμεσα* στα κειμενικά είδη του προφορικού και του γραπτού λόγου. Αξιοσημείωτο είναι ότι στις συνομιλίες και στις προφορικές συνεντεύξεις η σημασία που επικρατεί είναι «χωρίς μεσολάβηση άλλου» (73,4%), η συχνότητα της οποίας είναι κατά πολύ υψηλότερη από την αντίστοιχη στο σύνολο των προφορικών δεδομένων (38,17%). Στα κειμενικά είδη του γραπτού λόγου τα υψηλότερα ποσοστά χρήσης με τη σημασία «χωρίς μεσολάβηση άλλου» εντοπίζονται σε πιο επίσημα κειμενικά είδη των διαδικαστικών (100%) και των ακαδημαϊκών κειμένων (93,70%). Αντίθετα, το *άμεσα* με τη χρονική σημασία «αμέσως, χωρίς καθυστέρηση» εμφανίζεται

συχνότερα σε πιο ανεπίσημα κειμενικά είδη όπως τα πληροφοριακά και τα λογοτεχνικά κείμενα.

Οι διαφορετικές σημασίες, όπως θα φανεί στη συνέχεια, εμφανίζονται σε διαφορετικές δομές και με διαφορετικές συνάψεις. Πιο συγκεκριμένα, το επίρρημα *άμεσα* με τη σημασία «χωρίς μεσολάβηση άλλου» συνάπτεται με ρήματα που δηλώνουν τη σχέση ή τον τρόπο σύνδεσης ή εξάρτησης μεταξύ δύο προσώπων ή πραγμάτων, όπως αυτά του Πίνακα 5 και της Εικόνας 1. Τα ρήματα αυτά συνήθως βρίσκονται σε τρίτο ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο.

| Λεξικές συνάψεις | Εμφανίσεις |
|------------------|------------|
| συνδέεται άμεσα  | 120        |
| σχετίζεται άμεσα | 74         |
| εξαρτάται άμεσα  | 39         |
| αφορά άμεσα      | 38         |
| επηρεάζουν άμεσα | 34         |
| συναρτάται άμεσα | 15         |

**Πίνακας 5:** Συνήθεις λεξικές συνάψεις του *άμεσα* στο ΣΕΚ

| Rank | Freq | Range | Cluster           |
|------|------|-------|-------------------|
| 1    | 120  | 1     | συνδέεται άμεσα   |
| 2    | 110  | 1     | είναι άμεσα       |
| 3    | 77   | 1     | συνδέονται άμεσα  |
| 4    | 74   | 1     | σχετίζεται άμεσα  |
| 5    | 55   | 1     | σχετίζονται άμεσα |
| 6    | 49   | 1     | και άμεσα         |
| 7    | 39   | 1     | εξαρτάται άμεσα   |
| 8    | 38   | 1     | αφορά άμεσα       |
| 9    | 37   | 1     | είτε άμεσα        |
| 10   | 34   | 1     | ή άμεσα           |
| 11   | 34   | 1     | επηρεάζουν άμεσα  |
| 12   | 31   | 1     | επηρεάζει άμεσα   |
| 13   | 30   | 1     | οι άμεσα          |

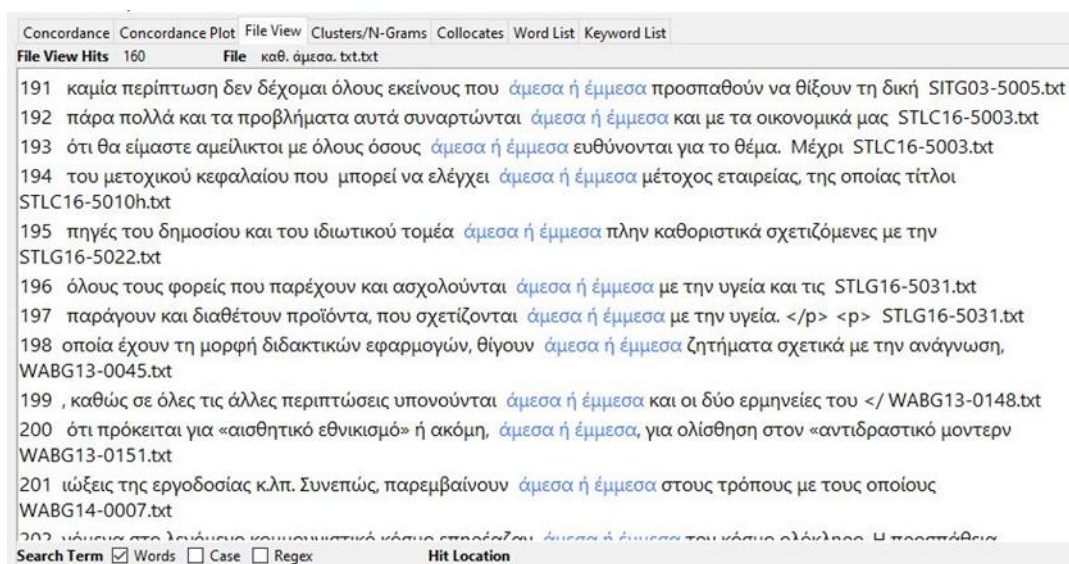
**Εικόνα 1:** Οι πιο συχνές λεξικές συνάψεις του *άμεσα* με το AntConc

Αν αναζητήσουμε τις συνάψεις της λέξης στα δεξιά της, αναδεικνύεται η προτίμηση του επιρρήματος στη συνεμφάνιση με τύπους μετοχών (βλ Πίνακας 6).

| Λεξικές συνάψεις      | Εμφανίσεις |
|-----------------------|------------|
| άμεσα συνδεδεμένη     | 26         |
| άμεσα συνδεδεμένο     | 24         |
| άμεσα ενδιαφερόμενοι  | 13         |
| άμεσα ενδιαφερόμενους | 10         |
| άμεσα εμπλεκόμενους   | 8          |
| άμεσα γεινιάζουσα     | 4          |
| άμεσα θιγόμενοι       | 4          |
| άμεσα συνυφασμένη     | 4          |

**Πίνακας 6:** Συνηθέστερες λεξικές συνάψεις του *άμεσα* στα δεξιά του

Αναζητώντας τα λεξικά συμπλέγματα του *άμεσα* βρίσκουμε ότι το συχνότερο λεξικό σύμπλεγμά του είναι το *άμεσα ή έμμεσα* (βλ. σχετικά παραδείγματα στην Εικόνα 2) με 160 εμφανίσεις, ενώ υπάρχει και η φράση *έμμεσα ή άμεσα* με την αντίστροφη σειρά των λέξεων με 33 εμφανίσεις.



**Εικόνα 2:** Παραδείγματα του λεξικού συμπλέγματος *άμεσα ή έμμεσα* στο AntConc

Το επίρρημα *άμεσα* συναντάται στα δεδομένα με τη σημασία του *αμέσως* σε λεξικά συμπλέγματα όπως να *προχωρήσει άμεσα* (19 εμφανίσεις), να *γίνει άμεσα* (15), να *αρχίσει άμεσα* (7), να *δοθεί άμεσα* και να *λυθεί άμεσα* (5) κ.ά.

Ανάλογα είναι και τα λεξικά συμπλέγματα στα οποία συμμετέχει το επίρρημα *αμέσως* με την ίδια σημασία, όπως *να γίνει αμέσως* (16 εμφανίσεις), *να σερβίρετε αμέσως* (10 εμφανίσεις), *να σταματήσει αμέσως* (7 εμφανίσεις), *να ληφθούν αμέσως* (5 εμφανίσεις). Παράλληλα, συμμετέχει σε δομές με επιρρήματα ή επίθετα με τα οποία δηλώνεται κατά κύριο λόγο η χρονική αλληλουχία, όπως *αμέσως μετά* (1.358 φορές), *αμέσως επόμενα χρόνια* (23 φορές) και *αμέσως επόμενο διάστημα* (20 φορές). Σημαντική παρουσία στο σώμα κειμένων έχουν επίσης και συνάψεις που χρησιμοποιούνται με εμφατικό κυρίως τρόπο όπως στα *ευθύς αμέσως* (43 φορές) και *τόρα αμέσως* (24 φορές).

Επομένως, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι διαφορετικές σημασίες των επιρρημάτων *άμεσα* και *αμέσως* αντανακλώνται στη χρήση τους. Όταν ωστόσο χρησιμοποιούνται ως ανταγωνιστικοί τύποι, με κοινή δηλαδή σημασία, εμφανίζουν ομοιότητες στη χρήση, αλλά και ορισμένες διαφορές πιθανότατα σε δομές με υψηλότερο βαθμό στερεοτυπίας, όπως στις φράσεις *αμέσως επόμενα χρόνια* ή *ευθύς αμέσως*, στις οποίες δεν χρησιμοποιείται ποτέ ο τύπος *άμεσα*.

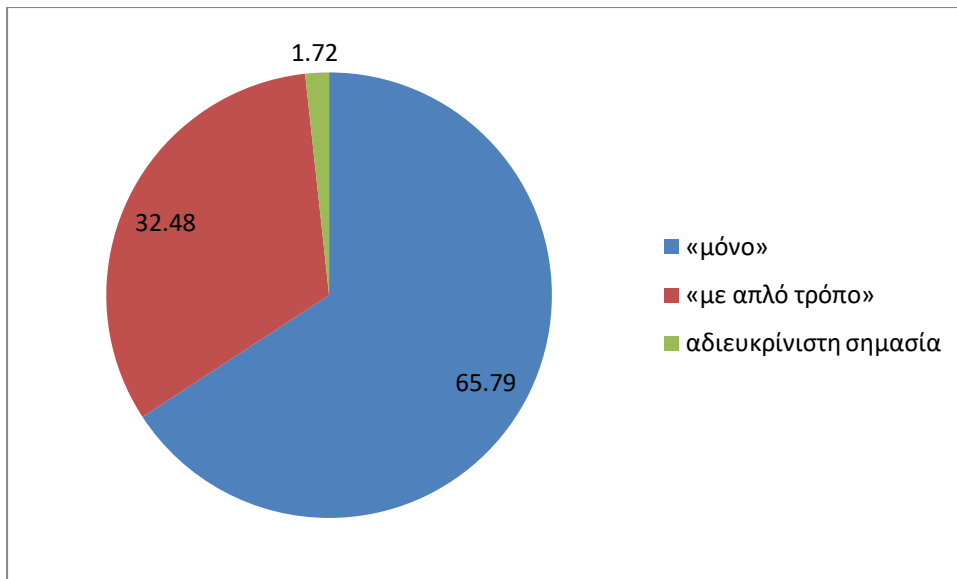
Καταληκτικά, αξίζει να σημειωθεί ότι με βάση τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν το μεγαλύτερο ποσοστό της χρήσης του *άμεσα* εμφανίζεται ως μη ανταγωνιστικό του τύπου *αμέσως*. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι στα προφορικά κειμενικά είδη είναι πολύ πιο συχνή η χρήση του τύπου *άμεσα* με τη σημασία του *αμέσως*, γεγονός που καταδεικνύει ότι στα συγκεκριμένα κειμενικά είδη η χρήση του είναι εμφανώς ανταγωνιστική του τύπου σε *-ως*, στοιχείο που ενδεχομένως να αποτελεί ένδειξη γλωσσικής αλλαγής.

#### 4.2.2 Σημασίες και χρήση των τύπων *απλά* και *απλώς*

Όπως συμβαίνει με τα *άμεσα* και *αμέσως*, στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι τα μέλη του ζεύγους *απλά* και *απλώς* έχουν διαφορετικές σημασίες (βλ. υποενότητα 2.1.3). Στα δεδομένα μας το επίρρημα *απλά* χρησιμοποιείται με τις σημασίες «με απλό τρόπο» και «μόνο που» (βλ. παράδειγμα 4), ενώ το *απλώς* με τη σημασία «μόνο» ή και με τη σημασία το αντιθετικού συνδέσμου «μόνο που».

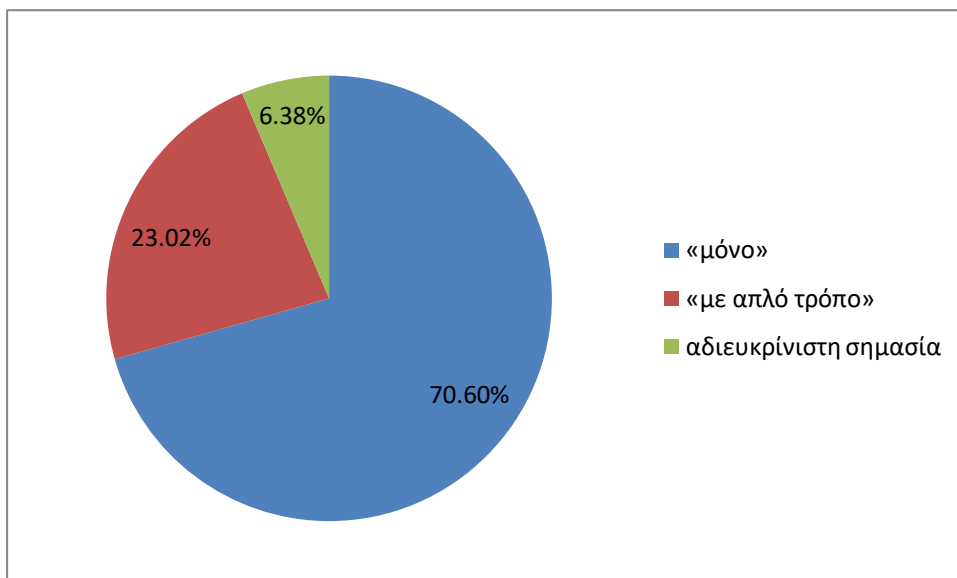
4. ... όλους τους άλλους. Δεν σας Ζητώ ρουσφέτι. **Απλά** και μόνο σας παρακαλώ να τον προσέξετε, ... WFBG09-5005

Στο Γράφημα 27 παρουσιάζεται η γενική συχνότητα των κυρίαρχων σημασιών που εμφανίζει το επίρρημα *απλά* στο σύνολο των προφορικών και γραπτών κειμενικών ειδών του ΣΕΚ.



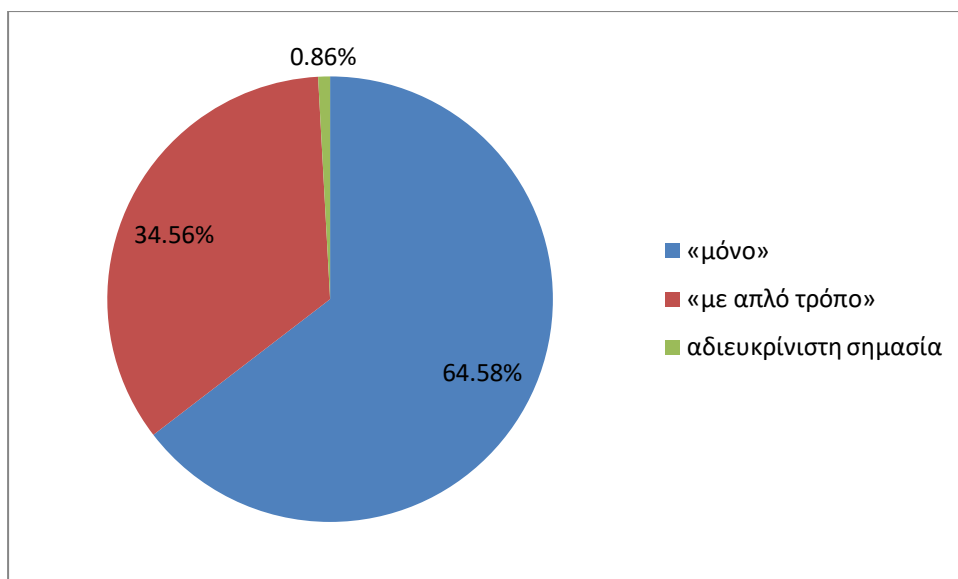
**Γράφημα 27: Οι σημασίες του *απλά* στο σύνολο των κειμενικών ειδών του ΣΕΚ**

Όπως φαίνεται από το Γράφημα, η συχνότερη σημασία του επιρρήματος *απλά* είναι εκείνη του «μόνο» (65,79%), δηλαδή η σημασία με την οποία αντιστοιχεί στο *απλώς*. Σπανιότερα χρησιμοποιείται και με τη σημασία «με απλό τρόπο» (32,48%). Στα δεδομένα από τον προφορικό λόγο, που παρουσιάζονται στο Γράφημα 28, βλέπουμε ότι η απόκλιση ανάμεσα στις δύο σημασίες είναι ακόμα μεγαλύτερη, με τη σημασία «μόνο» να εμφανίζεται σε ποσοστό 70,6% και τη σημασία «με απλό τρόπο» σε ποσοστό 23,02%.



**Γράφημα 28: Σημασίες του *απλά* στα προφορικά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Στα δεδομένα από τον γραπτό λόγο τα ποσοστά των σημασιών βρίσκονται πολύ κοντά στα ποσοστά του γενικού συνόλου (βλ. Γράφημα 29).

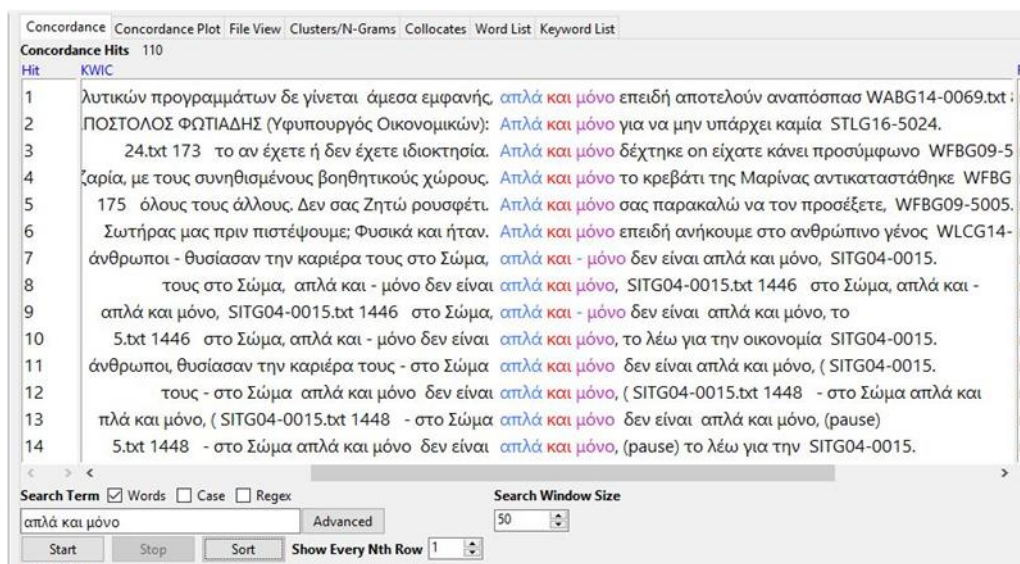


**Γράφημα 29: Σημασίες του *απλά* στα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

Μελετώντας τη σημασία του επιρρήματος *απλά* στα επιμέρους κειμενικά είδη μπορούμε να παρατηρήσουμε στους Πίνακες 3 και 4 στο Παράρτημα ότι σε όλα τα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη υπερέχει η σημασία «μόνο», με υψηλότερο ποσοστό στο κειμενικό είδος των ομιλιών (79%) όσον αφορά τα προφορικά και των ιδιωτικών (81,25%) όσον αφορά τα γραπτά. Αξίζει να σημειωθεί ότι το *απλά* με αυτή τη σημασία εμφανίζει σημαντική χρηστικότητα και σε πιο επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, όπως σε ακαδημαϊκά κείμενα (73,97%) και ειδήσεις (67,64%).

Αναζητώντας τα λεξικά συμπλέγματα του *απλά* εντοπίσαμε στερεότυπες φράσεις όπως *απλά και μόνο* (110 φορές, βλ. τον συμφραστικό πίνακα στην Εικόνα 3) και *απλά και μόνον* (18 φορές), στις οποίες το *απλά* εμφανίζεται με τη σημασία «μόνο».





**Εικόνα 3: Η στερεότυπη φράση *απλά και μόνο* στο AntConc**

Επιπλέον, παρατηρήσαμε ότι με τη σημασία αυτή εμφανίζεται συχνά σε αρνητικές δομές, όπως αυτές του Πίνακα 7 που ακολουθεί.

| Λεξικά συμπλέγματα | Εμφανίσεις |
|--------------------|------------|
| όχι απλά           | 124        |
| απλά δεν           | 74         |
| δεν είναι απλά     | 54         |
| και όχι απλά       | 39         |
| όχι απλά να        | 19         |
| δεν αποτελεί απλά  | 10         |

**Πίνακας 7: Αρνητικές δομές με το επίρρημα *απλά***

Ανάλογες δομές εμφανίζονται και με το επίρρημα *απλώς*, όπως το *απλώς και μόνο* (169 φορές) και αρνητικές δομές, μεταξύ των οποίων *δεν είναι απλώς* (119 εμφανίσεις), *και όχι απλώς* (68 εμφανίσεις), *δεν ήταν απλώς* (23 εμφανίσεις), *δεν πρόκειται απλώς* (13 εμφανίσεις). Επομένως, όταν οι δύο αυτοί επιρρηματικοί τύποι χρησιμοποιούνται με την ίδια σημασία δεν εμφανίζουν ιδιαίτερες διαφορές στη χρήση.

Η συχνότητα εμφάνισης του επιρρήματος *απλά* με τη σημασία «μόνο», η χρήση του σε πιο επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις και η ανεύρεσή του σε παρόμοιες δομές με το επίρρημα *απλώς* υποδεικνύουν ότι το *απλά* είναι ανταγωνιστικό προς το *απλώς* με τη σημασία «μόνο», γεγονός που μπορεί να αποτελεί ένδειξη γλωσσικής αλλαγής. Η τάση αυτή

έχει περιγραφεί στη βιβλιογραφία ως «εκδημοτικισμός» (βλ. υποενότητα 2.1.3), καθώς φαίνεται να υπάρχει η τάση αντικατάστασης του λόγιου επιρρηματικού τύπου σε -ως από τον τύπο σε -α. Η γλωσσική αυτή πραγματικότητα διαταράσσει τη μονοσήμαντη σχέση μεταξύ μορφής και σημασίας, με το απλά να έχει κατά πλειονότητα τη σημασία «μόνο» στα δεδομένα από το ΣΕΚ, μια σημασία που συνδέεται συχνά αποκλειστικά με το επίρρημα απλώς.

#### 4.2.3 Σημασίες και χρήση των τύπων βέβαια και βεβαίως

Οι τύποι βέβαια και βεβαίως δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφορές στο επίπεδο της σημασίας, όπως φαίνεται και στα παραδείγματα 5 και 6. Πρόκειται για επιρρήματα που χρησιμοποιούνται με βεβαιωτική λειτουργία, προκειμένου να δηλώσουν, για παράδειγμα, ότι κάτι γίνεται με βεβαιότητα, και ιδιαίτερα συχνά, με εμφιατικό τρόπο σε θέση καταφατικής απάντησης. Παράλληλα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δηλώσουν μια συμπληρωματική σκέψη, την επιφύλαξη, τον μετριασμό της ισχύος μιας άποψης ή και για κάτι αντίθετο ή αρνητικό προς μια άποψη (βλ. παραδείγματα 7 και 8).

5. ... αυτό ήταν μόνο; Θα κοπεί; </p> <p> - **Βεβαίως!** Μαχαίρι! </p> <p> Το βράδυ λοιπόν έρχεται ... WFCG33-5001.txt

6. ... ; Αφού παραδέχθηκες ότι ήταν αλήθεια». </p> <p> «**Βέβαια!** Έπρεπε όμως να προστατέψω τον πατέρα μου. WFBG09-5073.txt

7. ... , αμέσως μετά, να κάνει τις εκπομπές του. **Βεβαίως**, από εκεί και πέρα, αν στο μέλλον ... SILG05-0053.txt

8. ... εξουσία και υπακούουν σ' αυτήν. </p> <p> **Βέβαια**, αυτά τα πράγματα ευκολότερα λέγονται ή γράφονται ... WOPG16-0655.txt

Και οι δύο τύποι χρησιμοποιούνται ως προτασιακά επιρρήματα (βλ. παράδειγμα 9), προσδιορίζουν δηλαδή το σύνολο της πρότασης, εκφράζοντας έτσι τη βεβαιότητα του ομιλητή για κάποιο γεγονός (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2011: 906).

9. ... έργα. Και αλίμονο αν ήταν μόνο έργα! **Βεβαίως** τα έργα δημιουργούν τις υποδομές και τις ... STLG16-5026.txt

Ειδικότερα σε σχέση με τη σημασία των επιρρημάτων είναι ενδιαφέρον ότι η μη βεβαιωτική σημασία είναι συχνότερη από τη βεβαιωτική σημασία και για τα δύο επιρρήματα τόσο στα προφορικά όσο και στα γραπτά δεδομένα. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τον Πίνακα 5 στο Παράρτημα διαπιστώνουμε ότι στα προφορικά δεδομένα του ΣΕΚ το επίρρημα *βέβαια* μόνο στο 33,02% των εμφανίσεών του έχει βεβαιωτική σημασία, ενώ στο 66,97% έχει μη βεβαιωτική. Ανάλογα είναι τα ποσοστά και στα γραπτά κειμενικά είδη, με το 30,46% να έχει βεβαιωτική σημασία και το 69,51% μη βεβαιωτική. Στο επίρρημα *βεβαίως* (βλ. Πίνακας 6 στο Παράρτημα) επίσης επικρατεί η μη βεβαιωτική σημασία, αφού το 46,42% των προφορικών και μόλις το 37,78% των γραπτών κειμενικών ειδών χρησιμοποιείται με βεβαιωτική σημασία. Η βεβαιωτική σημασία είναι ιδιαίτερα συχνή στο κειμενικό είδος των συνομιλιών και για τα δύο επιρρήματα.

Αναζητώντας τα λεξικά συμπλέγματα των δύο τύπων, βεβαιωτική λειτουργία μπορούμε να θεωρήσουμε ότι έχουν τα επιρρήματα σε συνήθεις εκφράσεις όπως και *βέβαια* (803 εμφανίσεις), *βέβαια και* (405 εμφανίσεις), *ναι βέβαια* (87 εμφανίσεις), *βέβαια-βέβαια* (23 εμφανίσεις), *και βεβαίως* (572 εμφανίσεις), *βεβαίως και* (260 εμφανίσεις), *ναι βεβαίως* (41 εμφανίσεις) και *βεβαίως βεβαίως* (20 εμφανίσεις). Ωστόσο, όπως θα αναλυθεί και στο 4.3.3, δημοφιλείς φράσεις, όπως και *βέβαια/βεβαίως*, δεν χρησιμοποιούνται πάντοτε στον λόγο με βεβαιωτικό χαρακτήρα.

Αρκετά συχνές είναι και οι χρήσεις του *βέβαια* με επιφωνηματική λειτουργία σε θέση βεβαιωτικής καταφατικής απάντησης με φράσεις όπως *ε βέβαια* (171 φορές) και *α βέβαια* (19 φορές). Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό των δύο αυτών επιρρημάτων αποτελεί η τάση τους να εμφανίζονται στην αρχή της πρότασης με το *βέβαια* να εμφανίζεται 450 φορές, ενώ το *βεβαίως* 326.

Με τη λειτουργία της αντίθεσης, της επιφύλαξης ή της προσθήκης μιας άποψης/γνώμης, τα επιρρήματα αυτά στις περισσότερες περιπτώσεις συνεμφανίζονται με αντιθετικούς συνδέσμους ή συνδέσμους που δηλώνουν την προϋπόθεση (βλ. Πίνακα 8).

| Λεξικές συνάψεις      | Εμφανίσεις |
|-----------------------|------------|
| <i>αλλά βέβαια</i>    | 60         |
| <i>εκτός βέβαια</i>   | 56         |
| <i>εφόσον βέβαια</i>  | 39         |
| <i>αλλά βεβαίως</i>   | 38         |
| <i>εφόσον βεβαίως</i> | 25         |
| <i>βεβαίως αλλά</i>   | 23         |

**Πίνακας 8: Λεξικές συνάψεις των *βέβαια* - *βεβαίως* με συνδέσμους που δηλώνουν την αντίθεση ή την προϋπόθεση**

Τέλος, η αμφιβολία και η επιφύλαξη μπορεί να δηλωθεί και με αρνητικές λέξεις στο συγκεκριμένο όπως στις φράσεις *βέβαια δεν* (522 φορές), *βεβαίως δεν* (237 φορές), *Όχι βέβαια* (209 φορές), *όχι βεβαίως* (39 φορές), *Χωρίς βέβαια* (93 φορές), *ούτε βεβαίως* (38 φορές) και στα λεξικά συμπλέγματα *δεν είναι βέβαια* (80 φορές), *βέβαια δεν είναι* (78 φορές), *βέβαια δεν σημαίνει* (38 φορές), *βεβαίως και δεν* (45 φορές), *Βεβαίως δεν είναι* (37 φορές).

Καταλήγοντας, με βάση τα παραπάνω μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι το *βέβαια* και το *βεβαίως* δεν εμφανίζουν διαφορά στη σημασία και στη χρήση τους. Το γεγονός ότι δεν έχουν ιδιαίτερες διαφορές στη σημασία, σε συνδυασμό με την υψηλότερη συχνότητα χρήσης του *βέβαια* και την εξάπλωση της χρήσης του σε ποικιλία κειμενικών ειδών (βλ. 4.1) μας οδηγούν να υποθέσουμε ότι ο τύπος *βέβαια* θα επικρατήσει περαιτέρω και παράλληλα θα υποχωρήσει και άλλο ο τύπος *βεβαίως*.

#### 4.2.4 Σημασίες και χρήση των τύπων *κύρια* και *κυρίως*

Τα επιρρήματα *κυρίως* και *κύρια*, με εξαίρεση τη διαφοροποίησή τους στο επίπεδο του ύφους, δεν εμφανίζουν άλλες διαφορές στο επίπεδο της σημασίας. Χρησιμοποιούνται στα δεδομένα με τη σημασία «πρωτίστως, προπαντός», αλλά και με τη σημασία «κατά ιδιαίτερο λόγο, ιδιαίτερα» (βλ. παραδείγματα 10 και 11).

10. ... δε νομίζω (.) μια χαρά ήτανε προληπτικά πήγε **κυρίως** <I> τσαμπουκαλεμένος ο σκορπιός [για να @@@ <M> [ ... SCL04-0062.txt

11. ... ικούς, οικονομικούς, αθλητικούς, μορφωτικούς, και **κύρια** η ανάπτυξη και ανύψωση της αλληλεγγύης, αλληλοϋπο ... WDCG35-5139.txt

Η αναζήτηση των λεξικών συμπλεγμάτων με το επίρρημα *κυρίως* δίνει φράσεις όπως και *κυρίως* (1985 εμφανίσεις), *κυρίως από* (528 εμφανίσεις), *κυρίως λόγω* (173 εμφανίσεις) και *οφείλεται κυρίως* (128 εμφανίσεις), στις οποίες, όπως φαίνεται, το επίρρημα συνάπτεται συχνά με λεξιλόγιο που δηλώνει την αιτία. Από την άλλη, το επίρρημα *κύρια* φαίνεται ότι δεν εμφανίζει ανάλογη χρηστικότητα με τον τύπο *κυρίως*. Μια συχνή φράση στην οποία περιλαμβάνεται είναι η *πρώτα και κύρια* (68 εμφανίσεις), η οποία λειτουργεί ως προτασιακό επίρρημα.

#### 4.2.5 Σημασίες και χρήση των τύπων *προηγούμενα* και *προηγουμένως*

Το ζεύγος *προηγούμενα* και *προηγουμένως* αποτελείται από δύο τύπους που, όπως και στα επιρρήματα *κύρια* και *κυρίως*, δεν διακρίνονται σε παραπάνω από μία σημασίες. Το επίρρημα *προηγούμενα* (βλ. παράδειγμα 12) αποτελεί έναν τύπο ο οποίος αρχίζει να εμφανίζεται ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1970 και μετά (Φραγκάκη 2022), περίοδο κατά την οποία συντελέστηκε η προτυποποίηση της δημοτικής.

12. ... σε αυτό που είπε ο κύριος Υφυπουργός **προηγούμενα** ότι πράγματι αυτό το θεσμικό πλαίσιο είναι ... STLG16-5026.txt

Και τα δύο επιρρήματα έχουν την τάση να συνεμφανίζονται με λεκτικά ρήματα (π.χ. *είπε προηγούμενα*, *αναφέρθηκε προηγούμενα* κτλ., βλ. και Πίνακα 11 για το *προηγουμένως*). Αξίζει να σημειωθεί ότι το *προηγουμένως* χρησιμοποιείται και σε κειμενικό περιβάλλον με αρνητικές δομές (βλ. Πίνακα 9).

| Φράσεις                           | Εμφανίσεις |
|-----------------------------------|------------|
| <i>αν προηγουμένως δεν</i>        | 26         |
| <i>χωρίς προηγουμένως</i>         | 23         |
| <i>όπως είπα προηγουμένως</i>     | 18         |
| <i>είπα και προηγουμένως</i>      | 18         |
| <i>που αναφέραμε προηγουμένως</i> | 16         |
| <i>σας είπα προηγουμένως</i>      | 16         |

**Πίνακας 9:** Λεξικά συμπλέγματα του επιρρηματικού τύπου *προηγουμένως*

Το επίρρημα *προηγουμένως* εμφανίζεται συχνά στην αρχή πρότασης (50 φορές, βλ. Παράδειγμα 13), ενώ λιγότερες φορές (32) εμφανίζεται στο τέλος της πρότασης (βλ. Παράδειγμα 14).

13. ... διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος. </p> <p> **Προηγουμένως** ήταν οικονομικός σύμβουλος της κεντρικής τράπεζας ... WRPG17-1078.txt

14. ... λόγω της δομής της οικονομίας που ίσχυε **προηγουμένως**. </p> WRPG17-0362.txt

#### 4.2.6 Συζήτηση

Από τα ευρήματα της έρευνας στα μελετώμενα επιρρηματικά ζεύγη με μεταβλητό παραγωγικό μόρφημα *-ως/-α* διαπιστώνεται γενικά η κυριαρχία –με βάση τη συχνότητα εμφάνισης– των τύπων σε *-ως* έναντι αυτών σε *-α*. Το στοιχείο αυτό έρχεται σε αντίθεση με τη βιβλιογραφία που χαρακτηρίζει το επίθημα *-α* ως το συνηθέστερο στη χρήση από τους ομιλητές. Παράλληλα, τα δεδομένα ανέδειξαν την ύπαρξη επιρρηματικών ζευγών τα οποία εμφανίζουν ανταγωνιστική μεταξύ τους σχέση ως προς μία σημασία, όπως τα ζεύγη *άμεσα - αμέσως* και *απλά - απλώς*.

Πιο συγκεκριμένα, η χρήση του *άμεσα* με τη σημασία του *αμέσως* είναι ιδιαίτερα συχνή στα κειμενικά είδη του προφορικού κυρίως λόγου. Αντίστοιχα, το επίρρημα *απλά* φαίνεται να έχει καθιερωθεί στη γλωσσική συνείδηση των ομιλητών ως τύπος σημασιολογικά ισοδύναμος του *απλώς*, στο σύνολο σχεδόν των κειμενικών ειδών του προφορικού και του γραπτού λόγου, τάση που, όπως υπαινιχθήκαμε και στην υποενότητα (4.2.1), ενδεχομένως να αποτελεί δείγμα γλωσσικής αλλαγής.

Επίσης, από τα δεδομένα διαπιστώσαμε την ύπαρξη δύο ακόμα ζευγών (*κύρια – κυρίως* και *προηγούμενα – προηγουμένως*) τα οποία θα μπορούσαν να εμφανίζουν ανταγωνιστική μεταξύ τους σχέση στην επιλογή των χρηστών. Ωστόσο, οι μετρήσεις κατέδειξαν την ξεκάθαρη επικράτηση των τύπων *-ως*, η οποία υποθέτουμε ότι συντελείται λόγω του ότι οι τύποι αυτοί δεν γίνονται αντιληπτοί ως χαρακτηρισμένοι για τη λόγια προέλευσή τους, με αποτέλεσμα να έχουν ουδετεροποιηθεί υφολογικά.

Όσον αφορά το επιρρηματικό ζεύγος *βέβαια* και *βεβαίως*, διαπιστώσαμε ότι στο μεγαλύτερο μέρος των εμφανίσεων χρησιμοποιούνται με μη βεβαιωτική – αντιθετική σημασία. Ακόμα σε σχέση με το συγκεκριμένο ζεύγος, τα δεδομένα από το ΣΕΚ κατέδειξαν

ότι ο τύπος σε -α υπερισχύει στο σύνολο των κειμενικών ειδών του αντίστοιχου παράλληλου τύπου σε -ως, παρά την ιδιαίτερα υψηλή συχνότητα χρήσης και του δεύτερου τύπου. Επομένως, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι τα δεδομένα που αφορούν το συγκεκριμένο επιρρηματικό ζεύγος έρχονται σε αντίθεση με τη βιβλιογραφία που ορίζει ότι τα λόγια επιθήματα -ως χρησιμοποιούνται σε πιο επίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα του γραπτού κυρίως λόγου, ενώ τα αντίστοιχα σε -α αποτελούν μέρος πιο ανεπίσημων περιστάσεων επικοινωνίας και κατά βάση του αυθόρμητου προφορικού λόγου.

Επιπρόσθετα, μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι η συγκεκριμένη διάκριση μπορεί να βρίσκει εφαρμογή σε κάποιους τύπους επιρρημάτων, ωστόσο δεν ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις. Όπως λοιπόν έγινε σαφές από τα ευρήματα της εργασίας παρατηρούμε ότι, παρά και την τάση της αντικατάστασης λόγιων τύπων σε -ως από τους αντίστοιχους σε -α της δημοτικής, η καταφανής κυριαρχία των τύπων σε -ως, σε επίσημα ή μη περιβάλλοντα επικοινωνίας, όπως και αντίστοιχα η κυριαρχία του *βέβαια* σε πιο επίσημα περιβάλλοντα, καταδεικνύει ότι το παραγωγικό επίθημα των επιρρηματικών τύπων δεν αποτελεί πάντοτε δείκτη της καθαρεύουσας ή της δημοτικής, αφού τα επιρρήματα φαίνεται να έχουν ουδετεροποιηθεί υφολογικά.

Αναφορικά με το επίπεδο της χρήσης διαπιστώθηκε ότι τύποι όπως οι *άμεσα* και *αμέσως* διαφέρουν στη χρήση όταν εμφανίζονται με διαφορετική σημασία, αλλά, όπως και στα υπόλοιπα ζευγάρια, όταν εμφανίζονται ως ανταγωνιστές δεν εμφανίζουν ιδιαίτερες διαφορές. Ένα ακόμα στοιχείο που χαρακτηρίζει τους επιρρηματικούς τύπους *κύρια* και *προηγούμενα* είναι η τάση τους να εμφανίζονται σε κειμενικά είδη που σχετίζονται με το πολιτικό λόγο. Έτσι διαπιστώσαμε ότι η χρήση, για παράδειγμα του *κύρια*, εμφανίζει ιδιαίτερη προτίμηση σε κειμενικά είδη των ομιλιών και των συνεντεύξεων από τον προφορικό λόγο.

Αντίστοιχα σε σχέση με τον τύπο *προηγούμενα*, η Φραγκάκη (2022) αναφερόμενη σε δεδομένα από σώμα κειμένων μέχρι το 1989 υποστηρίζει ότι ένα βασικό χαρακτηριστικό του τύπου αυτού αποτελεί το γεγονός ότι από τη δεκαετία του 1970 και μετά η χρήση του συνδέεται ιδιαίτερα με συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις που έχουν σχέση με τον πολιτικό λόγο, όπως π.χ. ομιλίες στη Βουλή, συνεντεύξεις κτλ. Κατά την ίδια, αυτή η τάση φανερώνει έναν ιδεολογικό δείκτη στη χρήση του επιρρήματος αυτού. Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται στα δεδομένα από το ΣΕΚ, καθώς το επίρρημα αυτό εμφανίζεται σε κειμενικά είδη του πολιτικού λόγου όπως συνεντεύξεις και ομιλίες.

### 4.3 Κριτική ανάλυση της αντιμετώπισης των μελετώμενων επιρρηματικών ζευγών σε λεξικά της νέας ελληνικής

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η κριτική προσέγγιση του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζουν τα μελετώμενα επιρρηματικά ζεύγη τρία μονόγλωσσα λεξικά της νέας ελληνικής, το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη (ΛΚΝ 1998), το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* του Γ. Μπαμπινιώτη (ΛΝΕΓ 2012) και το Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας (ΧΛΝΓ 2014). Με βάση τα ευρήματα από το ΣΕΚ, όπως τα έχουμε παρουσιάσει στις προηγούμενες ενότητες του κεφαλαίου 4, θα συζητηθούν οι επιλογές των λεξικών σε σχέση με τη λημματοποίηση και την παρουσίαση της σημασίας και της χρήσης των μελετώμενων επιρρημάτων.

Το ΛΚΝ αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα λεξικά της ΝΕ, το οποίο διατίθεται και σε ηλεκτρονική μορφή. Μία από τις καινοτομίες του είναι η παράθεση της φωνητικής μεταγραφής σύμφωνα με το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο, η οποία εμφανίζεται ύστερα από κάθε κεφαλή λήμματος. Παράλληλα, καταγράφει μεγάλο αριθμό εκφράσεων της νέας ελληνικής, ενώ στην ηλεκτρονική μορφή του προσφέρει τη δυνατότητα διασύνδεσης με δεδομένα από σώματα κειμένων και την αναζήτηση σε αυτά.<sup>5</sup>

Το δεύτερο κατά χρονολογική σειρά έκδοσης λεξικό που ερευνάται είναι το ΛΝΕΓ του Γ. Μπαμπινιώτη. Το συγκεκριμένο λεξικό αποτελείται από 65.000 λήμματα, ενώ οι λεξικογραφικές αναφορές ξεπερνούν τις 150.000. Κεντρικό χαρακτηριστικό του λεξικού αποτελεί η αξιοποίηση ηλεκτρονικών αλλά και συμβατικών πηγών της λεξικογραφίας. Μία από τις καινοτομίες που εισάγει το ΛΝΕΓ είναι η δημιουργία ενός ένθετου παραρτήματος με συγκεντρωτικούς πίνακες οι οποίοι παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τη δομή και τη λειτουργία των γλωσσικών δεδομένων, καθώς και η παρουσίαση σχολίων για επιλεγμένα λήμματα σε ξεχωριστό πλαίσιο. Ο σχολιασμός αυτός αφορά τις δυσκολίες που εντοπίζονται σε λέξεις της ΝΕ σε σχέση με την ορθογραφία, την ετυμολογία ή και τη σημασία (Μπαμπινιώτης 2012: 23-35).

Το ΧΛΝΓ της Ακαδημίας Αθηνών αποτελεί το τρίτο κατά σειρά έκδοσης λεξικό, το οποίο βασίζεται σε πολύχρονη πρωτογενή έρευνα και περιλαμβάνει 75.000 λήμματα, 12.000 στερεότυπες εκφράσεις και συνάψεις και 5.000 νεολογισμούς. Μερικές από τις καινοτομίες που παρουσιάζει έχουν να κάνουν με τον τρόπο κατάρτισης του λημματολογίου, το οποίο διαμορφώνεται με βάση σώματα κειμένων, όπως του ΕΘΕΓ, τη χρήση αυθεντικών

<sup>5</sup> [https://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/tools/lexica/triantafyllides/](https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/)



παραδειγμάτων και την ενοποίηση των σημασιών με διάκριση της σημασίας από τη χρήση (Χαραλαμπίδης 2014: 13-14).

#### 4.3.1 Οι επιρρηματικοί τύποι *άμεσα* και *αμέσως* στην ελληνική λεξικογραφία

Όσον αφορά το ζεύγος *άμεσα* – *αμέσως*, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε και στον Πίνακα 10, το ΛΚΝ παραθέτει ως αυτόνομο λήμμα μόνο τον τύπο *αμέσως*, ενώ καταγράφει τις σημασίες που δηλώνει με τη μορφή της αριθμησης. Έτσι, αναφέρει ότι το συγκεκριμένο επίρρημα χρησιμοποιείται με τη σημασία «πολύ γρήγορα, την ίδια στιγμή», καθώς και με τη σημασία του επιρρήματος *άμεσα*, δηλαδή ως αντίθετο του *έμμεσα*. Παράλληλα, για την περαιτέρω διασάφηση των ερμηνευμάτων, παραθέτει πληροφορίες για τη χρήση με τη συμπερίληψη παραδειγμάτων, την ετυμολογία, ενώ με την προσθήκη του χρηστικού δείκτη του λογίου επισημαίνει την υφολογική διαφοροποίηση της λέξης στο επίπεδο της χρήσης.

**αμέσως** [amésos] επίρρ. χρον. : **1.** πολύ γρήγορα, την ίδια στιγμή: Έλα εδώ ~. Το βρήκα ~. Θα σας απαντήσω ~. Μας εξυπηρέτησαν / μας βοήθησαν ~. || με έμφαση: ~ ~ του εξηγήσαμε τι συνέβη. Να έρθεις ~ τώρα. || σε άμεση χρονική διαδοχή: ~πλήρωσε κι έφυγε. Πλήρωσε και ~ έφυγε. ~ μόλις άκουσε το όνομά του, έτρεξε. Μόλις τον είδε κατάλαβε ~ τι θα ζητήσει. || επιφωνηματικά στη θέση καταφατικής απάντησης, για να δηλώσει την προθυμία του ομιλητή να ικανοποιήσει κάποια επιθυμία ή παραγγελία: Έναν καφέ παρακαλώ. - ~ (έφτασε)! Μου δίνεις ένα ποτήρι νερό; ~~, (μετά χαράς). **2.** (λόγ.) άμεσα.

[λόγ. < ελνστ. *αμέσως* < αρχ. επίθ. *ἄμεσος* χωρίς ενδιάμεσο χρονικό διάστημα]

#### Πίνακας 10: Το λήμμα *αμέσως* στο ΛΚΝ

Αντίθετα, το επίρρημα *άμεσα* καταγράφεται ως υπολήμμα στο επίθετο *άμεσος*, τύπο από το οποίο παρήχθησαν οι δύο επιρρηματικοί αυτοί τύποι, με δήλωση της σημασίας και την προσθήκη παραδειγμάτων.

Σε αντίθεση με το ΛΚΝ, το ΛΝΕΓ συμπεριλαμβάνει και τα δύο επιρρήματα ως αυτόνομα λήμματα με τη δήλωση των σημασιών στους ορισμούς και την παράθεση χαρακτηριστικών παραδειγμάτων για τη γλωσσική χρήση. Επιπρόσθετα, στο λήμμα *αμέσως* παρέχει πληροφορίες σχετικά με το επίπεδο της συνωνυμίας και της ετυμολογίας, ενώ ο συντάκτης χαρακτηρίζει το επίρρημα ως λόγιο. Επιπλέον, όπως παρουσιάζει ο Πίνακας 11, παραθέτει σε ξεχωριστό πλαίσιο σχολιασμό του συντάκτη για τη χρήση των δύο αυτών

τύπων στο επίπεδο της σημασίας και της χρήσης. Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί «εσφαλμένη» τη χρήση του *άμεσα* σε όλες τις περιπτώσεις αντί του *αμέσως*, χρήση που την αποδίδει στην αντίληψη ότι αποτελεί τύπο της δημοτικής. Στη συνέχεια καταγράφει τη διαφορά των σημασιών με παραδείγματα που μοιάζουν να προέρχονται από καθημερινή συνομιλία, επισημαίνοντας την αλλαγή νοήματος που υποστηρίζεται ότι υπάρχει όταν το *άμεσα* χρησιμοποιείται με τη σημασία του *αμέσως* (Μπαμπινιώτης 2012: 175).

Η χρήση του **άμεσα** σε όλες τις περιπτώσεις, με την αντίληψη ότι είναι τύπος της δημοτικής, αντί του **αμέσως**, είναι εσφαλμένη. Άλλη η σημ. του *άμεσα* και άλλη τού *αμέσως*. *Άμεσα* είναι το αντίθετο τού **έμμεσα** και σημαίνει «απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση κανενός»: *Με ημίμετρα και παρακλήσεις δεν λύνεται το θέμα· πρέπει να τεθεί άμεσα στους υπευθύνους, και μάλιστα το ταχύτερο δυνατόν*. Διαφορετική είναι η σημ. τού *αμέσως* σημαίνει «χωρίς καθυστέρηση, τώρα»: *Πρέπει να του μιλήσεις αμέσως, για να μη χαθεί πολύτιμος χρόνος – Μας απάντησε αμέσως, μόλις τον ρωτήσαμε*. Στις τελευταίες αυτές περιπτώσεις η χρήση τού *άμεσα* αλλάζει το νόημα: «*Πρέπει να του μιλήσεις άμεσα...*» θα σήμαινε «απευθείας, χωρίς να μεσολαβήσουν άλλοι»! Το ίδιο και το «*μας απάντησε άμεσα...*»! (πβ. κ. *αγρίως άγρια, αδίκως – άδικα, αδιακρίτως – αδιάκριτα* κ.ά.).

#### **Πίνακας 11: Ο πλαισιωμένος σχολιασμός του ΛΝΕΓ για τη χρήση και τη σημασία των επιρρημάτων *άμεσα* – *αμέσως***

Σε αντιστοιχία με το ΛΚΝ, το ΧΛΝΓ καταγράφει κι αυτό ως αυτόνομο λήμμα μόνο το επίρρημα *αμέσως*, ενώ το επίρρημα *άμεσα* εντάσσεται στο λήμμα του επιθέτου. Όσον αφορά το επίρρημα *αμέσως*, πέρα από τον καθορισμό της σημασίας, όπως και στο ΛΚΝ, παρέχει πληροφορίες σε σχέση με το ύφος της λέξης (π.χ. *εμφατική χρήση*) με παράθεση σχετικών παραδειγμάτων (βλ. Πίνακα 12).

**αμέσως** [άμέσως] α-μέ-σως επίρρ.: χωρίς καθυστέρηση ή χρονοτριβή: *Επιστρέφω ~. Μου απάντησαν ~. Η πωλήτρια με εξυπηρέτησε ~ (= στη στιγμή, στο λεπτό). Πρέπει να βρω ~ λύση (= επειγόντως).*|| (εμφατ.) *Τώρα ~! Φύγε ~ (= γρήγορα) από εδώ!!!* (δηλώνει εμφατ. τη χρονική αλληλουχία) *~ μόλις ενεργοποιηθεί. Τι κάνουμε ~ μετά;*|| (ως επιφών. σε θέση κατάφασης: δηλώνει προθυμία του ομιλητή) *-Μπορείς να μου το εξηγήσεις πάλι; -- (= μετά χαράς)! (εμφατ.) ~, έφτασε!* Πβ. *αμελλητί, ανυπερθέτως, αυθωρεί, αυτοστιγμεί, εν ριπή οφθαλμού, ευθύς, κατευθείαν, μεμιάς, μονομιάς, πάραυτα, παραχρήμα.* Βλ. *άμεσα.* ΑΝΤ. καθυστερημένα

### Πίνακας 12: Το λήμμα *αμέσως* στο ΧΑΝΓ

Ακόμα, σύμφωνα και τον Πίνακα 13, στο επίπεδο της μικροδομής παρέχει πληροφορίες για το λήμμα με την προσθήκη του αντίθετου επιρρήματος *καθυστερημένα* και παραδειγμάτων χρήσης με στερεότυπες φράσεις, όπως αυτή της παγιωμένης φράσης *ευθύς αμέσως* και της φράσης *ο αμέσως επόμενος*.

- ΦΡ.: **ο αμέσως επόμενος**: αυτός που ακολουθεί, χωρίς ενδιάμεση παρεμβολή: *~ ~ στη σειρά κατάταξης. Η ~ ~ η χρονιά. Στο ~ο φανάρι, στρίψτε αριστερά., **ευθύς αμέσως** βλ. ευθύς [ $\leq$ μτγν. άμέσως]*

### Πίνακας 13: Παραδείγματα χρήσης του *αμέσως* σε στερεοτυπικές φράσεις στο ΧΑΝΓ

Την επιλογή της αναφοράς της στερεότυπης φράσης *ευθύς αμέσως* στο ΧΑΝΓ επιβεβαιώνουν και τα ευρήματα της έρευνάς μας στο ΣΕΚ (βλ. ενότητα 4.2), καθώς η συγκεκριμένη σύναψη φαίνεται να αποτελεί μια από τις πιο συνήθεις φράσεις που περιλαμβάνουν το επίρρημα *αμέσως* (βλ. Εικόνα 4). Η χρήση μάλιστα αυτής της φράσης στο ΣΕΚ, τείνει να εμφανίζεται σε πιο επίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας και στα κειμενικά είδη των ακαδημαϊκών, των ειδησεογραφικών και των ενημερωτικών κειμένων του γραπτού λόγου.

| Hit | KWIC   |
|-----|--|
| 1   | ύκλους, τους οποίους θα σκιαγραφήσουμε <b>ευθύς αμέσως</b> . </p> <p> Ο πρώτος κύκλος                      |
| 2   | 581 , για την οποία θα γίνει λόγος <b>ευθύς αμέσως</b> . </p> <p> 2.Το δικαίωμα στο                        |
| 3   | τικά» είπε απαντώντας, για να επισημάνει <b>ευθύς αμέσως</b> ; </p> <p> «Προσοχή, μην πάθουμε              |
| 4   | υήλ παρακολουθεί και θα μας ενημερώσει <b>ευθύς αμέσως</b> , Έμμα που βρισκόσαστε τώρα; <Ψ>                |
| 5   | 17 σας δώσω μια ευρωπαϊκή εικόνα εγώ, <b>ευθύς αμέσως</b> ; <b>Προβάλλεται ρεπορτάζ</b> Γ. ΚΟΙΛΙΑΡΗΣ: Καλό |
| 6   | για τη συγκεκριμένη αντίδραση ακολουθεί <b>ευθύς αμέσως</b> , <b>Στην ιστορία</b> της η ανθρωπότητα        |
| 7   | , οπότε θα τον αποκαταστήσει. </p> <p> <b>Ευθύς αμέσως έθεσα</b> στον εαυτό μου το                         |
| 8   | 966 για επιτροπές και το τονίζω, γιατί <b>ευθύς αμέσως έχω</b> μια άλλη εξέλιξη του                        |
| 9   | ον κομμουνιστών, αλλά και των ΕΑΜιτών. <b>Ευθύς αμέσως ανέλαβε</b> τα ηνία της ηγεσίας                     |
| 10  | <p> Τα μολυβδόβουλλα που ακολουθούν <b>ευθύς αμέσως</b> (αρ. 4 ως 8) δεν ανήκουν σε                        |
| 11  | 1202 ισχύει και για τα επιτόκια που <b>ευθύς αμέσως αρχίζουν</b> να πληρώνουν επιχειρήσεις, ή              |
| 12  | 1402 και θα ήθελα τη συμβουλή σας <b>ευθύς αμέσως</b> ”, <b>είπε</b> ο δήμαρχος σαν σίφουνας               |
| 13  | 9 με τον Ξιφλίνο πηγών θα παραθέσουμε <b>ευθύς αμέσως εκείνες</b> που αναφέρονται στο πρόσωπό              |
| 14  | πραίας και οι άνθρωποι του” παραθέτουμε <b>ευθύς αμέσως ενώ, σε</b> άλλες τέσσερις σελίδες (36-39)         |
| 15  | ’80 η μεγάλη εαρινή επίθεση των Ιταλών. <b>Ευθύς αμέσως η επίθεσή</b> τους προσέκρουσε σε                  |
| 16  | κής Απελευθέρωσης. </p> <p> Δυστυχώς, <b>ευθύς αμέσως, η ηγεσία</b> του ΚΚΕ έκανε                          |
| 17  | 1787 το φίλτρο επάνω στη μάγισσα και <b>ευθύς αμέσως η μάγισσα</b> μεταμορφώθηκε σε ποντίκι.</             |
| 18  | 9 ανούσια, αλλά αυτά που θα διαβάσετε <b>ευθύς αμέσως θα</b> σας βάλουν σε σκέψεις;                        |
| 19  | κατασκευάσει ο Βενιζέλος και συγκρότησε <b>ευθύς αμέσως (καλοκαίρι του 1919)</b> ειδική επιτροπή για       |
| 20  | μου και στο παιδί μου», συμπληρώνοντας <b>ευθύς αμέσως με ελικρίνεια</b> : «Οι ανάγκες αυτές               |

**Εικόνα 4: Παραδείγματα χρήσης της φράσης *ευθύς αμέσως* στο ΣΕΚ**

Σε σχέση τώρα με το υπολήμμα *άμεσα*, το ΧΛΝΓ (Πίνακας 14) διαφοροποιείται σε σχέση με το ΛΚΝ, καθώς προσθέτει ως σημασία την «καταχρηστική», όπως σημειώνει με τον αντίστοιχο μεταγλωσσικό χαρακτηρισμό, χρήση του τύπου *άμεσα* στη θέση του επιρρήματος *αμέσως*.

- **επίρρ.:** **άμεσα 1.** με άμεσο τρόπο, απευθείας, χωρίς μεσολάβηση ή παρεμβολή (τρίτου): *Νοσήματα που σχετίζονται ~ με το κάπνισμα. ~ ασφαλισμένος (: σε αντιδιαστολή με τον έμμεσα ασφαλισμένο, που έχει π.χ. ασφάλεια από τους γονείς του).* || *Θέματα που μας αφορούν/ενδιαφέρουν ~.* ANT. Έμμεσα **2.** (καταchr.) αμέσως, χωρίς καθυστέρηση, αργοπορία, χρονοτριβή: *Νομοσχέδιο που προωθείται ~ από την κυβέρνηση. Απόφαση που βγήκε / λύση που δόθηκε ~.* (για διαμέρισμα/κατάστημα που ενοικιάζεται ή πωλείται) ~ διαθέσιμο.

**Πίνακας 14: Το υπολήμμα *άμεσα* στο ΧΛΝΓ**

Όπως έχει προαναφερθεί στην ενότητα 4.2, σε ένα μεγάλο μέρος των εμφανίσεών του το επίρρημα *άμεσα* χρησιμοποιείται με τη σημασία «αμέσως». Πιο συγκεκριμένα, η χρήση αυτή του επιρρήματος εντοπίζεται κυρίως στα προφορικά δεδομένα, όπου τα ποσοστά αυτής της χρήσης είναι σχεδόν διπλάσια σε σχέση με τα γραπτά κείμενα. Αντίθετα, στα δεδομένα του γραπτού λόγου η χρήση του *άμεσα* με τη συγκεκριμένη σημασία φαίνεται να είναι μάλλον περιορισμένη. Με βάση τα στοιχεία αυτά θεωρούμε ότι θα ήταν περισσότερο χρήσιμο στα σύγχρονα λεξικά της ΝΕ να προσδιορίζεται περιγραφικά στο επίπεδο της

μικροδομής η χρήση του *άμεσα* με τη σημασία του «αμέσως» ως χρήση η οποία λαμβάνει χώρα κατά βάση στο προφορικό γλωσσικό περιβάλλον χρήσης της ΝΕ και όχι ως «καταχρηστική» ή «λανθασμένη» όπως την χαρακτηρίζουν το ΧΛΝΓ και το ΛΝΕΓ αντίστοιχα.

Παράλληλα, για την καλύτερη αποτύπωση της συγκεκριμένης χρήσης θα ήταν προτιμότερη η προσθήκη παραδειγμάτων με αυτή τη σημασία από τον προφορικό κυρίως λόγο, όπου, όπως φάνηκε από την έρευνά μας, χρησιμοποιείται σε ποσοστό μεγαλύτερο από το 50%. Επίσης, με βάση τα ευρήματα της έρευνάς μας επιβεβαιώνεται το λεξικό ΧΛΝΓ όσον αφορά τη λημματογράφηση της λέξης *άμεσα* ως λήμματος-κεφαλής, αφού σύμφωνα και με τη γενική του συχνότητα (βλ. 4.1.1.) αποτελεί ένα επίρρημα με σημαντική χρηστικότητα στο γλωσσικό περιβάλλον της ΝΕ και με τις δύο χρήσεις του.

Τέλος, όσον αφορά την πρώτη (ή μοναδική) σημασία του επιρρήματος, σύμφωνα με τα λεξικά, θα μπορούσε να ενσωματωθεί στα παραδείγματα ή να δοθεί ως φράση η ιδιαίτερα συχνή στα δεδομένα μας δομή *άμεσα ή έμμεσα*, η οποία εμφανίζεται κυρίως στον γραπτό λόγο και σε πιο επίσημα κειμενικά είδη όπως αυτά των ενημερωτικών, των νομικών και διοικητικών κειμένων και των ειδήσεων.

#### 4.3.2 Οι επιρρηματικοί τύποι *απλά* και *απλώς* στην ελληνική λεξικογραφία

Σε σχέση με το επιρρηματικό ζεύγος *απλά* – *απλώς*, το ΛΚΝ καταγράφει ως αυτόνομο λήμμα μόνο τον τύπο *απλώς* με τη σημασία «μόνο αυτό και όχι άλλο». Αντίθετα, το επίρρημα *απλά* καταγράφεται ως υπολήμμα στο επίθετο *απλός*. Παράλληλα, για τη δήλωση της σημασίας του *απλά* παραπέμπει στις σημασίες που δίνονται για τον ορισμό του επιθέτου *απλός*, όπως, για παράδειγμα, «που γίνεται ... με τρόπο φυσικό ή συνηθισμένο» ή ως αντίθετο του επιθέτου *πολύπλοκος*.

Το ΛΝΕΓ, όπως και το ΛΚΝ, επιλέγει μόνο τον τύπο *απλώς* ως λήμμα-κεφαλή με τη σημασία «μόνο», ενώ στο επίπεδο των γραμματικών πληροφοριών, εκτός της αναφοράς του ότι ανήκει στην ευρύτερη κατηγορία του επιρρήματος, προσθέτει και την πληροφορία ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως προτασιακό επίρρημα. Ωστόσο, όπως και για το ζεύγος *άμεσα* – *αμέσως*, παρέχει ένα ειδικά πλαισιωμένο σχολιασμό, προκειμένου να αναφερθεί στη σημασιολογική διαφοροποίηση που παρουσιάζουν οι εν λόγω επιρρηματικοί τύποι.

Πιο συγκεκριμένα, όπως παρουσιάζει και στον Πίνακα 15, σύμφωνα με το ΛΝΕΓ, η επιλογή από μερίδα σύγχρονων ομιλητών της ελληνικής του τύπου *απλά* αντί του τύπου *απλώς* οφείλεται σε «εσφαλμένη» αντίληψη για την έννοια της δημοτικής ή σε κατ' αναλογία σχηματισμό των επιρρημάτων σε *-α* όταν προέρχονται από τύπους επιθέτων με κατάληξη σε

-ος (π.χ. *γρήγορα, έξυπνα*). Σε κάθε περίπτωση τονίζει ότι οι δύο τύποι έχουν διαφορετική σημασία, με το επίρρημα *απλώς* να σημαίνει «μόνο», ενώ το *απλά* «με απλό τρόπο». Καταλήγοντας, επισημαίνει την αναγκαιότητα χρήσης των επιρρηματικών τύπων με μόρφημα -ως, γιατί πολλοί από αυτούς διαφοροποιούνται ως προς τη σημασία και υφολογικά και έτσι υπηρετείται η σαφήνεια στην απόδοση του νοήματος (2012 : 284).

#### **απλώς – απλά**

Από εσφαλμένη αντίληψη της έννοιας της δημοτικής ή από μια τάση να υπαχθούν τα πάντα σε ανεξάιρετους κανόνες, χρησιμοποιούν μερικοί το επίρρημα *απλά* αντί του *απλώς*. Ωστόσο, οι δύο τύποι διαφέρουν σημασιολογικά: **απλά** σημαίνει «με απλό τρόπο, με απλότητα», ενώ **απλώς** σημαίνει «μόνο». Παράδειγμα: Μίλα **απλά**, να σε καταλαβαίνουν όλοι – Χρειάζεται **απλώς** ένα πιστοποιητικό από τη νομαρχία – **Απλώς**, πρέπει να προσέξεις να διατυπώσεις απλά τις απόψεις σου, ώστε να πεισθούν όλοι. Σημασιολογικά διαφέρουν επίσης και άλλα επιρρήματα σε -ως / -α: *εκτάκτως – έκτακτα, αδιακρίτως – αδιάκριτα* κ.ά. Μπορεί ο γενικός κανόνας να είναι ότι τα επιρρήματα της Κοινής Ελληνικής (δημοτικής) από επίθετα σε -ος σχηματίζονται σε -α (*έξυπνος – έξυπνα, γρήγορος – γρήγορα*), αλλά υπάρχουν περιπτώσεις που για σημασιολογικούς, υφολογικούς ή άλλους λόγους (αποφυγή συσκότισης του νοήματος), επιβάλλεται να χρησιμοποιούνται και ορισμένοι τύποι επιρρημάτων σε -ως.

#### **Πίνακας 15: Ο πλαισιωμένος σχολιασμός του ΛΝΕΓ για τη χρήση και τη σημασία των επιρρημάτων *απλά* και *απλώς***

Αντίστοιχα, το ΧΛΝΓ συμπεριλαμβάνει και αυτό ως λήμμα μόνο το επίρρημα *απλώς*, το οποίο χαρακτηρίζει ως λήμμα λόγιας προέλευσης και για το οποίο δίνει τη σημασία «μόνο». Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 16, με χρήση παραδειγμάτων το ΧΛΝΓ κατηγοριοποιεί τις χρήσεις του επιρρηματος με βάση τη λειτουργία τους σε εμφατικές (π.χ. *είναι απλώς υπέροχος*), επιδοτικές (π.χ. *όχι απλώς καλά, πολύ καλά*) και επεξηγηματικές (π.χ. *δεν ερμηνεύω, απλώς παραθέτω στοιχεία*).

**απλώς** [άπλῶς] α-πλώς επίρρ. (λόγ.) **1.** μόνο: Το γεγονός ήταν ~ η αφορμή. ~ πιστεύω ότι ... *Μην εκνευρίζεσαι, ~ μια ερώτηση έκανα! Ό,τι έγινε ήταν μελετημένο, όχι ~ και ως έτυχε!* (εμφατ.) *Είναι ~ υπέροχος!*|| (επιδοτικά:) *Όχι ~ καλά, πολύ καλά! Δεν πρόκειται ~ για επιστήμονα, αλλά για ιδιοφυΐα!*|| (επεξηγηματικά:) *Δεν ερμηνεύω, ~ παραθέτω τα στοιχεία. Δεν συνέβη τίποτε σοβαρό· ~ μια παρεξήγηση.* **2.** (ως αντιθετικός σύνδ.) μόνο (που), όμως, αλλά: *Δεν είπα ψέματα, ~ δεν είπα όλη την αλήθεια. Θα του μιλούσα, ~ δεν έτυχε να τον συναντήσω.* Πβ. απλά. • ΦΡ: **απλώς και μόνο/αποκλειστικά και μόνο/μόνο και μόνο** βλ. μόνο, **απλώς/εική και ως έτυχε** βλ. τυγχάνω • βλ. **απλούστατα** [< αρχ. άπλῶς, γαλλ. simplement]

### Πίνακας 16: Το λήμμα *απλώς* στο ΧΑΝΓ

Οι λειτουργίες αυτές του *απλώς* έχουν βρεθεί και στην έρευνά μας στο ΣΕΚ. Έτσι, η Εικόνα 5 παρουσιάζει μια σειρά από παραδείγματα της επιδοτικής λειτουργίας του *απλώς* στο ΣΕΚ, ενώ στο 15 δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της επεξηγηματικής χρήσης του τύπου.

| Hit | KWIC  |
|-----|---|
| 7   | 673 με τον λαό θεωρήθηκε και δικαίως <b>όχι απλώς ένα βήμα</b> ανανέωσης και εκσυγχρονισμού       |
| 8   | 682 μας συνδέει με τον κόσμο και <b>όχι απλώς ένα είδος</b> επιδεκτικότητας στην υποβολή.         |
| 9   | 6 μια στοίβα πράγματα από το καρότσι, <b>όχι απλώς ένα πακέτο</b> πασατέμπο, έτσι συμβολικά.      |
| 10  | 738 ικανότητες, να κάνει αυτό το Δήμο, <b>όχι απλώς ένα στενό</b> Δήμο, αλλά ένα                  |
| 11  | > <p> Και μάλλον σε πολλές περιπτώσεις <b>όχι απλώς ένα "συμβολικό"</b> ποσό. </p> <p>            |
| 12  | υχής, γιατί ο Αντωνίνος Πίος αποδείχτηκε <b>όχι απλώς ένας συνετός</b> αυτοκράτορας αλλά και      |
| 13  | που αναλογούν μία ανά 33 κατοίκους του, <b>όχι απλώς έχει «καλύψει»</b> αυτά τα κριτήρια          |
| 14  | 826 . Η κυβέρνηση για όλα τα θέματα, <b>όχι απλώς έχει λάβει</b> θέση και είναι                   |
| 15  | 829 η χώρα μας εισέρχεται στην ONE <b>όχι απλώς έχοντας επιτύχει</b> την εξυγίανση από            |
| 16  | 833 με άλλους, εν τούτοις ορισμένα πλοία <b>όχι απλώς έχουν ενηλικιωθεί</b> αλλά και μερικά       |
| 17  | ικογένειες σαρκικών αδερφών(!), οι οποίες <b>όχι απλώς έχουν να μιλήσουν</b> χρόνια, αλλά         |
| 18  | τότε που ήσασταν εκπρόσωπος τύπου; B> <b>Όχι απλώς έχω λιγότερη</b> δουλειά στην Ρηγίλλης,        |
| 19  | ένα τόσο σοβαρό και απόρρητο ζήτημα; <b>Όχι, απλώς ήθελα να δώσουν</b> στοιχεία που               |
| 20  | 861 και μιλάνε όπως ο "απλός λαός"; <b>Όχι, απλώς ήρθε η πρόσδος.</b> Όλα αυτά                    |
| 21  | 872 απ' τη χούντα ότι η κατάσταση <b>όχι απλώς ήταν σοβαρή</b> , αλλά βρισκόταν στο               |
| 22  | παιχνίδια εξουσίας πολίτες, η γέυση είναι <b>όχι απλώς ίδια</b> αλλά μάλλον χειρότερη... </p> <   |
| 23  | ρες το Στέητ Ντηπάρτμεντ τηρούσε στάση <b>όχι απλώς ίσων αποστάσεων</b> αλλά εθελουφλική μετά     |
| 24  | ελέθριες για τη συνέχεια επιπτώσεις. Ήταν <b>όχι απλώς αγώνας απόλειψης</b> του χαρακτηρισμού της |
| 25  | ρύς «κοριούς»; Θα έλεγα ακόμη χειρότερα: <b>όχι απλώς αδιάφοροι.</b> Δηλώνουμε πολλές φορές, και  |
| 26  | ιδικοί των ΗΠΑ στην Ελλάδα προϋποθέτει <b>όχι απλώς αλλαγή</b> της νοοτροπίας αλλά και            |

Εικόνα 5: Παραδείγματα της επιδοτικής λειτουργίας του *απλώς* στο ΣΕΚ

15. ... άσιννοι" δεν επιδόθηκαν σε έξαλλους πανηγυρισμούς. **Απλώς** αγκαλιάστηκαν στο κέντρο του γηπέδου για το ... WRPG18-1091.txt

Παράλληλα, σε αντίθεση με τα άλλα δύο λεξικά, παραθέτει και μια δεύτερη σημασία αυτή της χρήσης του *απλώς* ως αντιθετικού συνδέσμου με τη σημασία του «μόνο που, αλλά», ενώ παρέχει και παραδείγματα χρήσης της λέξης και σε σχέση με το φραστικό επίπεδο (βλ. Πίνακα 16).

Αντίθετα, το επίρρημα *απλά* παρατίθεται ως υπολήμμα του επιθέτου *απλός, -ή, -ό*, με δήλωση και των δύο σημασιών, δηλαδή «με απλό τρόπο» και «μόνο». Μάλιστα, στη δεύτερη σημασία ο συντάκτης προσθέτει και τον μεταγλωσσικό χαρακτηρισμό «καταχρηστική».

Σε σχέση με τις φράσεις που χρησιμοποιεί το λεξικό ως αντιπροσωπευτικά δείγματα χρήσης και επιλέγοντας ως παράδειγμα αυτό της στερεότυπης φράσης *απλώς και μόνο*, αξίζει να σημειώσουμε ότι η φράση αυτή αποτελεί το πιο συχνό λεξικό σύμπλεγμα για το επίρρημα *απλώς* στο ΣΕΚ, όπως είδαμε στο 4.2. Ωστόσο όπως φαίνεται και στο παράδειγμα 16 από το ΣΕΚ, το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση του *απλά* με τη έκφραση *απλά και μόνο*, η οποία εμφανίζεται ιδιαίτερα στο κειμενικό είδος των ενημερωτικών κειμένων και δεν καταγράφεται από τα λεξικά.

16 ... δυσκολίες. Τα πάθη που τον συνταράσσουν είναι **απλά και μόνο** το επιστέγασμα της πικρής αλήθειας... WFBG09-5008.txt

Παράλληλα, τα ευρήματα της έρευνάς μας έδειξαν ότι τα επιρρήματα *απλώς* και *απλά* (με τη σημασία του πρώτου) εμφανίζονται ιδιαίτερα συχνά σε αρνητικές και αντιθετικές δομές, κάτι που αποτυπώνεται σε μεγαλύτερο βαθμό στα παραδείγματα του ΧΛΝΓ, αλλά και στην διάκριση της δεύτερης σημασίας «μόνο που, αλλά». Επομένως, ο αντιθετικός χαρακτήρας του *απλώς* θα μπορούσε να τονιστεί σε επίπεδο ορισμών και χρήσης και στα υπόλοιπα λεξικά που μελετώνται.

Επίσης, όπως φαίνεται από την έρευνά μας στο ΣΕΚ, το μεγαλύτερο μέρος των ομιλητών χρησιμοποιεί το επίρρημα *απλά* με τη σημασία του επιρρήματος *απλώς* στα περισσότερα κειμενικά είδη του γραπτού και του προφορικού λόγου της νέας ελληνικής. Το γεγονός ότι οι δύο τύποι χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, όπως επίσης και το ότι η χρήση του *απλά* με τη σημασία του *απλώς* φαίνεται να έχει καθιερωθεί σε πλήθος κειμενικών ειδών και με υψηλή συχνότητα, δεν δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό της χρήσης αυτής ως «καταχρηστικής» (από το ΧΛΝΓ) ή «εσφαλμένης» (από το ΛΝΕΓ), ο οποίος έχει ρυθμιστικό χαρακτήρα και έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα της έρευνας.

#### 4.3.3 Οι επιρρηματικοί τύποι *βέβαια* και *βεβαίως* στην ελληνική λεξικογραφία

Το ΛΚΝ (βλ. Πίνακα 17) συμπεριλαμβάνει και τους δύο τύπους *βέβαια* και *βεβαίως* σε ένα κοινό λήμμα, επισημαίνοντας την ετυμολογική προέλευση του επιρρήματος *βεβαίως* από το αντίστοιχο επίρρημα της αρχαίας ελληνικής, και αναφέροντας για το *βέβαια* ότι δημιουργήθηκε κατ' αναλογία με άλλους επιρρηματικούς τύπους σε *-α*. Τα χαρακτηρίζει ως



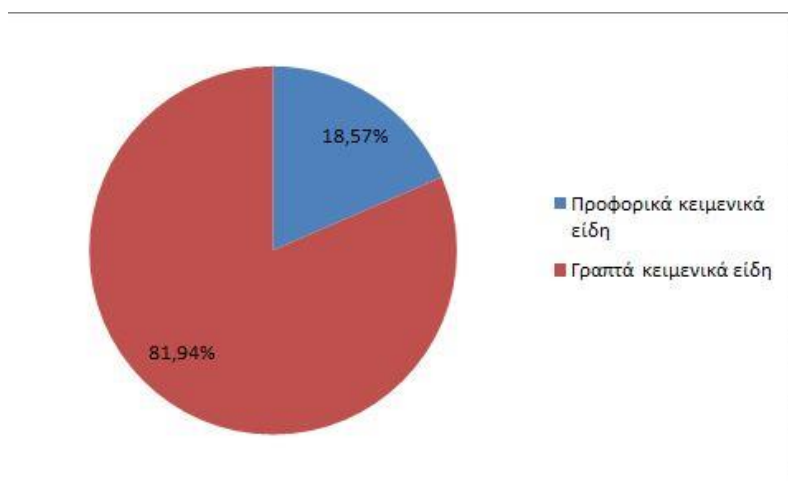
τροπικά-βεβαιωτικά επιρρήματα και παραθέτει τέσσερις χρήσεις τους με συμπερίληψη αντίστοιχων παραδειγμάτων: βεβαιότητα, αντιθετική σύνδεση στην πρόταση, εμφατική-καταφατική απάντηση και επιφωνηματική λειτουργία. Ακόμα, η επιλογή στη λημματογράφηση του *βέβαια* ως πρώτου σε σειρά φαίνεται ότι συμβαδίζει με τα αποτελέσματα της έρευνας που αφορούν τη συχνότητα των δύο τύπων στο ΣΕΚ.

**βέβαια** [vévea] & **βεβαίως** [venéos] επίρρ. τροπ., βεβ. : **1.** δηλώνει ότι κτ. γίνεται με βεβαιότητα, σίγουρα· (συχνά συνοδεύεται από το και): *Και ~ μην αμφιβάλλετε ότι θα ερωτηθούν όλοι οι αρμόδιοι. Βεβαίως και θα ληφθούν υπόψη οι παρατηρήσεις σας.* || για περισσότερη έμφαση: *Βεβαιότατα και θα ληφθούν υπόψη.* **2.** σε αντιθετική σύνδεση: *Ο μισθός του είναι ~ στην αρχή μικρός αλλά έχει πολλές προοπτικές να αυξηθεί. ~ δεν μπορώ να πω ότι είναι λάθος αλλά δεν είναι και απόλυτα σωστό. Χωρίς ~ να είναι ψέμα δεν είναι και αλήθεια.* **3.** στη θέση εμφατικής και αυτονόητα - από μέρους του ομιλητή- καταφατικής απάντησης (συχνά συνοδεύεται από το και): *Τον έχεις δει: --, πολλές φορές, ναι φυσικά. Λες αλήθεια: - Και ~ λέω αλήθεια. Θα έρθεις μαζί μας; - Βεβαίως και θα έρθω / και ~ θα έρθω.* || σε παρενθετικό λόγο: *Τον άκουσα κι αυτόν· ~ δεν περίμενα να πει κάτι σημαντικό, αλλά έπρεπε.* **4.** (προφ.) μόνο στον τύπο *βέβαια* σε επιφωνηματική χρήση. *Εμ ~ πλούτισε και δεν τους δίνει σημασία.*

[βεβαίως: λόγ. < αρχ. *βεβαίως* με σταθερό τρόπο σημδ. του λαϊκού *σίγουρα* & του γαλλ. *certainement* βέβαια: προσαρμ. στη δημοτ. κατά τα άλλα επιρρ. σε -α]

### Πίνακας 17: Το λήμμα *βέβαια* και *βεβαίως* στο ΛΚΝ

Στο πλαίσιο αυτό δίνονται πληροφορίες και για τις δομές στις οποίες εμφανίζονται τα επιρρήματα (π.χ. συχνή συνεμφάνιση με το *και* όταν δηλώνουν βεβαιότητα). Η τάση αυτή των επιρρημάτων *βέβαια* και *βεβαίως* έχει βρεθεί και στην έρευνά μας στο ΣΕΚ. Η συνεμφάνιση των επιρρημάτων με το *και* είναι ιδιαίτερα συχνή, καθώς η δομή *και βέβαια* και η δομή *και βεβαίως* εμφανίζονται σε ποσοστό 9,27% και 15% αντίστοιχα του συνόλου των εμφανίσεων των επιρρημάτων. Ειδικότερα, σύμφωνα και με το Γράφημα 30, η δομή *και βέβαια* εμφανίζεται συχνότερα σε γραπτά κειμενικά είδη (81,94%). Παράλληλα, σε σχέση με τη συντακτική της θέση στον λόγο, εμφανίζεται πολύ συχνά στην αρχή προτάσεων (58,15%) και σε ελεύθερη θέση στο μέσο της πρότασης (40,09%), ενώ σπανιότερα αυτοτελώς ή στο τέλος προτάσεων (1,7%).



**Γράφημα 30: Οι εμφανίσεις της σύναψης και βέβαια στον προφορικό και γραπτό λόγο του ΣΕΚ**

Ως προς τη σημασία, όπως δείχνει και ο Πίνακας 7 στο Παράρτημα, η βεβαιωτική λειτουργία της σύναψης παρατηρείται περισσότερο σε κείμενα του γραπτού λόγου (60%) και λιγότερο σε κείμενα του προφορικού λόγου (40%), στα οποία υπερισχύει η μη βεβαιωτική σημασία.

Σε σχέση με τη παράθεση παραδειγμάτων χρήσης των δύο αυτών επιρρημάτων, σύμφωνα και με τα ευρήματα στο ΣΕΚ, συχνά είναι τα λεξικά συμπλέγματα *αλλά βέβαια* και *εκτός βέβαια*, προκειμένου να δηλωθεί η αντιθετική σύνδεση σε προτασιακό επίπεδο. Επίσης, σε σχέση με την επιφωνηματική λειτουργία των τύπων, η σύναψη *ε βέβαια* (βλ. παράδειγμα 17) είναι η πιο συχνή στο ΣΕΚ. Τέλος, ιδιαίτερα συχνή είναι και η στερεότυπη έκφραση *βεβαίως βεβαίως* (βλ. παράδειγμα 18).

17. ... σπίτι του βέβαια <N> σοβαρά? <A> **ε βέβαια** <N> δηλαδή ποια με ποια ταινία μπήκε ... SCL03-0013.txt

18. ... (αλλά και άλλων κληρικών, και των «Παπαροκάδων» **βεβαίως βεβαίως**), ο οποίος τώρα εμφανίζεται εκστασιαζόμεν ... WOPG16-5366.txt

Τα ευρήματα αυτά θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο επίπεδο της μικροδομής των λεξικών της ΝΕ, προκειμένου να αποτυπωθεί πιο ρεαλιστικά ο λειτουργικός τους χαρακτήρας.

Το ΔΝΕΓ περιλαμβάνει ως αυτόνομο λήμμα μόνο τον τύπο *βέβαια*, με την επισήμανση της μεσαιωνικής καταγωγής της λέξης. Στη συνέχεια, παρέχει πληροφορίες για

τη χρήση του επιρρήματος (π.χ. τη χρήση του ως προτασιακού επιρρήματος), αλλά και πληροφορίες για τη σημασία (π.χ. εμφατική), τη συντακτική του θέση (π.χ. στην αρχή πρότασης) και τις δομές στις οποίες εμφανίζεται (π.χ. με το και). Τέλος, ο τύπος *βεβαίως* συμπεριλαμβάνεται ως υπολήμμα στο λήμμα *βέβαια*, χαρακτηριζόμενος ως λόγιος και με αναγωγή της λέξης στην αρχαία ελληνική.

Όπως παρουσιάζει και ο Πίνακας 18, το ΧΛΝΓ χρησιμοποιεί και αυτό ως αυτόνομο λήμμα μόνο το επίρρημα *βέβαια*. Στη συνέχεια, επισημαίνει τη διάκριση των τύπων *βέβαια* και *βεβαίως* ως προς το επίπεδο ύφους, χαρακτηρίζοντας τον πρώτο ως επίρρημα που χρησιμοποιείται κυρίως στον προφορικό λόγο (προερχόμενος από τη μεσαιωνική ελληνική), ενώ τον δεύτερο ως λόγιο (προερχόμενο από την αρχαία ελληνική). Ωστόσο, η παραπάνω διάκριση φαίνεται να μην συμβαδίζει με τα δεδομένα από το ΣΕΚ, καθώς ο τύπος *βέβαια* δείχνει ότι έχει εδραιωθεί στο σύνολο των κειμενικών ειδών του γραπτού λόγου.

**βέβαια** βέ-βαι-α επίρρ. {υπερθ. βεβαιότατα} (προφ.) & (λόγ.) βεβαίως κυρ. ως κειμενικός δείκτης προκειμένου να δηλωθεί **1.** (εμφατ.) απόλυτη βεβαιότητα: *-Θα έρθεις; Ναι Όχι ~! Μα (και) ~ θέλω.* Πβ. *ασφαλώς, οπωσδήποτε, σίγουρα, φυσικά.* **2.** μετριασμός της ισχύος μιας άποψης, επιφύλαξη ή αντίθεση: *Όλοι είναι καλοί, μέχρι ~ αποδείξεως του εναντίου. Δεν τον πιστεύω, αλλά ~ μπορεί να κάνω και λάθος. Αυτή είναι η δική μου άποψη. ~, η απόφαση είναι δική σου. Από την άλλη ~, μπορεί και να έχει δίκιο.* **3.** παραδοχή μιας άποψης: *Τα προβλήματα είναι, ~ (= αδιαμφισβήτητα, σαφώς), πολλά, αλλά σιγά-σιγά θα διορθωθούν. Δεν θα μπορούσαμε ~ παραλείψουμε και το γεγονός ότι ... Όλοι ~ έχουν μερίδιο ευθύνης, αλλά κυρίως οι αρμόδιοι. Τώρα, ~, εδώ που τα λέμε, φταις κι εσύ!* • ΦΡ· **βεβαίως βεβαίως** (εμφατ.-ειρων.): *Κόρη καλής οικογενείας ~!* Με μάστερ και διδακτορικό ~ -1, **ε/εμβέβαια** & (λαϊκό) αμ βέβαια: επιφωνηματικά; ~ ~, ποιος άλλος θα μπορούσε να ... (ειρων.) ~ ~, τι άλλο θα έλεγες εσύ; **και βέβαια:** για έμφαση: ~ ~/βέβαια και βεβαίως και θα ήθελα να έρθω μαζί σου (= ασφαλώς και).

### Πίνακας 18: Το λήμμα *βέβαια* στο ΧΛΝΓ

Το ΧΛΝΓ διακρίνει επίσης τρεις σημασίες: απόλυτη βεβαιότητα (εμφατικός χαρακτήρας της χρήσης), μετριασμός της ισχύος μιας άποψης, επιφύλαξη ή και αντίθεση και, τέλος, δήλωση παραδοχής μιας άποψης. Παράλληλα, παραθέτει παραδείγματα των δύο επιρρηματικών τύπων από στερεότυπες εκφράσεις από τον απλό καθημερινό λόγο των ομιλητών της ΝΕ.

Τέλος, όσον αφορά την επιλογή της λημματοποίησης των δύο επιρρημάτων, τα ευρήματα από το ΣΕΚ, τα οποία καταδεικνύουν κυριαρχία του *βέβαια* στο σύνολο των κειμενικών ειδών, επιβεβαιώνουν την επιλογή των ΛΝΕΓ και ΧΛΝΓ να παραθέσουν τον τύπο *βέβαια* ως αυτόνομο λήμμα, όπως και το ΛΚΝ το οποίο παραθέτει πρώτα τον συγκεκριμένο τύπο ως λήμμα – κεφαλή.

#### 4.3.4 Οι επιρρηματικοί τύποι *κύρια* και *κυρίως* στην ελληνική λεξικογραφία

Το ΛΚΝ διακρίνει σε δύο αυτόνομα λήμματα τα επιρρήματα *κυρίως* και *κύρια*, ενώ αναφορά και στους δύο τύπους γίνεται και στο λήμμα του επιθέτου *κύριος*, χωρίς την προσθήκη κάποιας επιπλέον πληροφορίας (βλ. Πίνακα 19). Για το λήμμα *κυρίως* αναφέρει ότι χρησιμοποιείται για να τονίσει ή να επισημάνει κάτι, παραθέτοντας παράλληλα αντιπροσωπευτικά παραδείγματα για τον τρόπο χρήσης κάθε σημασίας, ενώ στο τέλος του λήμματος γίνεται αναφορά στη λόγια καταγωγή του επιρρήματος. Αντίθετα, στο λήμμα *κύρια* επισημαίνει την προφορική κατά βάση χρήση της λέξης, ενώ στη συνέχεια αναφέρει ότι διαμορφώθηκε κατ' αναλογία με τους επιρρηματικούς τύπους με μόρφημα *-α*.

**κυρίως** [kirios] επίρρ. : τονίζει και επισημαίνει: **Π.** αυτό που ο ομιλητής θεωρεί πρωταρχικό και σημαντικό: *Χαίρομαι ~ γιατί έγινε κάποια αρχή, πιο πολύ. Εκείνο που ~ με ενδιαφέρει, πάνω από όλα, ιδιαίτερα. Αυτάμαι ~ για τις ώρες του χάθηκαν.* **2.** το στοιχείο που αντικειμενικά υπερισχύει: *Αποτελείται ~ από νερό. Τρέφεται ~ με χόρτα. Το διαιτολόγιο του βασίζεται ~ στα δημητριακά κατ' εξοχήν.* **Π.** χαρακτηριστικά στοιχεία του προσδιοριζόμενου όρου: *κατ' εξοχήν. Αυτή θεωρείται η ~ οικιστική περιοχή. ~ επικίνδυνη ζώνη.* || (ως επίθ.): *Η ~ εργασία, η κύρια, όχι η δευτερεύουσα. Τα ~ επιχειρήματα. Η ~ Ελλάδα, η ηπειρωτική, σε αντιδιαστολή με τη νησιωτική.* [λόγ. < αρχ. *κυρίως* (στη σημ. ι)]

#### Πίνακας 19: Το λήμμα *κυρίως* στο ΛΚΝ

Από την άλλη μεριά, το ΛΝΕΓ, όπως και το ΧΛΝΓ, περιλαμβάνουν ως λήμμα μόνο τον τύπο *κυρίως*, με αναφορά στον τύπο *κύρια* μέσα στο λήμμα του *κυρίως*. Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 20, το ΛΝΕΓ εμφανίζει και το επίρρημα *κύρια* ως λήμμα, μόνο όμως ως παραπομπή στο λήμμα *κυρίως*, χωρίς άλλη πληροφόρηση. Επίσης, το ΛΝΕΓ χαρακτηρίζει το επίρρημα *κυρίως* ως τύπο της αρχαίας ελληνικής και παραθέτει δύο κατά σειρά σημασίες, «κατά πρώτον και κύριο λόγο» και «κατά ιδιαίτερο λόγο», με τα αντίστοιχα

παραδείγματα για κάθε σημασία. Παράλληλα, καταγράφει συνώνυμα και για τις δύο σημασίες.

**κυρίως** επίρρ. [αρχ.] **1.** κατά πρώτον και κύριο λόγο, κατεξοχήν: *τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν ~ οργανωτικής φύσεως || το υπουργικό συμβούλιο θα ασχοληθεί ~ με το οικονομικό πρόβλημα ΣΥΝ.* πρώτιστα, προπαντός **2.** Κατά ιδιαίτερο λόγο, με ιδιαίτερη σημασία: *να αποφεύγεται κάθε κατάχρηση και ~ τα οιοπνευματώδη || ο έλεγχος της εφορίας στράφηκε ~ κατά των μεγάλων αυτοκινήτων ΣΥΝ.* ιδίως, ιδιαίτερος, ιδιαίτερος. Επίσης **κύρια**.

### Πίνακας 20: Το λήμμα *κυρίως* στο ΛΝΕΓ

Στο ΧΛΝΓ δίνεται η σημασία του επιρρήματος *κυρίως*, το οποίο ανάγεται ετυμολογικά στα αρχαία ελληνικά, με τα αντίστοιχα παραδείγματα χρήσης, ενώ στο τέλος του λήμματος υπάρχει παραπομπή στο λήμμα του επιθέτου *κύριος* (βλ. Πίνακα 21). Όσον αφορά το επίρρημα *κύρια*, αναφέρεται μετά το λήμμα ως συμπληρωματικό του κεντρικού λήμματος και χαρακτηρίζεται ως σπάνιος τύπος, που χρησιμοποιείται κυρίως στον προφορικό λόγο.

**κυρίως** κυ-ρί-ως επίρρ. & (σπάν.-προφ.) κύρια: κατά κύριο λόγο, προπαντός, πρωτίστως, ιδίως: *Το βιβλίο απευθύνεται ~ σε παιδιά δημοτικού. Πβ. βασικά, ιδία, ιδιαίτερος, κατεξοχήν.* (ως επίθ.) *Ο ~ ναός. Η ~ αίθουσα. Το ~ θέμα/μενού/πίατο.*  
• βλ. **κύριος** [< αρχ. κυρίως]

### Πίνακας 21: Το λήμμα *κυρίως* στο ΧΛΝΓ

Σε σχέση με τη ληματοποίηση των δύο αυτών επιρρηματικών τύπων, λαμβάνοντας υπόψη και τα ευρήματα από το ΣΕΚ, φαίνεται να δικαιολογείται η επιλογή του *κυρίως* ως λήμματος-κεφαλής, αφού ο συγκεκριμένος τύπος είναι πάρα πολύ συχνός, με μεγάλη απόκλιση από το επίρρημα *κύρια*. Αυτό που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί με αξιόπιστο τρόπο από τα ευρήματα στο ΣΕΚ είναι ο χαρακτηρισμός του *κύρια* ως τύπου του προφορικού λόγου από τα ΔΚΝ και ΧΛΝΓ. Αντίθετα, μια υπόθεση που μπορούμε να κάνουμε με βάση τα ευρήματα από το ΣΕΚ είναι ότι η χρήση του επιρρήματος *κύρια* επηρεάζεται από τη γεωγραφική ποικιλία, καθώς εμφανίζεται αναλογικά περισσότερο στην κυπριακή από ό,τι

στην κοινή νέα ελληνική (σε υπερτριπλάσια τιμή από τη γενική του συχνότητα) (βλ. παράδειγμα 19).

19. ... άλλου. </p> <p> Το ΑΚΕΛ πρώτα και **κύρια** έχει κανονισμούς που διέπουν όλες τις εκλογικές ... WOPC16-1643.txt

#### **4.3.5 Οι επιρρηματικοί τύποι προηγούμενα και προηγουμένως στην ελληνική λεξικογραφία**

Σχετικά με το τελευταίο υπό μελέτη επιρρηματικό ζεύγος, κανένα λεξικό δεν καταγράφει τον τύπο *προηγούμενα* ως αυτόνομο λήμμα. Πιο συγκεκριμένα, το ΛΚΝ περιλαμβάνει μόνο τον τύπο *προηγουμένως* ως εσωτερικό λήμμα του επιθέτου *προηγούμενος*, ενώ για τον τύπο και τη χρήση του επιρρήματος *προηγούμενα* δεν γίνεται καμία αναφορά.

Το ΛΝΕΓ δίνει ως λήμμα μόνο τον τύπο *προηγουμένως*, παρέχοντας την πληροφορία της λειτουργίας του ως προτασιακού επιρρήματος, χαρακτηρίζοντάς το παράλληλα ως επίρρημα μεταγενέστερου τύπου. Επίσης, όπως και στις περιπτώσεις των *άμεσα* και *απλά*, κάτω από το λήμμα ο συντάκτης του λεξικού παραθέτει πλαισιωμένο σχολιασμό που αφορά τη νεότερη χρήση του τύπου *προηγούμενα* στη θέση του επιρρήματος *προηγουμένως* (βλ. Πίνακα 22), η οποία πηγάζει από το πολιτικό λόγο και αποτελεί απόρροια της «εσφαλμένης» αντίληψης των χρηστών. Παράλληλα, τονίζει ότι η χρήση αυτή ενισχύθηκε εξαιτίας και της αναλογικής επίδρασης επιρρηματικών τύπων της νέας ελληνικής που εμφανίζουν μόρφημα -α, χωρίς να εμφανίζουν κάποιον εναλλακτικό τύπο σε -ως (π.χ. *γρήγορα*, *αργά* κ.ά.). Επίσης, αναφέρει ότι η χρήση αυτή παρατηρείται ευρέως τα τελευταία χρόνια σε τύπους επιρρημάτων που έχουν όμως διαφορετική σημασία, ενώ αναφερόμενος στα επιρρήματα που παράγονται από μεσοπαθητικές μετοχές του ενεστώτα, όπως και το υπό μελέτη ζεύγος, υποστηρίζει ότι η χρήση των τύπων σε -ως εξακολουθεί να διατηρείται στην προτίμηση των ομιλητών για λόγους που συνδέονται με την μετακίνηση του τόνου στους τύπους σε -α, η χρήση των οποίων συχνά προσκρούει στο αίσθημα των ομιλητών.

### προηγούμενος – προηγούμενα

Τελευταία χρησιμοποιείται συχνά το επίρρ. **προηγούμενα** αντί του **προηγούμενος** (και, λιγότερο, το επίρρ. **επόμενα** αντί του **επομένως**). Ο τύπος αυτός της λέξης ξεκίνησε από τον πολιτικό λόγο και από την αντίληψη ότι όλα τα επιρρήματα στη δημοτική λήγουν σε **-α**, η δε χρήση του ενισχύθηκε από την αναλογική επίδραση που ασκούν τα πολλά επιρρήματα σε **-α** (*γρήγορα, έξυπνα, σταθερά, τυχαία, όμορφα, ωραία, καλλιτεχνικά, γενικά* κ.τ.ό.). Ωστόσο, υπάρχουν και επιρρήματα σε **-ως** είτε ως παράλληλοι τύποι με επιρρήματα σε **-α** (*βεβαίως – βέβαια, δικαιολογημένος – δικαιολογημένα, νομίμως – νόμιμα* κ.ά.) είτε ως διαφορετικής σημασίας σε σχέση με επιρρήματα σε **-α** (*απλά – απλά, εκτάκτως – έκτακτα, ιδιαίτερος – ιδιαίτερα* κ.ά.) είτε ως μοναδικοί τύποι (τα επιρρ. από επίθετα σε *-ής / -ης, -ας και -ων*, π.χ. *επωφελής – επωφελώς, αγενής – αγενώς, δυσμενής – δυσμενώς, συνήθης – συνήθως, στοιχειώδης – στοιχειωδώς, ταχύς – ταχέως, ευθύς – ευθέως, οξύς – οξέως, ευρύς – ευρέως, εμφανής – εμφανώς, κτηνώδης – κτηνωδώς, σώφρων – σωφρόνως, αιδήμων – αιδημόνως* κ.ά.). Ειδικότερα για τα επιρρήματα από επιθετικοποιημένες μετοχές ενεστώτα (*προηγούμεμαι – προηγούμενος – προηγούμενος, έπομαι – επόμενος – επομένως, ομολογούμαι – ομολογούμενος – ομολογούμενος*) έχει διατηρηθεί ευρύτερα η χρήση των τύπων σε **-ως** (*προηγούμενος, επομένως, ομολογούμενος*), γιατί η χρήση των τύπων σε **-α** προϋποθέτει και μετακίνηση τού τόνου, ήτοι γενικότερη αλλαγή (*προηγούμενα, επόμενα, ομολογούμενα*). Φράσεις τού τύπου «*όπως είπα προηγούμενα – Διεξάγεται διάλογος μεταξύ των ενδιαφερομένων· επόμενα, δεν πρέπει να βιαστούμε – ενδεχόμενα να φύγει για έξω*», προσκρούουν στο αίσθημα των περισσότερων ομιλητών, που προτιμούν ακόμη τη χρήση των τύπων σε **-ως**. Τα επιρρήματα **ιδίως, ορισμένως, συγχρόνως, εκθύμως, προδήλως, εξωδίκως** χρησιμοποιούνται πάντοτε με την κατάληξη **-ως**,

### Πίνακας 22: Σχολιασμός της χρήσης των *προηγούμενα* και *προηγούμενος* στο ANEΓ

Το ΧΑΝΕΓ περιλαμβάνει και τα δύο επιρρήματα ως εσωτερικά λήμματα στο τέλος του λήμματος του επιθέτου *προηγούμενος*, δίνοντας ως μόνη πληροφορία ότι αντίθετό τους είναι το επίρρημα *μετέπειτα* (βλ. Πίνακα 23).

**προηγούμενος**, η, ο προ-η-γού-με-νος επίθ.: που υπήρξε ή συνέβη πριν από κάποιον ή κάτι, που προηγήθηκε χρονικά: *Ο ~ος ιδιοκτήτης/κάτοχος/μήνας/νόμος/ομιλητής/πρόεδρος. Η ~η διοίκηση/έκδοση/κυβέρνηση/σελίδα. Το ~ο έτος (πβ. *πέρυσι*). Στην ~ η ζωή. Στις ~ες εκδηλώσεις/εκθέσεις. Στα ~α συνέδρια/χρόνια. Πβ. *πρωτότερος*. Βλ. *προ~*. ANT. ακόλουθος (1), επόμενος • Ουσ.: **προηγούμενη** & προηγούμενη (η): ενν. ημέρα: *Είχαμε κανονίσει από την ~ (= από χθες) να βρεθούμε. Πβ. *προτεραία*. ΣΥΝ. παραμονή (3), **προηγούμενος**, **προηγούμενη** (ο/η): ΕΚΚΛΗΣ. *που έχει διατελέσει ηγούμενος/ηγούμενη σε Μονή*. • επίρρ. **προηγούμενως** & προηγούμενα: ANT. Μετέπειτα (2) [< αρχ. προηγούμενος]**

### Πίνακας 23: Το λήμμα *προηγούμενως* στο ΧΑΝΓ

Λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα από το ΣΕΚ, μπορεί να θεωρηθεί δικαιολογημένη η μη καταγραφή του *προηγούμενα* ως αυτόνομου λήμματος, καθώς έχει ιδιαίτερα χαμηλή συχνότητα εμφάνισης. Επίσης, η παρατήρηση του ΛΝΕΓ για τη χρήση του τύπου *προηγούμενα* σε κοινωνικά περιβάλλοντα που σχετίζονται με το πολιτικό κατά βάση λόγο επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα μας, καθώς τα ευρήματα από το ΣΕΚ αναδεικνύουν μια σαφή προτίμηση του τύπου σε κειμενικά είδη του επίσημου πολιτικού λόγου όπως συνεντεύξεις και ομιλίες (βλ. και παραδείγματα 20 και 21). Η πληροφορία αυτή θα ήταν χρήσιμο να συμπεριληφθεί στα λεξικά, καθώς φαίνεται ότι η χρήση του *προηγούμενα* αποτελεί δείκτη ιδεολογίας στα πολιτικά κείμενα στα οποία χρησιμοποιείται.

20. ... <P?> Και αυ <F> Ο υπουργός είπε **προηγούμενα** ότι δεν έχουμε λαθρομετανάστες λέει στην Ελλάδα - ... SITG04-0013.txt

21. ... ατομικό χαρακτήρα όπως είπε ο κύριος Υπουργός **προηγούμενα**. Αυτό, όμως, που έχει σημασία είναι η ... STLG16-5026.txt

Τέλος, σε σχέση με την κειμενική λειτουργία του επιρρήματος *προηγούμενως*, και σύμφωνα με τα ευρήματα από το ΣΕΚ, στο μεγαλύτερο μέρος των εμφανίσεών του το επίρρημα λειτουργεί ως προτασιακό επίρρημα (βλ. παράδειγμα 22). Μάλιστα, όπως φαίνεται και στο παράδειγμα, η λειτουργία αυτή συνδέεται και με τη συχνή εμφάνιση του επιρρήματος στην αρχή και στο τέλος των προτάσεων.



22. ... στην περιοχή στο τέλος του μηνός Νοεμβρίου. **Προηγουμένως**, η επίσκεψη της ελληνικής αντιπροσωπείας υπό τον ... WRP16-1761.txt

Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνει την επιλογή του ΛΝΕΓ να εντάξει στο λήμμα την πληροφορία σε σχέση με την λειτουργία αυτή του *προηγουμένως*.

#### 4.3.6 Συζήτηση

Στην ενότητα αυτή επιχειρήθηκε η κριτική αποτίμηση του τρόπου με τον οποίο τρία λεξικά της ΝΕ καταγράφουν τα πέντε επιλεγμένα επιρρηματικά ζεύγη σε *-ως* και *-α*. Η ανάλυση με βάση τα δεδομένα από το ΣΕΚ πρόσφερε τη δυνατότητα εξαγωγής χρήσιμων συμπερασμάτων για τη χρήση των επιρρηματικών αυτών τύπων σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα από ποικίλα κειμενικά είδη του προφορικού και του γραπτού λόγου. Εκτός αυτού, αποτέλεσε τη βάση για την κριτική αξιολόγηση των πληροφοριών που δίνονται για τα επιρρήματα αυτά στα τρία λεξικά.

Ο διαφοροποιητικός χαρακτήρας της χρήσης των επιρρηματικών τύπων της ΝΕ μπορεί να αποτυπωθεί και στο πεδίο της σύγχρονης ελληνικής λεξικογραφίας, τόσο στο επίπεδο της μακροδομής και της συγκρότησης του λημματολογίου –με την καταγραφή των επιρρηματικών τύπων ως αυτόνομων ή μη λημμάτων–, όσο και στο επίπεδο της μικροδομής και της παράθεσης πληροφοριών για τους τύπους αυτούς σε σχέση με τους ορισμούς, τη δήλωση της σημασίας, τη μορφολογία καθώς και τις γραμματικές και συντακτικές πληροφορίες. Έτσι, μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι δεν υπάρχουν σαφή κριτήρια στον τρόπο με τον οποίο καταγράφουν και παρουσιάζουν τα σύγχρονα λεξικά τον διαφοροποιητικό χαρακτήρα που παρουσιάζουν τύποι που προέρχονται από τη λόγια παράδοση σε σχέση με αυτούς της δημοτικής, τόσο στο επίπεδο της χρήσης, όσο και σε αυτό της σημασίας.

Οι λόγοι στους οποίους οφείλεται αυτή η ασυμφωνία στον τρόπο καταγραφής των λημμάτων μπορεί να συνδέονται με τη γλωσσική διαίσθηση του εκάστοτε συντάκτη του λεξικού. Είναι πιθανό οι συντάκτες των λεξικών να μην κρίνουν σκόπιμη την καταγραφή συγκεκριμένων τύπων λόγω και της υποτίμησης νεωτερικών τάσεων στη χρήση της νέας ελληνικής, γεγονός που ωστόσο αντιβαίνει στον περιγραφικό χαρακτήρα που πρέπει να διέπει τη λεξικογραφική έρευνα.

Η Καμηλάκη (2019: 521), αναφερόμενη στην ασυνέπεια με την οποία τα σύγχρονα ελληνικά λεξικά αποτυπώνουν το λόγιο χρηστικό επίπεδο, υποστηρίζει την ανάγκη της

ανάπτυξης στον χώρο της λεξικογραφίας ενός ευρύτερου θεωρητικού πλαισίου ανάλυσης το οποίο θα έχει ως σημείο αναφοράς τα σώματα κειμένων. Με μια τέτοιου είδους θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση θα μπορέσουν να αναδυθούν νέα συστηματικά και ευρέως αποδεκτά κριτήρια στον τρόπο λημματογράφησης του χρηστικού αυτού επιπέδου.

Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα της ασυνέπειας στον τρόπο λημματογράφησης αποτελεί το ΛΚΝ, το οποίο σε σχέση με τα δύο πρώτα ζεύγη που αναλύθηκαν περιλαμβάνει ως αυτόνομα λήμματα μόνο τους τύπους *αμέσως* και *απλώς*, παρά τη σημαντική χρηστικότητα και των εναλλακτικών τύπων την γλωσσική κοινότητα. Στην προκειμένη περίπτωση αυτό συμβαίνει γιατί στο συγκεκριμένο λεξικό το κριτήριο για τη λημματοποίηση φαίνεται να συνδέεται με αυτό των σημασιών των αντίστοιχων επιθέτων, στα οποία οι τύποι αυτοί εντάσσονται ως υπολήμματα. Ωστόσο, όπως επιχείρησε να αναδείξει και η παρούσα εργασία η χρήση επιρρημάτων σε *-α* δεν φαίνεται να συνδέεται πάντα με τη σημασία των επιθέτων.

Αντίστοιχα, το ΧΛΝΓ επιλέγει την καταγραφή ως λήμματος - κεφαλής μόνο των τύπων *αμέσως* και *απλώς*. Η επιλογή αυτή των δύο λεξικών από άποψη χρηστικότητας δεν φαίνεται να συμφωνεί με τα ευρήματα της έρευνας μας, καθώς οι τύποι *άμεσα* και *απλά* χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως ανταγωνιστικοί τύποι των αντίστοιχών τους τύπων σε *-ως* και αποτελούν καθιερωμένους πλέον τύπους από άποψη συχνότητας. Αντίθετα, σε σχέση με το ΛΝΕΓ, θεωρούμε δικαιολογημένη τη συμπερίληψη του *άμεσα* ως λήμματος – κεφαλής, όπως και τον πλαισιωμένο σχολιασμό που παρέχει σε σχέση με τη χρήση των δύο αυτών τύπων σε *-α* βάσει της σημαντικής χρηστικότητας που εμφανίζει ο τύπος *άμεσα* και με τη σημασία του *αμέσως*.

Δικαιολογημένη επίσης βάσει της συχνότητας εμφάνισης μπορεί να θεωρηθεί η επιλογή του τύπου *βέβαια* ως λήμματος – κεφαλής και από τα τρία λεξικά, όπως για παράδειγμα από το ΛΚΝ, το οποίο παρουσιάζει τον τύπο *βέβαια* πρώτο σε σειρά κατά τη λημματογράφηση. Ωστόσο, δεν φαίνεται να δικαιολογείται ο σχολιασμός από το ίδιο λεξικό του τύπου *βεβαίως* ως λόγιου και μη προφορικού, όπως αντίστοιχα και του τύπου *βέβαια* ως αμιγώς προφορικού, αφού, όπως παρουσιάσαμε, ο τύπος *βέβαια* εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλή συχνότητα σε επίσημα και μη κειμενικά είδη του προφορικού και του γραπτού λόγου, όπως αντίστοιχα και ο τύπος *βεβαίως*. Τέλος, όσον αφορά τα δύο τελευταία ζεύγη θεωρούμε και εδώ δικαιολογημένη την καταγραφή των τύπων σε *-ως* (*κυρίως*, *προηγουμένως*) ως λημμάτων – κεφαλών, αφού αποτελούν με διαφορά τους κυρίαρχους τύπους βάσει της συχνότητας.

Όσον αφορά τη σημασιολογική διαφοροποίηση που εμφανίζουν τα επιρρηματικά ζεύγη, τα υπό μελέτη λεξικά –εκτός του ΛΚΝ το οποίο αποφεύγει να σχολιάσει το συγκεκριμένο σκέλος– ακολουθούν μια πιο ρυθμιστική προσέγγιση στην παρουσίαση και στον σχολιασμό του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιούνται επιρρηματικοί τύποι σε -α από τους ομιλητές της ΝΕ. Έτσι, για παράδειγμα, με αφορμή τη χρήση των επιρρημάτων *άμεσα*, *απλά* και *προηγούμενα*, το ΛΝΕΓ κάνει λόγο για «εσφαλμένη αντίληψη» ή χρήση που βασίζεται στην άγνοια των ομιλητών, ενώ το ΧΛΝΓ χαρακτηρίζει τις παραπάνω χρήσεις ως καταχρηστικές. Με βάση αυτές τις αναφορές καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ενδεχομένως τα δύο λεξικά να έχουν ως στόχο την υπόδειξη των παραπάνω χρήσεων ως λανθασμένων. Ωστόσο, όπως κατέδειξε η έρευνά μας, η παραπάνω λεξικογραφική αντιμετώπιση δεν φαίνεται να έχει αντικειμενική ισχύ, αφού όπως διαπιστώθηκε και στις περιπτώσεις των *άμεσα* και *απλά*, οι τύποι αυτοί εμφανίζουν μεγάλη συχνότητα εμφάνισης με τη σημασία των παράλληλων ανταγωνιστικών τους τύπων και επομένως φαίνεται ότι έχουν καθιερωθεί στο χρηστικό επίπεδο των ομιλητών της ΝΕ.

## Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτέλεσε η προσέγγιση του φαινομένου της διτυπίας που εμφανίζουν τα επιρρήματα της ΝΕ μέσα από την επιλογή και τη μελέτη πέντε χαρακτηριστικών ζευγών που εμφανίζουν μεταβλητό παραγωγικό μόρφημα *-ως/-α*. Παράλληλα, επιχείρησε να αναδείξει τις προεκτάσεις του φαινομένου στο επίπεδο της λεξικογραφικής αποτύπωσης των υπό μελέτη επιρρημάτων σε τρία μεγάλα λεξικά της ΝΕ. Βασικός στόχος της εργασίας αποτέλεσε η ανάδειξη κενών στη βιβλιογραφική και λεξικογραφική αντιμετώπιση του φαινομένου της διτυπίας των επιρρηματικών τύπων σε *-ως/-α* και η διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση της παρουσίασης των επιρρημάτων στα λεξικά με βάση τα ευρήματα της έρευνας, που προήλθαν από τη μελέτη μεγάλου όγκου αυθεντικών δεδομένων.

Τα δεδομένα που μελετήθηκαν προήλθαν από τη διεπαφή του ΣΕΚ, το οποίο αποτελεί ένα συγχρονικό σώμα κειμένων της ΝΕ, με δεδομένα από ένα εύρος από κειμενικά είδη του προφορικού και του γραπτού λόγου, από τη ΝΕ και την κυπριακή γεωγραφική ποικιλία. Για τη μελέτη των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι και εργαλεία που προσφέρει η ΓΣΚ, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί η αντικειμενικότητα της έρευνας. Τα δεδομένα αναλύθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά με αποτέλεσμα να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα για τη συχνότητα χρήσης των επιρρημάτων σε ένα μεγάλο φάσμα επικοινωνιακών περιστάσεων της ΝΕ και για τις ιδιαιτερότητες και τις διαφορές μεταξύ των δύο τύπων στα επίπεδα της χρήσης, της σημασίας και του ύφους, στοιχεία που, όπως αναλύσαμε στην υποενότητα 2.1.2, έχουν άρρηκτη σχέση με το φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας και τη συνύπαρξη των γλωσσικών ποικιλιών της καθαρεύουσας και της δημοτικής. Τα ευρήματα αυτά αποτέλεσαν τη βάση για την κριτική ανάλυση του χειρισμού των υπό μελέτη επιρρημάτων από τρία λεξικά της ΝΕ, όπως και για τον εντοπισμό και την ανάδειξη του βαθμού επιρροής ρυθμιστικών παρεμβάσεων στη χρήση των τύπων αυτών.

Όπως καταγράφηκε και στο θεωρητικό σκέλος, το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας δείχνει να συμφωνεί με το γεγονός ότι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των επιρρημάτων που διέπονται από μορφολογική διαφοροποίηση αποτελεί το στοιχείο ότι διακρίνονται και από διαφοροποίηση στο επίπεδο του ύφους, η οποία σχετίζεται με το επικοινωνιακό πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιούνται. Επομένως, επισημαίνεται ότι επιρρηματικοί τύποι με παραγωγική κατάληξη *-ως* συνηθίζεται να απαντούν σε πιο επίσημο-τυπικό περιβάλλον επικοινωνίας και ιδιαίτερα στον γραπτό λόγο. Από την άλλη, υποστηρίζεται ότι επιρρηματικοί τύποι με μόρφημα *-α* χρησιμοποιούνται κυρίως σε

περιστάσεις επικοινωνίας του καθημερινού λόγου που χαρακτηρίζονται από πιο απλό και οικείο ύφος.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τις παρατηρήσεις μας για τη χρήση του επιρρήματος *απλά*, το οποίο στα δεδομένα μας παρουσιάζει υψηλή συχνότητα χρήσης σε κειμενικά είδη που χαρακτηρίζονται από πιο ουδέτερο και οικείο ύφος στο λόγο των ομιλητών. Ωστόσο, από την ανάλυσή μας διαπιστώνεται ότι η θεωρητική αυτή προσέγγιση για την οποία γίνεται λόγος δεν αποτελεί τον κανόνα και για τους υπόλοιπους υπό εξέταση επιρρηματικούς τύπους. Σύμφωνα με τα ευρήματα που αφορούν τα ποσοτικά δεδομένα που παρουσιάστηκαν στην ενότητα 4.1, διαπιστώνεται η καθολική κυριαρχία των επιρρημάτων σε -ως στο σύνολο των κειμενικών ειδών, με μοναδική εξαίρεση αυτή του τύπου *βέβαια* στα προφορικά αλλά και στα γραπτά κειμενικά είδη. Επομένως, το στοιχείο της σαφούς υπεροχής των «λογίων» τύπων σε -ως και σε περιστάσεις του καθημερινού-αυθόρμητου προφορικού λόγου, όπως αντίστοιχα και της κυριαρχίας του *βέβαια* σε πιο επίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας του γραπτού λόγου, δείχνει να έρχεται σε αντίθεση με τη βιβλιογραφία ως προς το σκέλος αυτό. Όπως υποστηρίξαμε, αυτό ενδεχομένως να συντελείται διότι οι κυρίαρχοι αυτοί τύποι φαίνεται αφενός να έχουν ουδετεροποιηθεί υφολογικά, αφού είναι πιθανό πλέον να μην γίνονται αντιληπτοί ως χαρακτηρισμένοι για την λόγια προέλευσή τους, και αφετέρου διότι ορισμένα επιρρήματα σε -α δεν αποτελούν εύχρηστους και οικείους τύπους για τους ομιλητές. Με βάση τα παραπάνω η παραγωγική κατάληξη που φέρουν οι επιρρηματικοί τύποι της NE με μεταβλητό μόρφημα δεν αποτελεί πάντοτε δείκτη λογιότερου ή πιο δημοτικού τύπου.

Ένα ακόμα στοιχείο που αναδεικνύεται από μέρος της βιβλιογραφίας αποτελεί αυτό της γενικευμένης τάσης για αντικατάσταση τύπων με μόρφημα -ως από τους αντίστοιχους σε -α σε πιο επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας, όπως αυτές που σχετίζονται με τον πολιτικό λόγο. Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται στα σημασιολογικά ισοδύναμα επιρρηματικά ζεύγη *κύρια – κυρίως* και *προηγούμενα – προηγουμένως*. Στα δύο αυτά ζεύγη διαπιστώνεται ότι, παρότι οι τύποι *κύρια* και *προηγούμενα* αποτελούν σπάνιους σε γενικές γραμμές τύπους της NE, φαίνεται να εμφανίζουν ιδιαίτερη προτίμηση σε κειμενικά είδη του πολιτικού κυρίως λόγου, αναδεικνύοντας την ιδεολογική διάσταση στη χρήση τους.

Σε σχέση με τη σημασιολογική διαφοροποίηση που παρουσιάζουν τα υπό μελέτη επιρρήματα στο επίπεδο της χρήσης, όσον αφορά το επιρρηματικό ζεύγος *άμεσα – αμέσως* διαπιστώσαμε ότι η χρήση του τύπου *άμεσα* στην πλειονότητα των κειμενικών ειδών δεν αποτελεί ανταγωνιστικό τύπο του *αμέσως* ως προς τη σημασία. Ωστόσο, είδαμε ότι στα προφορικά κειμενικά είδη χρησιμοποιείται από τους ομιλητές της NE με τη σημασία του

παράλληλου τύπου *αμέσως* σε ποσοστό υπερδιπλάσιο από αυτά των γραπτών. Επίσης, έγινε σαφές ότι, όταν οι δύο αυτοί τύποι διαφέρουν ως προς τη σημασία, εμφανίζουν διαφορά και στη χρήση, ενώ, όταν έχουν κοινή σημασία, σε γενικές γραμμές εμφανίζουν ομοιότητες και στη χρήση τους.

Σε σχέση με το δεύτερο κατά σειρά επιρρηματικό ζεύγος *απλά* – *απλώς*, τα ευρήματα έδειξαν ότι η χρήση του *απλά* δείχνει να έχει πλέον καθιερωθεί στη γλωσσική συνείδηση των ομιλητών της ΝΕ ως σημασιολογικά ισοδύναμος τύπος του *απλώς* χωρίς ιδιαίτερες μεταξύ τους διαφορές στο επίπεδο της χρήσης. Είναι ενδιαφέρον μάλιστα ότι ο τύπος *απλά* φαίνεται να χρησιμοποιείται συχνότερα με τη σημασία του *απλώς*, δηλαδή «μόνο», παρά με τη σημασία «με απλό τρόπο».

Στα δεδομένα που αφορούν τα επιρρηματικά ζεύγη *βέβαια* – *βεβαίως*, *κύρια* – *κυρίως* και *προηγούμενα* – *προηγουμένως* δεν διαπιστώθηκαν διαφορές στο επίπεδο της σημασίας και κατ' επέκταση σε αυτό της χρήσης. Παρόλα αυτά, εκείνο που αποτελεί άξιο αναφοράς στους τύπους *βέβαια* και *βεβαίως* είναι το γεγονός ότι οι τύποι αυτοί στην πλειονότητα των κειμενικών ειδών του προφορικού και του γραπτού λόγου χρησιμοποιούνται κατά βάση με μη βεβαιωτική–αντιθετική σημασία. Επιπλέον, σε σχέση με το ζεύγος *κύρια* – *κυρίως*, η ανάλυση με εργαλεία της ΓΣΚ ανέδειξε τη συνήθη συνεμφάνιση των τύπων αυτών με ρήματα που δηλώνουν την αιτία, ενώ στην περίπτωση των *προηγούμενα* – *προηγουμένως* την προτίμησή τους να συνεμφανίζονται με λεκτικά κυρίως ρήματα.

Σε σχέση με την επιλογή των επιρρημάτων από τους χρήστες της ΚΝΕ και της κυπριακής διαπιστώθηκε ότι οι τύποι σε –*ως* είναι γενικά συχνότεροι στις δύο ποικιλίες. Σε σχέση όμως με τη συχνότητα χρήσης των εναλλακτικών τύπων αναλογικά μέσα σε κάθε γλωσσική ποικιλία εμφανίζονται διαφορετικές τάσεις, οι οποίες μάλιστα δεν είναι ομοιογενείς σε κάθε ποικιλία. Πιο συγκεκριμένα, δεν φαίνεται η ΚΝΕ ή η κυπριακή να προτιμούν μόνο τους τύπους σε –*ως* ή μόνο τους τύπους σε –*α* αντίστοιχα. Το εύρημα αυτό υποδεικνύει ότι χρειάζεται περαιτέρω έρευνα για να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε συμπεράσματα για τη χρήση των εναλλακτικών τύπων επιρρημάτων στην ΚΝΕ και στην κυπριακή.

Ως προς τη λεξικογραφική αποτύπωση των πέντε επιρρηματικών ζευγών που εξετάσαμε, διαπιστώσαμε ότι η ανάλυση αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων από την διεπαφή του ΣΕΚ προσέφερε χρήσιμα συμπεράσματα και για την κριτική αξιολόγηση τριών μεγάλων λεξικών της ΝΕ σε σχέση με τις πληροφορίες που παρέχουν για τα συγκεκριμένα επιρρήματα. Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με το επίπεδο της μακροδομής και της συγκρότησης του λημματολογίου των επιρρηματικών ζευγών *άμεσα* – *αμέσως* και *απλά* –

απλώς, διαπιστώσαμε ότι λεξικά όπως το ΛΚΝ και το ΧΛΝΓ επιλέγουν ως λήμματα – κεφαλές μόνο τους τύπους *-ως*, επιλογή η οποία, όπως υποστηρίξαμε, δεν φαίνεται να έρχεται σε απόλυτη συμφωνία με τα ευρήματα της έρευνας. Αυτό συμβαίνει διότι, σύμφωνα με την ανάλυση στα δεδομένα από το ΣΕΚ, η χρήση των τύπων σε *-α* –και ιδιαίτερα αυτή με τη σημασία των παράλληλων τους τύπων σε *-ως*– εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλή συχνότητα, γεγονός που υποδεικνύει ότι αποτελούν καθιερωμένους τύπους στο χρηστικό επίπεδο της ΝΕ και ότι είναι πιθανό να βρίσκεται σε εξέλιξη γλωσσική αλλαγή. Συμπληρωματικά, θεωρήσαμε αυθαίρετη την επιλογή του ΛΚΝ να προτάσσει ως κριτήριο για την καταγραφή των λημμάτων αυτών τη σύνδεσή τους με τη σημασία των αντίστοιχων επιθέτων, αφού η χρήση των τύπων σε *-α* δεν φαίνεται να συνδέεται πάντοτε με τη σημασία των αντίστοιχων επιθέτων.

Αντί αυτού, τα δεδομένα της έρευνας φαίνεται να έρχονται σε συμφωνία με την επιλογή του ΛΝΕΓ για την καταγραφή του *άμεσα* ως λήμματος-κεφαλής, αλλά και με την παράθεση πλαισιωμένου σχολιασμού για τους δύο τύπους σε *-α*, εξαιτίας της υψηλής συχνότητας στη χρήση τους με τις δύο σημασίες. Για το ζεύγος *βέβαια* – *βεβαίως*, θεωρήσαμε δικαιολογημένη βάσει της υψηλής συχνότητας στο ΣΕΚ την καταγραφή και από τα τρία λεξικά του τύπου *βέβαια* ως λήμματος-κεφαλής. Σε αυτό το πλαίσιο αναδείξαμε και την επιλογή του ΛΚΝ να συμπεριλάβει πρώτο σε σειρά τον τύπο *βέβαια* κατά τη ληματοποίηση. Αντίθετα, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται η επιλογή του ίδιου λεξικού να συμπεριλάβει στο επίπεδο της μικροδομής τον χαρακτηρισμό του συγκεκριμένου επιρρήματος ως προφορικού, αφού τα δεδομένα ανέδειξαν την κυριαρχία του τύπου *βέβαια* και στα κείμενα του γραπτού λόγου. Τέλος, για τα ζεύγη *κύρια* – *κυρίως* και *προηγούμενα* – *προηγούμενως* κρίναμε δικαιολογημένη την επιλογή της καταγραφής μόνο των τύπων σε *-ως*, αφού αποτελούν τους κυρίαρχους τύπους με βάση τη συχνότητα σε σχέση με τους ανταγωνιστικούς τύπους σε *-α*.

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που ανέδειξε η παρούσα εργασία αποτελεί το φαινόμενο της ρυθμιστικής προσέγγισης που φαίνεται να υιοθετούν σύγχρονα λεξικά σε σχέση με την παρουσίαση και τον σχολιασμό των επιρρηματικών τύπων σε *-α* που εμφανίζουν σημασιολογική διαφοροποίηση στο πεδίο της χρήσης από τους αντίστοιχους σε *-ως*. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώσαμε ότι λεξικά όπως το ΛΝΕΓ σχολιάζοντας την επιλογή της χρήσης επιρρημάτων, όπως τα *άμεσα* και *απλά* με τη σημασία των παράλληλων τους σε *-ως*, αλλά και το *προηγούμενα*, κάνει λόγο για «εσφαλμένη αντίληψη» ή χρήση που βασίζεται στην άγνοια των ομιλητών. Αντίστοιχα, και το ΧΛΝΓ χαρακτηρίζει την επιλογή αυτή ως καταχρηστική. Από την άλλη μεριά, το ΛΚΝ είδαμε ότι επιλέγει μια πιο ουδέτερη στάση,

χωρίς να σχολιάζει τη συγκεκριμένη επιλογή. Η επιλογή των δύο πρώτων λεξικών έρχεται, όπως είδαμε, σε αντίθεση με τα ευρήματα από το ΣΕΚ, καθώς και ο τύπος *άμεσα* και ο τύπος *απλά* φαίνεται να έχουν καθιερωθεί στη γλωσσική κοινότητα και με αυτή τη σημασία.

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν σαφή κριτήρια στον τρόπο με τον οποίον τα τρία αυτά λεξικά παρουσιάζουν στο επίπεδο της λημματοποίησης τον διαφοροποιητικό χαρακτήρα που εμφανίζουν τύποι με «λόγια» προέλευση σε σχέση με τους αντίστοιχους τύπους της δημοτικής. Η παρατήρηση αυτή δείχνει να βρίσκεται σε συμφωνία με βιβλιογραφικές αναφορές που υποστηρίζουν την έλλειψη ενός θεωρητικού προβληματισμού σε σχέση με τη λημματοποίηση, η οποία οδηγεί σε μεθοδολογικές ασυνέπειες τόσο σε σχέση με το πεδίο της μακροδομής και της συγκρότησης του λημματολογίου, όπως για παράδειγμα της καταγραφής των επιρρηματικών τύπων ως αυτόνομων ή όχι λημμάτων, όσο και ως προς αυτό της μικροδομής και της παράθεσης πληροφοριών που παρέχουν τα λεξικά, όπως, για παράδειγμα, για τα υπό μελέτη επιρρήματα με μεταβλητό μόρφημα.

Η χρήση των σωμάτων κειμένων βασισμένη στις θεωρητικές αρχές και τη μεθοδολογία της ΓΣΚ, εκτός από τη συμβολή στη μελέτη ενός γλωσσικού φαινομένου όπως αυτό της διτυπίας των επιρρημάτων, μπορεί να λειτουργήσει ως αρωγός και σε τομείς της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας, όπως η λεξικογραφία, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο και την πρακτική διάσταση της χρήσης των σωμάτων κειμένων στη γλωσσική και λεξικογραφική έρευνα. Η αξιοποίηση των σωμάτων κειμένων θεωρούμε ότι μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη του περιγραφικού χαρακτήρα της λεξικογραφικής της έρευνας, παρέχοντας με συστηματικό τρόπο πληρέστερη και ακριβέστερη εικόνα για τη λειτουργία της γλώσσας. Ειδικότερα, όπως φάνηκε από την ανάλυση, η χρήση μεθοδολογικών εργαλείων όπως οι κατάλογοι συχνότητας και οι συμφραστικοί πίνακες μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την κατάρτιση του λημματολογίου στο επίπεδο της μακροδομής και της μικροδομής ενός σύγχρονου λεξικού.

Τέλος, όπως φάνηκε από τα παραπάνω, η μελέτη αξιόπιστων και αντιπροσωπευτικών γλωσσικών δεδομένων δίνει τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουμε και να αλλάξουμε πρακτικές που αντιβαίνουν στον περιγραφικό χαρακτήρα της λεξικογραφικής έρευνας, όπως η υποκειμενική κρίση, η διαίσθηση και η υποτίμηση νεωτεριστικών τάσεων στη χρήση, προς μια περισσότερο αντικειμενική προσέγγιση του επιστημονικού αντικειμένου το οποίο μελετάται.



## Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα & Φλιάτουρας, Ασημάκης. (2004). Η διάκριση λόγιο και λαϊκό στην ελληνική γλώσσα: ορισμός και ταξινόμηση. *Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003*, 1-16.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα & Φλιάτουρας, Ασημάκης. (επιμ.) (2019). *Το λόγιο επίπεδο στην σύγχρονη νέα ελληνική: Θεωρία - ιστορία - εφαρμογή: Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...* Αθήνα: Πατάκης.
- Αρχάκης, Αργύρης. (2019). Διερευνώντας τη σχέση της δημοτικής με τον εθνικό και μετα-εθνικό λόγο. Στο Αρχάκης, Αργύρης, Κουτσούκος, Νίκος, Ξυδόπουλος, Γιώργος, & Παπαζαχαρίου, Δημήτρης (επιμ.). *Γλωσσική ποικιλία: Μελέτες αφιερωμένες στην Αγγελική Ράλλη*. Αθήνα: Κάππα Εκδοτική, 35-59.
- Atkins, Beryl, T. S. & Rundell, Michael. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Baker, Paul. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. London/New York: Continuum.
- Browning, Robert. (2014). *Η ελληνική γλώσσα, μεσαιωνική και νέα*. Η' έκδοση. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Γεωργούδης, Ντίνος. (2000). Ο καθαρισμός του λεξιλογίου. Στο Κοπιδάκης, Μιχάλης (επιμ.) *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Γ' έκδοση. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 250-251.
- Γούτσος, Διονύσης. (2009). Μόρια, δείκτες λόγου και κειμενικά επιρρήματα: Η οριοθέτηση των γλωσσικών κατηγοριών με τη χρήση ΗΣΚ. *Πρακτικά 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 754-768. Διαθέσιμο στο: [http://www.linguist-uoi.gr/cd\\_web/case2.html](http://www.linguist-uoi.gr/cd_web/case2.html)
- Γούτσος, Διονύσης. (2020). *Γλώσσα. Κείμενο, ποικιλία, σύστημα*. Αθήνα: Κριτική.
- Γούτσος, Διονύσης & Φραγκάκη, Γεωργία. (2015). *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Γούτσος, Διονύσης & Φραγκάκη, Γεωργία. (2017). Η συμβολή των σωμάτων κειμένων στη λεξικογραφία: Παρατηρήσεις και παραδείγματα από τα Ελληνικά. Στο Χριστοφίδου, Αναστασία (επιμ.) *Όψεις της Σωματοκειμενικής Γλωσσολογίας: Αρχές, εφαρμογές, προκλήσεις*. Δελτίον Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, 207-235.
- Durkin, Philip. (2015). *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

- Ferguson, Charles, A. (1959). Diglossia. *Word* 15, 325-340.
- Fishman, Joshua, A. (1967). Bilingualism with and without diglossia, diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social Issues* 32, 29-38.
- Fragaki, Georgia & Goutsos, Dionysis. (2018). The importance of genre in the diglossia of the 20th century. A diachronic corpus study of recent language change. Στο Richard Whitt (ed.) *Diachronic Corpora, Genre, and Language Change*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 164-169.
- Granger, Sylviane & Paquot, Magali. (2012). *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Goutsos, Dionysis. (2010). The corpus of Greek texts: a reference corpus for Modern Greek. *Corpora* 5(1), 29-44.
- Hartmann, Reinhard R. K. (2015). *Διδάσκοντας και ερευνώντας τη Λεξικογραφία*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Holton, David, Mackridge, Peter & Φιλippάκη-Warburton, Ειρήνη. (2004). *Βασική γραμματική της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας*. Μτφρ. Μ. Γεωργιαφέντης. Αθήνα: Πατάκης.
- Holton, David, Mackridge, Peter & Φιλippάκη-Warburton, Ειρήνη. (2007). *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Μτφρ. Β. Σπυρόπουλος. Αθήνα: Πατάκης.
- Horrocks, Geoffrey. (2006). *Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών*. Επιμ. Μ. Τζεβελέκου. Αθήνα: Εστία.
- Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. (1998). *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Καζάκης, Ιωάννης. (2016). Αττικισμός. Στο Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος (επιμ.). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 958-967.
- Καμηλάκη, Μαρία. (2009). *Τα λόγια στοιχεία στη νεανική επικοινωνία: κοινωνιοπραγματολογική διερεύνηση της ποικιλίας [ +/- ΛΟΓΙΟ] στον γραπτό λόγο νεαρών ομιλητών της Νέας Ελληνικής*. Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Καμηλάκη, Μαρία. (2019). Λόγια στοιχεία και λεξικογραφικές πρακτικές: συγκριτική ανάλυση τριών μονόγλωσσων λεξικών της νέας ελληνικής. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 39, 299-316.
- Καραντζόλα, Ελένη & Φλιάτουρας, Ασημάκης. (2004). *Γλωσσική αλλαγή*. Αθήνα: Νήσος.

- Κλαίρης, Χρήστος & Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. (2011). *Γραμματική της νέας ελληνικής: δομολειτουργική, επικοινωνιακή*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Κριαράς, Εμμανουήλ. (1992). *Η γλώσσα μας: Παρελθόν και παρόν*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Κριαράς, Εμμανουήλ. (1979). *Άρθρα και σημειώματα ενός δημοτικιστή*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Μηνάς, Κωνσταντίνος. (2008). *Παρατηρήσεις στη γραμματική της νεοελληνικής*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Μικρός, Γεώργιος. (2009). *Η ποσοτική ανάλυση της κοινωνιογλωσσολογικής ποικιλίας: Θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. (1977). *Ιστορική γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας (II. Μορφολογία)*. Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. (2011). Εισαγωγή: από το γλωσσικό ζήτημα σε ένα πρόβλημα ποιότητας στη χρήση της γλώσσας. Στο Μπαμπινιώτης, Γεώργιος (επιμ.). *Το γλωσσικό ζήτημα. Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. (2012). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Δ΄ έκδοση. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. (2017). *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας: με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*. ΣΤ΄ έκδοση. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μότσιου, Βικτωρία. (1994). *Στοιχεία λεξικολογίας: Εισαγωγή στη νεοελληνική λεξικολογία*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Mackridge, Peter. (2006). *Η νεοελληνική γλώσσα*. Μτφρ. Κ. Ν. Πετρόπουλος. Αθήνα: Πατάκης.
- McCarthy, Michael & O’Keeffe, Anne. (2010). Historical perspective. What are corpora and how have they evolved? In A. O’Keeffe & M. McCarthy (eds) *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*. London: Routledge. 3-13.
- McEnery, Tony & Hardie, Andrew. (2012). *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mirambel, André. (1978). *Η ελληνική γλώσσα: περιγραφή και ανάλυση*. Μτφρ. Σ. Καρατζάς. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Ξυδόπουλος, Γεώργιος, Ι. (2012). *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Παναγιωτίδης, Φοίβος. (2013). *Μίλα μου για γλώσσα: Μικρή εισαγωγή στη γλωσσολογία*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

- Παπαναστασίου, Γιάννης. (2006). *Κωδικοποιημένο λεξικό επιθέτων και επιρρημάτων της νεοελληνικής: Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου και για επιστήμονες*. Αθήνα: Πρωτεύς.
- Παυλίδου, Θεοδοσία-Σούλα (επιμ.). (2016). *Καταγράφοντας την ελληνική γλώσσα. Μελέτες για τον προφορικό λόγο 2*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Πετρούνιας, Ευάγγελος, Β. (2007). *Νεοελληνική Γραμματική και συγκριτική αντιπαραθετική ανάλυση: Φωνητική και εισαγωγή στη φωνολογία*. Τόμος Α'. Μέρος Α': Θεωρία. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Ράλλη, Αγγελική. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σακελλαριάδης, Γεώργιος. (1997). *Στοιχεία μορφολογίας: Μορφήματα και καταλήξεις της νεοελληνικής*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Σαριδάκης, Ιωάννης Ε. (2010). *Σώματα κειμένων και μετάφραση. Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press
- Sinclair, John. (1996). Preliminary Recommendations on Corpus Typology. *EAGLES Document EAG-TCWG-CTYP/P*. Διαθέσιμο στο: <http://www.ilc.cnr.it/EAGLES96/corpusstyp/corpusstyp.html>. (16/2/2022).
- Sinclair, J. (2004). *Trust the Text: Language, Corpus and Discourse*. London: Routledge.
- Stefanowitsch, Anatol. (2020). *Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology*. Berlin: Language Science Press.
- Tonnet, Henry. (1995). *Ιστορία της νέας ελληνικής γλώσσας: η διαμόρφωση της*. Επιμ. Χριστόφορος Χαραλαμπίδης. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. (2019) *Νεοελληνική γραμματική: αναπροσαρμογή της μικρής νεοελληνικής γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Φλιάτουρας, Ασημάκης. (2018). *Η μορφολογική αλλαγή στην ελληνική γλώσσα: Μία σύγχρονη και συνοπτική παρουσίαση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Φραγκάκη, Γεωργία. (2020). Τα σώματα κειμένων στην ελληνική γλωσσολογική έρευνα. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 40, 537-550.
- Φραγκάκη, Γεωργία. (12/4/2022). Επιρρήματα σε -ως και -α: μια διαχρονική ανάλυση με σώματα κειμένων. Ομιλία στο *Colloquium Ειδίκευσης Γλωσσολογίας*, Τμήμα Φιλολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Φραγκουδάκη, Άννα. (2001). *Η γλώσσα και το έθνος 1880-1980: Εκατό χρόνια αγώνες για την αυθεντική ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Φραντζή, Κατερίνα. Θ. (2012). *Εισαγωγή στην επεξεργασία σωμάτων κειμένων*. Αθήνα: Ίων.

- Χαραλαμπίκης, Χριστόφορος. (1997). *Νεοελληνικός λόγος: Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Χαραλαμπίκης, Χριστόφορος. (2003). Διγλωσσία και γλωσσικό ζήτημα. Στο Θεοφανοπούλου-Κοντου, Δήμητρα, Λασκαράτου, Χριστίνα, Σηφianού Μαρία, Γεωργιαφέντης, Μιχάλης & Σπυρόπουλος, Βασίλης (επιμ.) *Σύγχρονες Τάσεις στην Ελληνική Γλωσσολογία: Μελέτες αφιερωμένες στην Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton*. Αθήνα: Πατάκης, 40-59.
- Χαραλαμπίκης, Χριστόφορος (επιμ.) (2014). *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Χαραλαμπίδης, Αγαθοκλής & Χατζησαββίδης, Σωφρόνης. (1997). *Διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας, θεωρία και πρακτική εφαρμογή: Μία εναλλακτική πρόταση για τη διδασκαλία της νέας ελληνικής στην υποχρεωτική εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος (επιμ.). (2003). Ιστορίες της ελληνικής. Στο Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος (επιμ.). *Η ελληνική γλώσσα και η ιστορία της / La langue grecque et son histoire*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Χριστοδούλου, Γεώργιος. Α. (2000). Κοραΐς και Κοδρικάς, η μέση οδός και η αντίδραση. Στο Κοπιδάκης, Μιχάλης (επιμ.) *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Γ' έκδοση. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 230-231.

## Παράρτημα

| Προφορικά κειμενικά είδη | Εμφανίσεις με τη σημασία «χωρίς καθυστέρηση» | ποσοστό % | σημασία «χωρίς μεσολάβηση άλλου» | ποσοστό % | αδευκρίνιστη σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|--------------------------|--|-----------|----------------------------------|-----------|----------------------|-----------|-------------------|
| Ειδήσεις                 | 10   | 50%       | 7                                | 35%       | 3                    | 15%       | 20                |
| Συνεντεύξεις             | 3  | 20%       | 11                               | 73,40%    | 1                    | 6,60%     | 15                |
| Ομιλίες                  | 88   | 59%       | 50                               | 33,70%    | 11                   | 7,30%     | 149               |
| Συνομιλίες               | 1  | 20%       | 4                                | 80%       | -                    | -         | 5                 |
| Σύνολο                   | 102  | 53,90%    | 72                               | 38,17%    | 15                   | 7,93%     | 189               |

**Πίνακας 1: Σημασίες του άμεσα στα κειμενικά είδη του προφορικού λόγου του ΣΕΚ**

| Γραπτά κειμενικά είδη | Εμφανίσεις με τη σημασία «χωρίς καθυστέρηση» | ποσοστό % | σημασία «χωρίς μεσολάβηση άλλου» | ποσοστό % | αδευκρίνιστη σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|-----------------------|--|-----------|----------------------------------|-----------|----------------------|-----------|-------------------|
| Λογοτεχνία            | 10   | 40%       | 14                               | 66%       | 1                    | 4%        | 25                |
| Ειδήσεις              | 201  | 36,60%    | 329                              | 59,60%    | 21                   | 3,80%     | 551               |
| Άρθρα Γνώμης          | 67   | 22,80%    | 211                              | 72,10%    | 15                   | 5,10%     | 293               |
| Πληροφορίες           | 3  | 60%       | 2                                | 40%       | -                    | -         | 5                 |
| Ακαδημαϊκά            | 20   | 3,10%     | 596                              | 93,70%    | 21                   | 3,20%     | 637               |
| Ενημερωτικά           | 119  | 13,90%    | 712                              | 83,27%    | 24                   | 2,80%     | 855               |
| Νόμοι-Διοίκηση        | 20   | 20,40%    | 71                               | 76,80%    | 7                    | 2,80%     | 98                |
| Ιδιωτικά              | 4  | 30,70%    | 8                                | 61,70%    | 1                    | 7,60%     | 13                |
| Διαδικαστικά          | -  | -         | 4                                | 100%      | -                    | -         | -                 |
| Διάφορα               | 11   | 22%       | 36                               | 72%       | 3                    | 6%        | 50                |
| Σύνολο                | 455  | 17,80%    | 1983                             | 77,85%    | 93                   | 3,65%     | 2547              |

**Πίνακας 2: Σημασίες του άμεσα στα κειμενικά είδη του γραπτού λόγου στο ΣΕΚ**

| Προφορικά κειμενικά είδη | Εμφανίσεις με τη σημασία «μόνο» | ποσοστό % | σημασία «με απλό τρόπο» | ποσοστό % | αδευκρίνιστη σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|--------------------------|---------------------------------|-----------|-------------------------|-----------|----------------------|-----------|-------------------|
| Ειδήσεις                 | 57                              | 67%       | 27                      | 32%       | 1                    | 1%        | 85                |
| Συνεντεύξεις             | 35                              | 64%       | 18                      | 32,40%    | 2                    | 3,60%     | 55                |
| Ομιλίες                  | 96                              | 79%       | 20                      | 16,87%    | 5                    | 4,13%     | 121               |
| Συνομιλίες               | 141                             | 69%       | 48                      | 23%       | 16                   | 7,80%     | 205               |
| Σύνολο                   | 329                             | 70,60%    | 113                     | 23,02%    | 24                   | 6,38%     | 466               |

**Πίνακας 3: Σημασίες του απλά στα κειμενικά είδη του προφορικού λόγου του ΣΕΚ**

| Γραπτά κειμενικά είδη | Εμφανίσεις με τη σημασία «μόνο» | ποσοστό % | σημασία «με απλό τρόπο» | ποσοστό % | αδευκρίνιστη σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|-----------------------|---------------------------------|-----------|-------------------------|-----------|----------------------|-----------|-------------------|
| Λογοτεχνία            | 160                             | 53,51%    | 124                     | 41,49%    | 15                   | 5,01%     | 299               |
| Ειδήσεις              | 115                             | 67,64%    | 55                      | 32,36%    | -                    | -         | 170               |
| Άρθρα Γνώμης          | 98                              | 59,03%    | 68                      | 40,97%    | -                    | -         | 166               |
| Πληροφορίες           | -                               | -         | -                       | -         | -                    | -         | -                 |
| Ακαδημαϊκά            | 199                             | 73,97%    | 70                      | 26,03%    | -                    | -         | 269               |
| Ενημερωτικά           | 536                             | 64,19%    | 299                     | 35,81%    | -                    | -         | 835               |
| Νόμοι-Διοίκηση        | 4                               | 57,14%    | 2                       | 28,58%    | 1                    | 14,28     | 7                 |
| Ιδιωτικά              | 65                              | 81,25%    | 15                      | 18,75%    | -                    | -         | 80                |
| Διαδικαστικά          | 3                               | 75%       | 1                       | 25%       | -                    | -         | 4                 |
| Διάφορα               | 20                              | 71,42%    | 8                       | 28,58%    | -                    | -         | 28                |
| Σύνολο                | 1200                            | 64,58%    | 642                     | 34,56%    | 16                   | 0,86%     | 1858              |

**Πίνακας 4: Σημασίες του απλά στα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**



| Προφορικά κειμενικά είδη | βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | μη βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|--------------------------|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|-------------------|
| Ειδήσεις                 | 92                 | 35%       | 169                   | 65%       | 261               |
| Συνεντεύξεις             | 128                | 36%       | 228                   | 64,04%    | 356               |
| Ομιλίες                  | 112                | 19%       | 457                   | 80,31%    | 569               |
| Συνομιλίες               | 163                | 52%       | 150                   | 48%       | 313               |
| Σύνολο                   | 495                | 33,02%    | 1004                  | 66,97%    | 1499              |

| Γραπτά κειμενικά είδη | βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | μη βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|-----------------------|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|-------------------|
| Λογοτεχνία            | 411                | 37,22%    | 693                   | 62,77%    | 1104              |
| Ειδήσεις              | 302                | 32,64%    | 623                   | 67,35%    | 925               |
| Άρθρα Γνώμης          | 501                | 39,51%    | 767                   | 60,48%    | 1268              |
| Πληροφορίες           | 1                  | 50%       | 1                     | 50%       | 2                 |
| Ακαδημαϊκά            | 346                | 30,21%    | 799                   | 69,78%    | 1145              |
| Ενημερωτικά           | 531                | 21,41%    | 1949                  | 78,58%    | 2480              |
| Νόμοι-Διοίκηση        | 2                  | 20,00%    | 8                     | 80,00%    | 10                |
| Ιδιωτικά              | 30                 | 42,85%    | 40                    | 57,14%    | 70                |
| Διαδικαστικά          | 8                  | 57%       | 6                     | 43%       | 14                |
| Διάφορα               | 49                 | 35,00%    | 91                    | 65,00%    | 140               |
| Σύνολο                | 2181               | 30,46%    | 4977                  | 69,53%    | 7158              |

**Πίνακας 5: Σημασίες του βέβαια στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

| Προφορικά κειμενικά είδη | βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | μη βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|--------------------------|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|-------------------|
| Ειδήσεις                 | 111                | 71%       | 46                    | 29%       | 157               |
| Συνεντεύξεις             | 318                | 55%       | 257                   | 44,69%    | 575               |
| Ομιλίες                  | 210                | 32%       | 451                   | 68,22%    | 661               |
| Συνομιλίες               | 16                 | 89%       | 2                     | 11%       | 18                |
| Σύνολο                   | 655                | 46,42%    | 756                   | 53,57%    | 1411              |

| Γραπτά κειμενικά είδη | βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | μη βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|-----------------------|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|-------------------|
| Λογοτεχνία            | 69                 | 48,90%    | 72                    | 51,06%    | 141               |
| Ειδήσεις              | 294                | 45,09%    | 358                   | 54,90%    | 652               |
| Άρθρα Γνώμης          | 153                | 23,04%    | 511                   | 76,95%    | 664               |
| Πληροφορίες           | -                  | -         | -                     | -         | -                 |
| Ακαδημαϊκά            | 117                | 39,52%    | 179                   | 60,47%    | 296               |
| Ενημερωτικά           | 225                | 41,74%    | 314                   | 58,25%    | 539               |
| Νόμοι-Διοίκηση        | 7                  | 35,00%    | 13                    | 65,00%    | 20                |
| Ιδιωτικά              | 11                 | 61,10%    | 7                     | 38,80%    | 18                |
| Διαδικαστικά          | -                  | -         | -                     | -         | -                 |
| Διάφορα               | 24                 | 46,15%    | 28                    | 53,84%    | 52                |
| Σύνολο                | 900                | 37,78%    | 1482                  | 62,21%    | 2382              |

**Πίνακας 6: Σημασίες του βεβαίως στα προφορικά και τα γραπτά κειμενικά είδη του ΣΕΚ**

| Προφορικά κειμενικά είδη | βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | μη βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|--------------------------|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|-------------------|
| Ειδήσεις                 | 8                  | 53%       | 7                     | 47%       | 15                |
| Συνεντεύξεις             | 8                  | 35%       | 15                    | 65,21%    | 23                |
| Ομιλίες                  | 32                 | 33%       | 65                    | 67,01%    | 97                |
| Συνομιλίες               | 10                 | 100%      | -                     | -         | 10                |
| Σύνολο                   | 58                 | 40,00%    | 87                    | 60,00%    | 145               |

| Γραπτά κειμενικά είδη | βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | μη βεβαιωτική σημασία | ποσοστό % | Σύνολο εμφανίσεων |
|-----------------------|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|-------------------|
| Λογοτεχνία            | 105                | 76,64%    | 32                    | 23,35%    | 137               |
| Ειδήσεις              | 42                 | 55,25%    | 34                    | 44,73%    | 76                |
| Άρθρα Γνώμης          | 52                 | 39,39%    | 80                    | 60,60%    | 132               |
| Πληροφορίες           | -                  | -         | -                     | -         | -                 |
| Ακαδημαϊκά            | 46                 | 51,11%    | 44                    | 48,88%    | 90                |
| Ενημερωτικά           | 117                | 57,35%    | 87                    | 42,64%    | 204               |
| Νόμοι-Διοίκηση        | 1                  | 100,00%   | -                     | -         | 1                 |
| Ιδιωτικά              | 7                  | 63,63%    | 4                     | 36,36%    | 11                |
| Διαδικαστικά          | 1                  | -         | -                     | -         | 1                 |
| Διάφορα               | 4                  | 66,66%    | 2                     | 33,33%    | 6                 |
| Σύνολο                | 375                | 56,99%    | 283                   | 43,00%    | 658               |

**Πίνακας 7: Σημασίες της σύναψης και βέβαια στο σύνολο των κειμενικών ειδών του ΣΕΚ**

## Περίληψη

Αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας αποτελεί η μορφολογική διτυπία στα επιρρήματα της νέας ελληνικής σε *-ως* και *-α* και η λεξικογραφική της αντιμετώπιση. Πιο συγκεκριμένα, μελετώνται πέντε ζεύγη επιρρημάτων με υψηλή συχνότητα χρήσης (*άμεσα – αμέσως, απλά – απλώς, βέβαια – βεβαίως, κύρια – κυρίως* και *προηγούμενα – προηγουμένως*) με βάση τις μεθόδους και τα εργαλεία της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων.

Τα δεδομένα αντλήθηκαν από το Σώμα Ελληνικών Κειμένων (ΣΕΚ), ένα συγχρονικό σώμα κειμένων της ελληνικής 30 εκατομμυρίων περίπου λέξεων, που περιλαμβάνει ποικιλία κειμενικών ειδών προφορικού και γραπτού λόγου, και μελετήθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά με τη χρήση συμφραστικών πινάκων και άλλων εργαλείων. Τα ευρήματα από τη μελέτη της συχνότητας εμφάνισης, της σημασίας και της χρήσης των επιρρημάτων, καθώς και της προτίμησής τους στον προφορικό ή στον γραπτό λόγο και σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη πρόσφεραν τη βάση για την κριτική ανάλυση τριών λεξικών της νέας ελληνικής (*Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* και *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*) ως προς τη λημματοποίηση, τους ορισμούς και τις πληροφορίες για τη σημασία και τη χρήση που δίνουν για τους τύπους αυτούς.

Από τη γενική συχνότητα των επιρρημάτων στο ΣΕΚ διαπιστώθηκε η κυριαρχία των επιρρηματικών τύπων σε *-ως* με μόνη εξαίρεση την ιδιαίτερα υψηλή συχνότητα που παρουσιάζει ο τύπος *βέβαια*. Επιπλέον, οι τύποι σε *-ως* κυριαρχούν τόσο στα προφορικά όσο και στα γραπτά κειμενικά είδη. Από τα επιρρήματα σε *-α* το *απλά* χρησιμοποιείται κυρίως σε κειμενικά είδη που χαρακτηρίζονται από οικείο ύφος, ενώ το *βέβαια* είναι ιδιαίτερα συχνό στον γραπτό λόγο και σε πιο επίσημα κειμενικά είδη. Τέλος, ο τύπος *κύρια*, παρά τη χαμηλή γενική του συχνότητα, εμφανίζεται συχνά σε κειμενικά είδη που σχετίζονται με τον πολιτικό λόγο.

Ως προς τη σημασία και τη χρήση των επιρρημάτων παρατηρήθηκε ότι οι τύποι *άμεσα* και *απλά*, εκτός από τις διαφορετικές τους σημασίες, χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα συχνά με τη σημασία των ανταγωνιστικών τύπων σε *-ως*, στοιχείο που δείχνει ότι η συγκεκριμένη χρήση φαίνεται να έχει καθιερωθεί στη γλωσσική συνείδηση των ομιλητών της ΝΕ. Από την άλλη, στις περιπτώσεις των *κύρια – κυρίως* και *προηγούμενα – προηγουμένως*, τα μέλη των οποίων δεν εμφανίζουν διαφορές στη σημασία, φαίνεται ότι οι τύποι σε *-α* είναι γενικά σπάνιοι σε σχέση με τους ανταγωνιστικούς τύπους σε *-ως*. Το ζεύγος *βέβαια – βεβαίως* δεν διαφοροποιείται επίσης ως προς τη σημασία. Αξίζει όμως να σημειωθεί



ότι η συχνότερη σημασία του επιρρήματος αυτού και στους δύο τύπους δεν είναι η βεβαιωτική, αλλά η μη βεβαιωτική-αντιθετική σημασία.

Με βάση τα ευρήματα από την ανάλυση των επιρρημάτων στο ΣΕΚ επιχειρήθηκε η κριτική αποτίμηση του τρόπου με τον οποίο τα χειρίζονται τρία λεξικά της ΝΕ. Διαπιστώθηκε η διαφορετική προσέγγιση των τριών λεξικών αναφορικά με τη λημματοποίηση των συγκεκριμένων επιρρημάτων τόσο στο επίπεδο της μακροδομής των λημμάτων όσο και στο επίπεδο της μικροδομής. Εντοπίστηκε επίσης σε ορισμένα λεξικά μια ρυθμιστικού τύπου προσέγγιση στη λεξικογραφική αντιμετώπιση των επιρρημάτων και των σημασιών τους. Η λεξικογραφική πρακτική που βασίζεται σε σώματα κειμένων μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση τέτοιων ζητημάτων και να βελτιώσει τα λήμματα των λεξικών έτσι ώστε να ανταποκρίνονται περισσότερο στην πραγματική χρήση.

**Λέξεις-κλειδιά:** διτυπία, επιρρήματα, κοινωνική διγλωσσία, λεξικογραφία, σώματα κειμένων

## Abstract

The thesis investigates morphological doublets in Modern Greek adverbs in *-os* and *-a* and their lexicographic treatment. More specifically, five pairs of high frequency adverbs (*ámesa – amésos*, *aplós – aplá*, *vévea – vevéos*, *círia – ciríos*, *proiyúmena – proiyuménos*) are studied based on the methods and tools of Corpus Linguistics.

The data were drawn from the Corpus of Greek Texts (CGT), a synchronic corpus of Greek texts of approx. 30 million words, including a variety of spoken and written text genres, and were quantitatively and qualitatively examined using concordances and other tools. The findings from the study of the frequency of occurrence, meaning and use of adverbs, as well as their preference for spoken or written texts and specific genres, provided the basis for the critical analysis of three dictionaries of Modern Greek as regards the lemmatization, definitions and information on the meaning and usage of these types.

Findings on the frequency of adverbs in CGT suggest that the adverbial forms in *-os* are predominant, with the only exception being the particularly high frequency presented by the form *vévea*. In addition, forms in *-os* dominate both spoken and written genres. With regard to adverbs in *-a*, *aplá* is mainly used in genres characterized by a familiar style, while *vevea* is particularly frequent in written texts and especially more formal genres. The form *círia*, despite its low overall frequency, frequently appears in genres of political discourse.

Regarding the meaning and use of adverbs, it was observed that the forms *ámesa* and *aplá*, in addition to their different meanings, are especially often used with the meaning of their competing forms in *-os*, something which suggests that this particular use seems to be established in the intuition of MG speakers. On the other hand, in the cases of *círia – ciríos* and *proiyúmena – proiyuménos*, which do not show any difference in meaning, it seems that the forms in *-a* are generally rare, as compared to their competing forms in *-os*. The pair *vévea – vevéos* also does not differ in meaning, although the most frequent meaning of both types is not the affirmative, but the non-affirmative-contrastive meaning.

Based on the findings from the analysis of adverbs in the CGT, a critical assessment of their treatment in three MG dictionaries is attempted. The three dictionaries follow a different approach to the lemmatization of the specific adverbs at the level of both the macrostructure and microstructure of lemmas. A prescriptive approach to the lexicographical treatment of adverbs and their meanings was also found in some dictionaries. Corpus-based lexicographical practice can help resolve such issues and improve dictionary entries so that they are more responsive to actual use.

**Keywords:** adverbs, corpora, diglossia, doublets, lexicography